

TARİH ÖĞRENCİLERİNİN TARİH FELSEFESİ EĞİLİMLERİ
(GAZİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

SÜMEYRA ÇALIŞKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

OCAK, 2018

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 2 yıl sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Sümeyra

Soyadı: Çalışkan

Bölümü: Tarih Eğitimi Anabilim Dalı

İmza:

Teslim Tarihi: 30.01.2018

TEZİN

Türkçe Adı: Tarih Öğrencilerin Tarih Felsefesi Eğilimleri (Gazi Üniversitesi Örneği)

İngilizce Adı: Tendency of History Student's The History Philosophy (Sample The Gazi University)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Sümeyra Çalışkan

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Sümeýra Çalışkan tarafından hazırlanan “Tarih Öğrencilerinin Tarih Felsefesi Eğilimleri (Gazi Üniversitesi Örneđi) “ adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof.Dr. Güray KIRPIK

.....

(Tarih Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

Başkan: Prof.Dr. Yasemin DEMİRCAN

.....

(Tarih Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

Üye: Prof.Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

.....

(Tarih Eğitimi, Kastamonu Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 30/01/2018

Bu tezin Tarih Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Unvan Ad Soyad: Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

*“Cennetin Kraliçesi” Annem ve
“Fatih” Babam’a*

TEŞEKKÜR

İnsanı konu edinen ilimlerden olan Tarih'in Tarih felsefesi konusu, tıpkı insanın varoluşu gibi türler ve renkler demeti biçiminde olup her birey için demetin bir kısmı dikkate değerdedir. Bu tezin ortaya çıkıp biçimlenmesi de bu araştırmacının tüm yaşamındaki tür ve renklerin muhakkak etkisinde olmasından neşet etmiştir.

Bu tezin hazırlanması süresince çalışmalarımda daimi surette beni teşvik eden Hocam Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN'a minnettar ve Danışmanım Prof. Dr. Güray KIRPIK'a müteşekkirim. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sabri SİDEKLİ 'ye de şükran borçlu olduğumu ifade etmeliyim. Ailem ise teşekkürden öte varlığıyla hazinemdir.

TARİH ÖĞRENCİLERİNİN TARİH FELSEFESİ EĞİLİMLERİ

(GAZİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Sümeysra Çalışkan

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
OCAK, 2018

ÖZ

Bu araştırmada Tarih Öğrencilerinin Tarih felsefesi eğilimleri saptanmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü 2016-2017 Bahar Dönemi öğrencileridir. Araştırma betimsel bir nitelik taşımakta olup elde edilen veriler SPSS programı ile t, Crosstabulation, yüzde, frekans, Anova testlerine tabii tutulmuştur. Araştırmaya 185 öğrenci katılmıştır. Anket neticesine göre öğrencilerin yaş, mezun oldukları lise ve ortalama durumu düşüncelerini etkileyen unsurlar değildirler. Birçok önemli hususta gelişmiş oldukları görülmüştür. Ancak Tarih Felsefesi çerçevesinde oluşmuş düşünceler cihetinde önemli eksiklikleri bulunduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarih Öğrencileri, Tarih Felsefesi, Tarih Bölümleri

Sayfa Adedi: 111 sayfa

Danışman: Prof. Dr. Güray KIRPIK

**TENDENCY OF HISTORY STUDENT'S THE HISTORY
PHILOSOPHY**

(SAMPLE THE GAZİ UNIVERSITY)

Master's Thesis

Sümeýra Çalışkan

**GAZİ UNIVERSITY
EDUCATION SCIENCES**

January, 2018

Abstract

In this research, it was tried to determine the history philosophical tendencies of the students of history. Students participating in the research are Gazi University History Department 2016-2017 Spring Semester students. The research has a descriptive nature and the obtained data are subjected to t, crosstabulation, percent, frequency, anova tests with SPSS program. 185 students participated in the research. According to the results of the questionnaire, the students are not factors affecting their age, the high school they graduated and their average situation. It has been seen that many important issues have been developed. However, in the light of the philosophies formed in the framework of the Philosophy of History, it has been found that there are important deficiencies.

Key Words: History Student, History of Philosophy, History Departments

Page Number: 111 page

Supervisor: Prof. Dr. Güray KIRPIK

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	iii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖZ	vii
Abstract.....	viii
TABLolar LİSTESi.....	xii
BÖLÜM 1 GİRİŞ	1
Problem Durumu	1
Amaç.....	3
Önem	3
Varsayımlar	4
Kapsam ve Sınırlılıklar	4
Tanımlar	5
BÖLÜM 2 KURAMSAL ÇERÇEVE	10
1.Tarih	10
2.Tarih Felsefesi	11
3. Tarih Felsefesinin Problemleri	12

3.1. Tarihin Erekliliği Konusu.....	12
3.2. Tarihin Yapıcısı Konusu	18
3.3. Tarihi Sürecin Özü Konusu.....	21
3.4. İnsanın Tarihi Nasıl Değerlendireceği Konusu.....	22
3.5. Tarihi Değerlendirmeye Dönemin Etkisi Konusu	24
3.6. Tarihin Pragmatik Açıdan Manası Konusu.....	25
3.7. Tarihin Bilimliği ve İnsaniliği Konusu	27
3.8. Tarihseclilik Konusu	36
3.9. Tarihin Öznelliği Konusu	38
3.10. Tarihe Yön Veren Etken Konusu.....	39
3.11. Tarih Araştırmalarının Ölçütü Konusu	41
3.12. Tarihte İlerleme Konusu.....	43
3.13. Tarihin Genel Anlamı Konusu	50
BÖLÜM 3 YÖNTEM	54
Araştırmanın Modeli	54
Araştırmanın Evren ve Örneklemi	55
Verilerin Toplanması	55
Verilerin Analizi	56
BÖLÜM 4 BULGULAR ve YORUM	57
1. Örneklem Öğrencilerinin Demografik Bilgileri	58
2. Anket Maddelerinin Sınıflandırılmış Neticeleri ve Yorumlar	61
2.1. Tarihin Erekliliği Konusundaki Anket Sorularına Verilen Cevaplar.....	61
2.2. Tarihin Yapıcısı Konusundaki Anket Sorularına Verilen Cevaplar	62
2.3. Tarihi Sürecin Özü Konusundaki Anket Sorularına Verilen Cevaplar.....	63

2.4. İnsanın Tarihi Nasıl Değerlendireceği Konusundaki Anket Sorularına Verilen Cevaplar.....	65
2.5. Tarihi Değerlendirmeye Dönem vb. Etkilerin Varlığı Konusuna Verilen Cevaplar	68
2.6. Tarihin Pragmatik Açıdan Manâsı Hususuna Verilen Cevaplar	69
2.7. Tarihin Bilimliği ve İnsanılığı Hususu:	71
2.8. Tarihselcilik Hususu:	74
2.9. Tarihçinin Öznelliği Hususu.....	76
2.10.Tarihe Yön Veren Etkn Hususu:	78
2.11. Tarih Araştırmalarının Ölçütü Hususu	80
2.12. Tarihte İlerleme Hususu	81
2.13. Tarihte Anlam Hususu.....	83
BÖLÜM 5 SONUÇ ve ÖNERİLER.....	84
EK 1:ANKET-MADDE KONU TEKABÜLÜ	91
EK 2: UYGULANMIŞ ANKET ÖRNEKLERİ.....	93

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ankete Katılan Öğrencilerin T-Testi Neticeleri.....	50
Tablo 2. Ankete Katılan Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımları.....	51
Tablo 2.1. Ankete Katılan Öğrencilerin Sınıf Dağılımları.....	52
Tablo 2.2. Ankete Katılan Öğrencilerin Yaş Aralığı Dağılımları.....	52
Tablo 2.3. Ankete Katılan Öğrencilerin Ortalama Aralığı Dağılımları.....	53
Tablo 2.4. Ankete Katılan Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Dağılımları.....	53
Tablo 3.1. “Tarih Bir Amaca Ulaşmak Üzerine Kurulmuştur”	54
Tablo 4.1. “Tarihi Tanrı Belirler, İnsan Buna Göre Davranır”	55
Tablo 4.2. “Tarihteki Olaylar Önemli Kişilerin (Kral, Komutan vb.) ürünüdürler”	55
Tablo 5.1. “Tarih İnsanların Doğaya Hükmetme Süreci Olduğu Kadar İnsanın İnsana Hükmetme Sürecidir”	56
Tablo 5.2. “Tarih, Politikayla Özdeşdir”	57
Tablo 6.1. “Tarih, Yalnızca Bilinip, Ezberlenmelidir”	58
Tablo 6.2. “Tarihten Ders ve İlkeler Çıkarılamaz”	58
Tablo 6.3. “Tarih, Yalan Yanlış Aktarımlar Bütünüdür.....	59
Tablo 6.4. “Tarih Parçaları Anlamsızlıklar Yığındır”	60
Tablo 7.1. “Tarihe Bakarken Bugünün Etkisi ile Bakar, Bundan Kurtulamayız”	60
Tablo 7.2. “Tarihe Bakışımız Bugünden Bağımsızdır”	61
Tablo 7.3. “Tarihi “Olduğu Gibi” Aktarmak Mümkün Değildir”	61

Tablo 8.1. “Günümüzü Anlamaya Yardımcı Olmayan Tarihi Bilgiler Gereksizdir”	62
Tablo 8.2. “Tarih Zararlıdır, Bugünkü Yaşayışımızı Zehirlemektedir.....	63
Tablo 8.3. “Tarih Değersiz Bilgiler Öğretir” Maddesine Verilen Cevaplar.....	63
Tablo 9.1. “Tarih Bilirsek Geleceği de Bilimsel Bir Kesinlikle Saptayabiliriz”	64
Tablo 9.2. “Tarih, Tarihçinin Kurgusudur”	64
Tablo 9.3. “Tarih, Rivayet, Şiir Türünden Bir Uğraştır”	65
Tablo 9.4. “Psikolojinin Yasaları Ortaya Çıkarılabilirse Tarihin niteliği Anlaşılabilir”	66
Tablo 9.5. “Tarihin Farklı Bir Bilim Olma Vasfı “Anlama”dan Kaynaklanır”	66
Tablo 10.1. “İnsan Hakkındaki Tüm Bilgi ve Düşüncemiz Tarihten Gelir”	67
Tablo 10.2. “İnsan Davranışlarına Tarih Yön Verir”	68
Tablo 11.1. “Tarihçiler Daima Taraf Tutarak Anlatır”	68
Tablo 11.2. “Objektif Tarihçiler Vardır”	69
Tablo 11.3. “Tarih Görecelidir, Her Ulus Devlet Kendince Yorumlar”	70
Tablo 12.1. “Tarihe Yön Veren Otorite Tutkusudur”	70
Tablo 12.2. “Tarihsel Olayların Kayıtsız Şartsız Belirleyicisi Ekonomidir”	71
Tablo 12.3. “Her Dönemde Değişen Belirleyici Güçler Vardır”	71
Tablo 13.1. “Tarih Araştırmaları Hükümet Politikalarına Göre Olmalıdır”	72
Tablo 13.2. “Tarih Her Ulus Devleti Özel Şartları ile Ele Almalıdır”	73
Tablo 14.1. “Tarihte Her Toplum ve Devlet Doğar, Büyür, Gelişir ve Ölür. Tarihî Süreç Bu Durumun Tekrarıdır”	74
Tablo 14.2. “İlk İnsanlardan Daha Zeki ve Yetenekliyizdir. Tarihte İnsanlar Vahşi-İlkellikten Ahlaksal-Mantıksal Duruma Ulaşmıştır”	74
Tablo 14.3. “Tarihte Her Konuda Tam Bir Yetkinliğe ve Özgürlüğe İlerlemekteyiz, Herşeyi Yapabilir Noktaya Ulaşacağız”	75
Tablo 14.4. “Tarihsel Süreçte Daima İlerleme Olmaz, Yıldızın Parladığı Ve Karardığı Zamanlar Olur”	75
Tablo 15. “İnsan Üzerine Eğilmediği Sürece Tarihin Bir Anlamı Yoktur, Eğilince Anlamlanır”	76

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Problem Durumu

Araştırmalarda problem; araştırmanın maksadını ortaya koyar ve ilk basamağını teşkil eder. Yapılabilirlik ile önem, araştırmanın problem safhasındaki en önemli hususlarıdır. Araştırma problemindeki önem hususu, ilgili alanda mevcut noksanlık, sorun ve çözüm cihetlerinden neşet edebilir. Eldeki literatür ve malzeme de yapılabilirlik konusunu etkileyen unsurları oluştururlar (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 85). Batı’da ortaya çıkan literatüre nispeten Tarih felsefesi üzerine Türkiye’de fazla bir gelişme olmamakla birlikte önemli bazı çalışmalar bulunmakta olup bunlar da bu çalışmada kullanılmıştır. Tarih felsefesi konularında tarih öğrencilerinin hangi düşünceye meyyal oldukları sorusu ise ilk kez bu araştırma ile cevaplanmaya çalışılacaktır. (Özlem, D. & Ateşoğlu, G. 2006, s. 12)

Tarih araştırmasını yürüten tarihçilerin tarih hakkında yargıları, önyargıları, yaklaşım ve tüm düşüncelerinin anlatılanları ve anlattıklarını etkiliyor oluşu bilinen ve tartışılan bir husus olagelmıştır. Tarihçinin içerisinde yetiştiği toplumun, sahip olduğu cinsiyetin, toplumsal statüsünün, bilgi birikiminin, epistemolojik yaklaşımın etkenin ve diğer birçok etkenin etkisinde bulunuyor olmasının ele aldığı tarihî konuyu objektiflik hususunda negatif yönde etkilediği ve dolayısıyla bilim vasfını taşımadığı savunulmuştur. Buna mukabil bilim vasfını taşıdığı, farklı bir bilim olduğu, bilimlerin yeniden sınıflandırılması gereği gibi anti tezler ile tarihin bilim niteliğine sahip olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Her hâlükârda tarihin tarihçiden ayrılamayacağı, nicelikselliği değişken olsa

da kabul görmüştür. Tarih'in tarihçiden ayrılamayacağı konusunda Carr'ın (2009) akışın yalnız olayları değil tarihçiyi de kapsadığı, tarihin ve toplumun ürünü olan tarihçinin dikkate alınması gerektiği konusundaki uyarıları öğretim kademesinde tarih öğrencileri için de geçerlidir. "Tarihten evvel tarihçiye dikkat edilmelidir" (2009, s. 49-51) anlamındaki sözü tarihçinin, tarihî olaylar ve tarih üzerindeki inanışlarının, ele alma noktasını etkileyecek olmasından ileri gelir. Tarih öğretmenleri ve araştırmacıları için meslekî bilgileri ve becerilerinin üzerinde –beklenen- mesleğin nesnesine yani tarihe olan inancı ve sair değer yargılarının hangi yönde olduğunun bilinmesini gerekli kılmaktadır. Tarihçinin görüşü tarihin bilim vasfını taşıyıp taşımadığı meselesi ile sınırlı değildir. Tarih içerisinde, tarih felsefesi bağlamında tarihin ne olduğu üzerine önemli tartışmalar ve görüşler oluşturulmuş ve savunulmuştur. Ortaya çıkan yahut bireysel olarak geliştirilen tarihe dair düşünceler tarih yazım türleri, anlatımı, aktarımı, yorumunu ve bu bağlamda aynı uzantıda tarih öğretimini etkide bırakmış ve bırakmaktadır. Deneyimlerim ve gözlemlerimden yola çıkarak ifade etmek istediğim husus ise bu etkinin devam edeceği yönündedir. Tezimin temel olarak hedeflediği; araştırma neticesinde tarih öğrencilerinin tarih felsefesi bağlamında meydana gelmiş temel argümanlardan ve anket maddeleri bağlamıyla hangi görüşlere yakın bulunduklarını görmeye çalışmaktır. Tez çalışmasının alt problemleri ise;

-Tarih öğrencilerinin tarih algısı; tarih felsefesi ve anket maddeleri bağlamında; Çizgisel-Döngüsel, Ereksel-Erekdisi, Yasalı-Rastlantısal, Romantik, İdealist, Pozitivist, Marksist, Varoluşçu, Tarihselci, Tarihsel kötümserlik'ten hangisine yakındır?

-Tarih öğrencilerinin mezun oldukları lise, cinsiyet ve genel not ortalamaları eğilimli oldukları görüşleri etkilemekte midir?

-Tarih öğrencilerinin görüşleri öğrenim gördükleri sınıf doğrultusunda değişmekte midir?

Konusu

Tarihin ne olduğu ve nasıl şekillendiği tarih araştırmacıları kadar tarih filozoflarını da meraka sevk etmiş ve tarihsel bir görüşler literatürü meydana gelmiştir. Yalnız bu mesele değil tarihi bilmenin gerekliliği ve bilmenin kişiye sağlayacakları, uzun bir zamandır varolmuş insanlığı ele almaya çalışan bu bilimsel olmaya çabalayan ilmin anlamı ve bu

sürecin gidişatına etki eden insanlar ve çeşitli etkenler de tarih ile ilgili merak ve bilgi arayışının konusu olmuştur. İlaveten tüm bu anlama, bilme, geçmişin özüne ve mahiyetine ulaşabilme ve geçmişte olup bitenler ile geleceği etkileyen etkenleri tespit etmeye çalışan bu bilgi alanının epistemolojik yönünün ontolojik olarak bilim vasfını taşıyıp taşımadığı bu ontolojik durumla yakinen ilgili olarak tarihi ele alırken dikkat edilen yahut edilmesi gereken kriterlere dair şekillenip ifade edilmiş düşünceler çerçevesinde tarih öğrencilerinin hangi düşüncelere yakın yahut temayül ettikleri imkânlar-maddeler çerçevesinde tespit edilmesi ve aynı çerçevede tarihe ilişkin algılarını görebilmek bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

Amaç

Tarih öğrencilerinin tarih felsefesindeki düşünceler çerçevesinde yerlerinin tespitinin mümkün olduğunca ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Önem

Araştırma problemindeki önem hususu, ilgili alanda mevcut noksanlık, sorun ve çözüm cihetlerinden neşet edebilir. Eldeki literatür ve malzeme de yapılabirlik konusunu etkileyen unsurları oluştururlar (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 85).

Tarih nedir, anlamsal içeriği ne kadar değer taşımakta ve etkilemektedir? Meseleleri tarih felsefesinin en fazla üzerinde durulan ve epistemolojik yönünün ontolojik yönü ile bağlantılı olduğu noktaları temsil etmektedirler. Bunun yanında; muazzam bir kaynak ve merak konusu, karanlık ve aydınlatmaya muktedir bilgiler alanı, değişme, gelişme, tepki, sanat, muallim, rehber, bireyi oluşturan soyut kimlik, bilim, insanın ne olduğuna cevaplar bulduğu ve anlam arayışının tatmin edileceği bir kulvar, düşüncelerin eylemlere dökülüşünün öyküsü, kimi zaman rastlantıların boyası ile renk almış, ertesi günlerin renklerini kısmen belirlemiş, kimileri için onur, kimileri için utanç, bilhassa günümüz ulus devletleri için maya, gidişatı belirli belirsiz bir süreç, insanın soyut eseri, taraflılığı ve tarafsızlığı tartışma konusu olan ve bir hayli anlama ve yoruma sahip olduğu gibi daha fazlasına da ihtiyaç duyan bir felsefî soruşturma alanı vasfına sahiptir.

Tarih, ilk dönemleri itibariyle insanları kendi üzerine düşünmeye sevk ettiren epistemolojik alan vasfında olmuş, kendisine dair düşünceler ortaya çıkarmış, düşüncelerin zaman içerisinde gelişmesi ve farklılaşması bu alana zenginlik kazandırmıştır. Ortaya çıkan düşüncelerin benimsenmesi kadar reddedilmesiyle karşıt ve yeni düşüncelerin filizlendiği bir birikim alanı olmuştur. Tarih ve tarih anlatımı üzerine ortaya çıkan düşünceler bazı konularda yoğunlaşmış ve şekillenmiş, üzerinde düşünülerek gerekçeli kabul-ret ediliş ile kullanılıp kullanılmamayla karşılanmışlardır. Tarihi ele almak ve değerlendirmek hem tarih yazım türleri ve anlatımı hem de tarih felsefesinden etkilenecek meydana gelmişlerdir. Bundan dolayı bu araştırma konusu günümüz ulus devletleri içerisinde önemli bir konumda bulunan tarih öğrencilerinin bu temel konuların ve düşüncelerin neresinde bulunduklarını ve yakın olduklarını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Tarih anlatımı ve öğretiminin tarihe olan inanç ve mahiyetine yüklenen anlamdan etkilenmediğini düşünmek olanaksızdır. Bu cihetiyle bu araştırma tarih öğrencilerinin tarih felsefelerini görmek maksadıyla yapılan ilk araştırma olma vasfına sahip olup önemi mahiyeti kadar bu vasfından ileri gelmektedir.

Varsayımlar

Üzerine düşünülmemiş olursa da tarih ile ilgili her bireyin tarih felsefesi çerçevesinde şekillenmiş düşüncelerin bir cephesine yakın bulunduğu, uygulanan anketin araştırmanın amacına ve konusuna uygun olduğu, anket sorularını cevaplayan öğrencilerin gerçeği yansıtır bir şekilde cevap verdikleri araştırmanın temel varsayımlarını teşkil etmektedir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma kapsamında Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğrencilerine bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ankette öğrencilerin okudukları sınıflar önemli bir değişken olarak kabul edilmiş, özellikle 2. ve 4. sınıf öğrencilerinin verecekleri cevaplar değerlendirmeye tabi tutulması düşünülmüştür ki bundaki amaç iki düzey arasında karşılaştırmaya tabi tutarak tekâmül etmişliği ölçmek, zaman içerisinde gelişme olup olmadığını mümkün olduğunca görmeye çalışma düşüncesinden hareket edilmiştir.

Buna mukabil elde edilen verilerde önemli bir farklılık bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı tüm sınıflar üzerinde çalışılmıştır. Tarih felsefesi alanında yeterli düzeye ulaşılmamış olması, “felsefe”ye karşı mesafe bulunmasından dolayı “Tarih düşüncesi” açıklaması ile anket uygulanmıştır.

Tanımlar

Çizgisel ve Döngüsel Tarih: Çizgisel tarih düşüncesi İlkçağ ile başlamıştır ve tarihin belirli bir noktada başladığını ve son bulacağını, bu sona doğru ilerleme halinde olduğu düşüncesini ifade etmektedir. Bu ilerleme, birçok tarih düşünüründe erek ile birlikte yani belirlenmiş bir maksada ulaşma süreci ve bu sürecin yekpare olmaktan ziyade dinamik ve gelişimsel basamaklar içeriyor bulunduğu düşüncesiyle birlikte yer almıştır. Buna mukabil bu düşünce tüm düşünürler tarafından kabul edilmemiş olup tarihî sürecin basamaklara benzer biçimde gelişmeyi de kapsar biçimde ilerliyor olmasından ziyade birtakım olay durum yahut varoluş biçimlerinin tekerrür ediyor oldukları kabul edilmiştir ve bu anlayış Döngüsel Tarih anlayışı olarak isimlendirilmiştir (Özlem, 2015, s. 17-25; Aysevener, 2015, s. 20-62). Antik Çağ’da tarih düşüncesinin geliştiği Grekler tarihin döngüsel bir biçimde sürdüğünü düşünmekteydiler. Yani sürekli bir tekerrür yaşanmaktaydı ve yaşanacaktır. Ortaçağ Batı düşünürlerince bu görüşün aksine tarihin Kıyamet vaktine ilerliyor olduğu düşüncesi kabul edilmiştir (Tosh, 2013, s. 12). Bu ilerleme bilinmeyen bir tarihte başladığı gibi bilinmeyen bir tarihte son bulacak çizgisel bir vasfa sahiptir. Antik Mısır inanışında da bu anlayış mevcuttu ve çizgisel tarihin sonunda Tanrı yargısı -Hristiyanlıktan farklı olarak-mezarda vuku bulacak ve farklı bir evrende sorgulama olmayacaktı. İlk tarih filozofu kabul edilen Augustinus (354-430) Hristiyanlığın doktrini ve tarih anlayışını da temellendirecek görüşü geliştirmiş ve bu görüş çizgisel ilerleme anlayışında olmuştur. Kilise’nin Augustinus’un görüşlerini doktrinsel olarak kabulü Ortaçağ Batı tarih düşüncesinin genel olarak çizgisel olmasına yol açmıştır (Meyerhoff, 2006, s. 25; Özlem, 2015, s. 25-31; Aysevener, 2015, s. 62-72). Varoluş, Âdem ile başlamıştır ve kıyamet sonrası Tanrı devletinin kuruluşu ile bu dünyadaki yaşam son bulacaktır. Tarihin çizgisel nitelikte ilerlediğine dair düşünce 18.ve 19. yüzyılda mahiyet değiştirerek sürmüştür. Bu mahiyet değişikliği Hegel’in felsefesinde özgürlük, Marx’da ise sınıfsız topluma doğru ilerleme biçiminde olmuştur (Özlem, 2015, s. 25-31; Aysevener, 2015, s. 62-72).

Ereksel-Erekdiş Tarih: Tarih düşüncesinin bir diğer ilgilenilen konusu tarihî gidişatın bir amaca gidiyor olup olmadığı konusudur. Tarih içerisinde vuku bulan olayların ve gelişmelerin gelişigüzel seyretmeyip bir amaca ilerliyor olması düşüncesi “Ereksel” anlayışı, buna karşın bir hedefi bulunmadan gerçekleştiklerini düşüncesi “Erekdiş” tarih anlayışını ifade etmektedir. Antikçağ Grek düşüncesi bu konuda tarihin erekdışı olduğu yönündedir. Hristiyanlık etkisiyle Ortaçağ Batı tarih anlayışı da çizgisel inanış ile yakından ilgili olarak ereksel tarih görüşünü benimsemiştir. Bu görüş de Augustinus’un felsefesinin Kilise tarafından doktrinel olarak kabullenilmesi ile hâkim olmuştur. Buna göre; insan Tanrının inayetini kazanmak maksadındadır. Tarih ise insanın yaratılışından Tanrı devletinin kurulacağı zamana ilerleyen zamansal süreçtir ve insan Tanrı devletine ait olabilmek maksadıyla Tarihe şekil vermektedir. 18.ve 19. yüzyılda ise Augustinus etkisinde fakat din etkisinden daha uzak bir biçimde erek Hegel’in görüşüne göre akıl ve özgürlük, Marx’da sınıfsız topluma ulaşmak tarihin ereği olarak görülecektir (Özlem, 2015, s. 17-36).

Yasal ve Rastlantısal Tarih: Grek anlayışında Platon ile başlayan Theoria-Historia ayrımı ile yakından ilgili olan tarihin doğa bilimleri gibi deneysel ve gözlemsel vasıflardan yoksun bulunması dolayısıyla rastlantısal olarak meydana geldiği ve geleceği düşüncesi rastlantısal tarih adını almaktadır. Bu rastlantısal süreç döngüsellik ile de yakından ilgilidir. Bunun aksi olarak tarihin bir takım yasalar altında geliştiği düşüncesi ise Ortaçağ Batı tarih anlayışdır ve tarih Tanrı’nın belirlediği, O’nun kurallarınca şekillenmesi gerektiği, kurtuluşu kazananların önceden belirlenmiş olduğu bir süreçtir. Bu düşünce Yasalı tarih düşüncesidir. Aynı düşünce Yeni Çağ Reformcularından bilhassa Luther ve öğrencileri tarafından da ifade edilmiştir (Russel, 2016, c. 3, s. 62-66). Bunun yanında sonraki tarih filozofları da tarihte bir takım yasalar bulunduğunu ve tarihin bu yasalar altında şekillendiğini ifade etmişlerdir. Tarihin keşfedilmemiş de olsa birtakım tasalar ile meydana geldiği düşüncesi 19.yüzyıl Pozitivist anlayışın savunduğu görüştür (Özlem, 2015, s. 17-50).

Hümanist ve Aydınlanmacı (Yeniçağ) Tarih Anlayışı: Ortaçağ Batı tarih anlayışında her konunun hâkimi Tanrı idi ve olmuşlar ile olacakları da bilendir. İlaveten belirleyen de “O” idi. İnsanlar ise O’nun belirlediklerinin gayrı etkin yarattıklarıydı. Ancak Hümanist dönemde bilgi arayışı gerçeğe olabildiğince yaklaşma, bilmek için araştırma düşüncesine

dayanıyor, Tanrıdan ziyade insan ve yaşadığı dünya üzerindeki bilgiler aranıyordu. Dolayısıyla Tanrı'dan ziyade insan ve O'nun yaptıklarının üzerinde duruluyor olayların müsebbibi olarak görülüyordu. Tanrı vardı fakat fiili eyleyen, aklıyla hareket etmesi gereken ve duygularıyla da hareket eden insandır. Aydınlanmacı tarih anlayışı ise hümanist anlayışın yanında geleneklerden gelen hatalı bilgilerden arındırılmak ve hatalı kabullenişlerimizin kaynağını bularak çözmek için tarihin gerekli olduğunu, insanın daha ileri seviyede yeteneklere ulaştığını ve ulaşacağını savunan tarih anlayışıdır (Özlem, 2015, s. 50-85).

İdealist Tarih: En temelde yayılan görüşler olarak; insanın iradî eylemleriyle tarihin şekillendiğini, bu iradî eylemlerin bir amacı gerçekleştirme niteliğini taşıdığını düşünen tarih anlayışıdır. Bu maksat insanın özgürlüğü ve aklında olup insan zamanla daha zeki ve özgür duruma ulaşmıştır ve bu süreç tarih sürdükçe devam edecektir. Bunun yanında zorunluluklar da devam edecektir. Tarih insanların dersler çıkaracakları bir alan vasfına sahip değildir, ilk insanlar ile sonrakiler arasında mühim bir hürriyet ve düşünme kapasitesi farkı mevcuttur (Özlem, 2015, s. 108-136; Aysevener, 2015, s. 72-76).

Romantik Tarih: İdealist tarih etkisinde biçimlenmiş, “Ben” den hareketle tarihin daima yorumlandığı zamanın etkisinde kalacağını bundan mütevellit asla tam olarak ortaya çıkarılamayacağı düşüncesi ile insanların kademe kademe ilerlemeleri neticesinde daima yetkinliğini geliştireceğini savunan görüştür (Özlem, 2015, s. 140-142).

Pozitivist Tarih: Tarihin doğa yasalarına benzer yasalara sahip bulunduğunu ve bu yasalar vasıtasıyla tarihin açıklanabileceğini, bu açıklamanın süreç yasaları vasfı taşıdıklarını düşünen 19. yüzyılda ortaya çıkmış tarih felsefesi akımıdır (Özlem, 2015, s. 161-164; Aysevener, 2015, s. 95-103).

Marksist Tarih: Tarihsel vakaları maddi ilişkilerin saptadığı olaylar olarak gören ve tarihe yön verecek etmenin ekonomi ve sınıf savaşı olduğunu iddia eden pozitivist niteliğe de sahip bulunmasından dolayı gelecekteki bir takım olayları da açıklayacağını düşünen Hegel'in felsefesinden etkilenecek 19.yüzyılda oluşturulmuş tarih düşüncesidir (Özlem, 2015, s. 164-169; Aysevener, 2015, s. 103-114)

Alman Tarih Okulu: Tarih araştırmalarının daima ilerleme olduğunu saptayamayacağını, her dönemin vakalarının gerçekleştikleri şartlar ve zorunlulukları göz önünde bulundurarak

incelenmesi gerektiği düşüncesi ile araştırmaların mevcut zamana katkı maksatlı olmasına önem veren bunun neticesi olarak da sübjektifliğin zorunlu olduğunu savunan 19.yüzyıl tarih düşüncesidir. Alman ulusunun geçmişine dair bilgiler ile tarih anlatmaya çalışan bu okul içerisinde bir yandan da tarihin tüm insanlık için anlamının bulunup bulunmadığına dair soruşturmalar barındırmaktadır (Özlem, 2015, s. 146-153).

Varoluşçu Tarih: Tarihin insanın iradî eylemlerinin neticesi olduğunu ancak objektif bir bütünlükle ortaya koyulamayacağını ve insanın tarihin şekil verdiği bir varlık olmakla birlikte tarihe eğilmediği sürece tarihin anlamının da bulunmadığını düşünen 20.yüzyılda oluşmuş tarih düşüncesini ifade etmektedir (Özlem, 2015, s. 243-245).

Neopozitivist Tarih: Tarih'in bilim olmadığını ve olamayacağını, bir takım yasalara ulaşmasının mümkünatı bulunmadığına ek olarak objektifliğinin olanaksız olduğunu savunan görüştür. Yine bu görüşe göre düzenli olaylardan ziyade rastlantısal vakaların bulunduğu tarih; yasalar değil yorumlar, açıklamalar ve betimlemeler ortaya koymaya elverişlidir (Özlem, 2015, s. 248/255; Aysevener, 2015, s. 121-134).

Tarihselcilik: En temelde, insanî olan her şeyin tarihsel olduğu düşüncesidir. Tarih her çağı yahut dönemi şartları altında incelemelidir ancak genel bir dünya-insanlık tarihi bulunmaktadır ve bu da incelenmesi gereken bir tarihi durumdur görüşüdür. Bununla birlikte genel tarihin kurgulanmış vasfa sahip olacağı düşüncesinde bulunan tarihselci düşünürler de mevcuttur (Özlem, 2015, s. 151-154).

Tarihsel Kötümserlik: En açık ifadesini Lessing'in dile getirdiği "Tarihin anlamsızlıklar yığını" olduğu görüşünü savunan tarih düşüncesidir. Lessing tarihi bir dram öyküsü olarak görür (Özlem, 2015, s. 213; Uygur, 2013).

Hermeneutik Tarih Anlayışı: Empati yolu ile tarihin insanını anlamının mümkün olduğuna inanılır (Özlem, 2015, s. 136-137). Hermeneutik, anlam verme sanatı olup buna göre geçmişin anlaşılıp yorumlanması görecelilik taşıyacak, kullanılan kavramlar tarihî olayın tamamına vakıf olmamızı sağlamayacaktır (Özlem, 2015, s. 256-261).

Frankfurt Okulu: Tarih'in idealistlerin ilerleme, pozitivistlerin yasaya tabi olduğu düşüncelerine karşı çıkan, insan hislerini bilhassa otorite ve hükmetme tutkusunu tarihin

belirleyicisi kabul eden 20.yüzyıl tarih düşünce ekolüdür. İnsanın mekanik olmadığını hatırlatarak tarih düşüncesini geliştirmiştir (Özlem, 2015, s. 239-241).

İdealizm Eleştirisi: Bilhassa Hegel ve benzer bir tutumla tarihin daima ilerleme kaydettiğini ve önceki çağların insanların kimi konularda gelişmemiş bulunduğunu savunan görüşleri eleştiren tarih düşüncesine verilen addır. Hegel ve Marx'ın tarihî sürecin bir ereğe evrildiğini ve maksatlılığını gerçekleştirme süreci olarak tanımlamaları önemli eleştirilere sebep olmuş karşı tezler ileri sürülmüştür (Özlem, 2015, s. 159).

Yeni Kantçı: Bilimin yasalı (nomotetik) ve bir kezlik betimleyici (idiografik) olarak iki veçheye sahip bulunduğunu, tarihin idiografik olarak yasa arayışında bulunduğunu ifade eden düşüncedir. “Yasa” ve “Tarih” ontolojik olarak zıt olup genelleştirici bir tarih yorumu aranması çelişkilidir. Fakat Yeni Kantçı Heildeberg Okulu genel tarihin saptanabileceğine inanmıştır (Özlem, 2015, s. 184-185). Tarihin yasalara sahip olması insan özgürlüğünün olmadığı anlamını taşımaktadır ve bu doğru değildir (Özlem, 2015, s. 191).

Yapısalcı Tarih: Tarih'in parçalı bilgiler taşıdığını ve bu bilgilerin tarihte bir bütünlük ortaya koymaya dolayısıyla da bilim olmak için yetersiz bulunduğunu savunan görüştür (Özlem, 2015, s. 248-259). Bunun yanında tarih içerisindeki her toplum, oluşum, dil, halk gibi kolektif yapının içerisinde bulundukları zamanın yapısal yönleriyle ele alınması gerektiği düşüncesine sahiptir (Özlem, 2015, s. 246).

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

Kuramsal çerçeve problemin vaziyeti, analize konu olacak değişkenlere altyapı sağlama konusunda büyük öneme haizdir. Bunun yanında ilk kez araştırılan bir konunun kuramsal çerçevede altyapı oluşturmak güçlük yaratabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 88). Bu yüzden bu çalışmanın bir ilk olması özelliği dolayısıyla bu durum göz önünde bulundurularak değerlendirilmeye alınması durumu araştırmanın önemini değerlendirebilmek noktasında önem arz etmektedir.

1.Tarih

Tarih'in günümüz Batı dillerindeki karşılığı olan "Historia-History" Grekçe "İstoria, istorien" kelimesinden neşet etmiştir. Muhteva olarak ise "tanık olunan ve haber alınan vakaların bilgisi"ni içermekte bu tanık olunan ve duyulan doğa olaylarını da kapsayan bir alanı tanımlamaktaydı. Bilinen veriler, istoria kelimesinin Herodotos tarafından ilk kez kullanıldığını ifade etmektedirler. Herodotos, bu uğraşında rahiplerin bilgileri ile yazılı belgeleri de kullanmıştır. Thucydides ise bu alan ve mündemicine değerlendirme ve yorumlama faaliyetlerini de dâhil etmiştir (Macit ve İplikci, 2017, s. 25). Esasen Tarih yani History iki anlama sahiptir ve bu anlamlar tarih ilmi ile insan dünyasında meydana gelmiş

olaylar ve oluşturmuş oldukları norm ve kùltùr alanını, o alanı bilmek isteme ve keşfetmeyi tanımlamaktadır (Uygur, 2013).

Aristoteles'in tarihin genelleştirici ve değişmeyen bilgi verme hususunda noksan olduğunu fakat doğa bilimlerinin bu özelliğe sahip bulunuyor oluşunu kıyaslayarak tarihe daha az önem vermesi sonrası tarihsel bilgi üzerine güvensizlikler ile bu yönde düşünceler ortaya çıkmıştır (Macit ve İplikci, 2017, s.26). 19 yüzyılda Tarih ulusal birlik ve millet duygusu oluşturma hedefleri için araç olarak görülmüştür (Burke, 1994, s. 5). Günümüzde tarih; bilhassa ulus devletlerin kurulmaya başlandığı 19. yüzyıl itibariyle değer kazanmasından sonra daha değerli bir bilgi ve değerlendirme alanı olmuş ve bilimsel nitelikli araştırmalar meydana getirilmiştir ve getirilmektedir. Hâlihazırda ise Tarih; ise genellikle geğmişte yaşanmış vakaları ve bunlar üzerine tarih araştırmacılarının yeniden kurup aktardığı bilgi alanını ifade etmektedir (Tosh, 2013, s. viii).

2.Tarih Felsefesi

18. yüzyılda Voltaire tarafından kullanılan "Tarih felsefesi" tanımlaması Voltaire için tarihe dair kişisel zihinsel düşünceler anlamına gelmekteydi (Collingwood, 2015, s. 33; Uygur, 2013). Bu tarih esasen tüm dünya tarihini işaret etmekteydi (Uygur, 2013). Voltaire *Philopshie de l'histoire* adlı eserinde dizgeli olmaktan ziyade karmaşık bir biçimde tarihe dair düşüncelerini kaydetmiştir (Gökberk, 1997, s. 98). O Tarih felsefesi alanına "Adetler Üstüne Deneme" adlı eseriyle katkıda bulunmuştu ve bu eserinde Charlamagne itibariyle kıtadaki toplumsal yaşama değiniyordu (Burke, 1994, s. 5). Bununla birlikte tarihin düşünsel anlamda ne olduğu Voltaire'den evvel de mevcuttu fakat Tarih felsefesini bir felsefi disiplin olarak kuran Giambattista Vico olmuştur. Tarihin anlamlarından biri olan tarih bilimini konu edinen tarih felsefesi kolu ise bilim felsefesi dalına girmektedir (Uygur, 2013).

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) 'e göre tarih felsefesi, tarihi mütalaa etmek dışında bir anlam taşımaktan uzaktır (Hegel, 2010, s. 14). Tarihçinin ortaya koyduğu çalışma üzerine "*düşünceli düşünüm*" gerçekleştirilmeliydi ve Tarihçi de eserini ortaya koyarken aklın ilkelerinden faydalanarak tarihin bilim vasfı kazanmasına gayret etmeliydi (White, 2008, s. 138). 19. yüzyıl ve Hegel ile tarih felsefesinde tarihin tüm insanlığı

içerisine alan bir açıklama arayışı başlamış, pozitivizm bu alanın mahiyetini yasalar vasıtasıyla ortaya çıkarabileceğine dair bir sav ortaya atmıştır (Collingwood, 2015, s. 33). Robin George Collingwood, tarihin mahiyeti, anlamı, şekillenmesi gibi sorulara verilen yanıtların insanların farklılaştığı oranda farklılaşacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte bu yanıtlarda derin farklılıklar söz konusu değildir. Buna mukabil tarih felsefesi, tarihçi olanların yanında filozof olanların yani tarih felsefesi düşüncesi üzerinde ciddiyle duranların deneyimine gereksinim duymaktadır (Collingwood, 2015, s. 40-41).

3. Tarih Felsefesinin Problemleri

Tarih felsefesi tanımı ve alanında bir hayli tanım ve görüş meydana getirilmiştir. Bu çalışmada bu literatürün tamamı üzerinde bir genelleme yapılmayacak tarih öğrencilerine yöneltilen meseleler bağlamında temel konular hakkında gerekli bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Bu temel konuların en eskilerinden ve üzerinde bir hayli görüşün bulunduğu Tarihin erekliliği konusu ile başlamak uygun görünmektedir.

3.1. Tarihin Erekliliği Konusu

Bu husus genel olarak iki cihette değerlendirilir. Bir cihetindeki düşünürler tarihi süreç içerisindeki oluşların bir maksada erişmeye doğru vuku bulduğunu düşünürken diğer cihet, oluşlara insanî irade ve rastlantısallığın hâkim bulunduğuna kanaat getirmiş ve savunmuşlardır. Bu cihetler ve düşünceler aşağıdaki yer vereceğimiz gibidir. Anket maddelerinden olan “Tarih bir amaca ulaşmak üzerine kurulmuştur” bu konu ile ilgilidir.

Mevcut tek Tanrılı dinlerin ilki olan Yahudiliği müteakiben Hristiyanlık ve Müslümanlık tarihin, nihayetinde Tanrı’nın inayetine ulaşmak üzere son bulacağı inancına sahip bulunmakta olup bu dinleri kabul edenler de genel olarak bu savı benimsemişlerdir. Söz konusu inanç yaşam içerisinde insanın yapıp etmelerinin Tanrı buyruğu çerçevesinde şekillenmesi gerektiğini aksi halde ölüm sonrası yaşamda cezalandırılmanın vukua geleceği muhtevasını barındırmaktadır. Hristiyanlığı benimsemiş olan Batılı düşünürler ve inananlar da bu inancı benimsemiştir (Özlem, 2015, s. 31). Hristiyan inanç akideleri yanında Batı tarih düşüncesinin temelinde etkide bulunmuş olan Aurelius Augustinus (354-

430) yaradılış olarak özgür iradeye sahip olan bir yaratılmış türü olan insanın kötü mahiyetliliğe yönelmeyi seçmiş bulunduğunu ve vaziyetinin vahametinden kurtuluş için yalnızca Tanrı lütfuna gereksinimi olduğu düşüncesini kuramsallaştırmıştır. O'na göre insan, ölüm sonrasındaki yaşamda mükâfatlandırılmak için Tanrı'ya sığınmalıdır ancak bu tutuma sahip bulunup bulunmayacağı evvelden tayin olunmuştur. Tarih; Mesih İsa'nın bu âleme gelişinden sonra yok oluş yani kıyamet istikametinde yol almaya başlamıştır ki bunun anlamı tarihî sürecin bundan böyle çizgisel seyir halinde olacağıdır. Bu düşünce ile Batı'da tarihin döngüsel olduğu düşüncesi büyük oranda terkedilmiştir (Macit ve İplikci 2017, s. 30; Aysevener, 2015, s. 66-67; Gökberk, 1997, s.101-102). Augustinus, kıyamet hadisesinin vukuu sonrası kurulacak Tanrı devletinde, Tanrı'nın önceden belirlemiş olduklarının bulunacağını buna mukabil dünya üzerindeki tarihin (yeryüzü devletinde) şeytanın peşinden giderek Tanrı inayetini kazanamayanların süreci olduğu üzerine temellendirdiği iki Tarihî süreç düşüncesini ortaya koymuştur. Bu anlayışın çekirdeğinde Tanrı'nın öngörüsü hâkimdir ki dünya yani tarih başıboş bırakılmamıştır. İnsanın temel ereği, yeryüzü devletinde Tanrı devletine girmeye sebep olacak eylemlerde bulunmaktır. Âdem'in günahı ile bu iki devlet arasında başlayan gerilim ve savaş Tanrı devleti'nin kurulması ile başarıya ulaştırılacak ve yeryüzü devleti mağlup olacaktır. Bu çizgisel süreç "Tarih" tanımının özünü teşkil etmektedir. Augustinus sonrası Batı düşüncesinde tarih; bu sebep sonuç çizgiselliği üzerinden algılanmaya başlanmıştır (Özlem, 2015 s. 33-37; Macit ve İplikci s. 31; Aysevener, s. 65-67; Gökberk, 1997, s.101-102; Uygur, 2013). Augustinus bu kıyamet hadisesi öncesi dünya tarihini altı kısma ayırmış, ilk dönemi Âdem'den Nuh Tufan'ına dek geçen süre teşkil ederken ikinci dönem Tufan hadisesinden Hz. İbrahim dek olan zamana tekabül eder. Bu süre zarfı insanlığın "ilerlemiş çocukluk çağı" olup Tanrı tarafından insanın megalomanisine ceza olarak Babil Kulesi hadisesi ile dil farklılığı verilmiştir. Üçüncü dönem ise Hz. Davut'a dek olan süre olup "delikanlılık çağı" olarak adlandırılır ve artık Tanrı'nın sezgisine ulaşmaya başlamıştır. Müteakip evre "olgunluk çağı" olup peygamberlerin insanları uyardığı zaman olup Babil Tutsaklığı'na dek devam etmiştir. Beşinci çağ ise İsa Mesih'in yeryüzüne intikali olup peygamberler evresi sona ermiş ve İsrail halkı en kötü olduğu evreye girdiği gibi kurtuluşu da bekler olmuşlardır. Son evre ise İsa Mesih'in yeniden gelişi olacak ve bu dünya tarihi de bu son evre ile son bulacaktır (Gökberk, 1997, s.101-102). Augustinus ilk anlamlı dünya görüşünü ortaya

koymuştur ve bu görüşü göre dünya tarihi anlam taşıtmaktadır (Gökberk, 1997, s.102; Meyerhoff, 2006, s. 25-26).

Aydınlanma dönemi adı verilen 17. yüzyılın sonları ile 18.yüzyılda da tarihî sürecin bir “izgisel seyir” vasfında olduğu kanaati devam etmekle birlikte mahiyetinin Tanrı’ya ulaşmak değil “ilerleme ve gelişme” istikametinde yol aldığı görüşü ile değiştiği görülür. Giambattista Vico (1668-1744) tarihteki oluşun, Tanrı yasasından neşet eder olduğunu ifade etmiştir (Macit ve İplikci, 2017, s. 48; Topcu, 2017, s. 9; Haas, 2009). Esasen Ortaçağ’ın nihayetiyle başlayan Aydınlanma; kişinin dogma ve gelenekler değil aklı, deney ve gözlemleri ile yargıda bulunması ve varoluşunu aydınlatması anlamına gelmektedir (Gökberk, 1997, s. 68; Bıçak, 1995; Kant, 2006) Bu dönemin düşünürlerinden olan Jean Jacques Rousseau (1712-1778)’ya göre tarih, doğada yaşam sürmekte olan insanın kültür canlısı olmaya geçişi anlamına gelmektedir. Tarihin planı ve ereğini sorgulayan Jakob Wegelin (1721-1791) yaşanan ve yaşanmakta bulunan tarihin siyasi yapıların birbirlerine yaklaşması ve nihayetinde barışın egemen olacağı bir sona ilerlemekte bulunduğu yargısında bulunmuştur. Wegelin’in savunusuna göre tarihe ereksellik noktasından bakmamak nedensellik hususunu da reddetmek anlamını taşıyacaktır. İlaveten tarih belirsiz bir çeşitlilikteki akış olduğundan tarih felsefesi ona dair yasalar keşfetme çabasında başarı kazanamayacaktır (zlem, 2015, s. 71). İsaac İselin (1728-1782) ise tarihin bir ereğe ulaşmak bir tarafa bilakis rastlantısallık ve düzensizlik vasfında süregeldiğini ve herhangi bir genelliğin içerisine konumlandırılmayacağını savunmuştur.

Bu karşı görüşlerin sonrasında Johann Gottfried Herder (1744-1803) ‘e göre tarihte görünen tikeller nihayetinde bütünlüğün paralarıydılar ki bu oldukça anlamlı bir süreci temsil ediyordu ve ölüm de son değil bütünlüğün bir diğer aşamasıydı (White, 2008, s. 99-101). tarihe Tanrı’nın düzen, plan ve bütünlük zerk etmiş bulunduğunu ancak yalnız bir insanın bu Tanrı planını her ciheti ve derinliği ile anlayıp aıklayamayacağına kanaat getirmiştir (zlem, 2015, s.77). Immanuel Kant (1724-1804) da bu görüşü benimsemiş olmakla birlikte (Aysevener, 2015, s. 67). her dönemin yahut ağ, zaman diliminin “*kendi içerisinde*” taşıdığı bir erek söz konusu olup “*tüm tarihin tek ereği*” bulunamamakta olduğuna hükmetmiştir (zlem, 2015, s.81; Collingwood, 2015, s.132). Tarih, tarihsel olayların karmakarışık ve düzensiz akışına sahiptir ve bir ilke koyulmaması durumunda

rastlantısallıkların sıkıntısından mürekkep bir görünümde duracaktır. Adalet temelinde-noksansız bir devlet yasası ile bir evrensel hukuk ve yurttaşlık gerçekleştirildiği takdirde tüm tarihe egemen olan plan açığa çıkacaktır (Özlem, 2015, s. 90-94; Bıçak, 1995; Uygur, 2013; Kant, 2006). Ona göre tarihin bir planı vardır ve bunu tarih içerisinde uygulamaya koyan, tutkulu insan doğasıdır. Yine de tarihe ilerleme düşüncesi altından bakılırsa tarihte bir ereklilik görüleceği kanaatini taşımakta ve insanın faaliyetlerinin tarihi anlamlandıracak yegâne yol olduğunu düşünmektedir (Özlem, D. & Ateşoğlu, G. 2006, s. 113). İnsanların kendilerine yasa ve erek koyabilmesi ve buna göre davranabilmesinin onu diğer canlılardan ayıran unsur olduğunu düşünür ve fakat kendi koymadığı doğanın yasaları karşısında insan bilinci özgür olamayacaktır. Yine de insan için sahip bulunduğu özgürlük çerçevesinde esas erek insanın kendisi olmalıdır ve bencillikler ile boyun eğip eğmemeler toplumu etkileyecektir. Bunun yanında doğanın sahip bulunduğu ereğe ulaşmasında devletlerarasındaki savaşların da katkısı bulunmakta, bu ereklere yardım etmektedirler (Bıçak, 1995; Kant, 2006).

Konunun karşı cephesinde bulunan Voltaire (François Marie Arouet) (1694-1778) tarihi Tanrı ile açıklayarak metafizik nihayete ilerlendiğini iddia etmenin gerçeklikten uzak bir tutum olmaktan ibaret olduğunu ifade etmiştir (Macit ve İplikci, 2017, s. 49). Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) ise tarihi süreç içerisinde bir planın mevcut bulunduğunu ve gücünü dinamizmden aldığını düşünmüştür (Collingwood, 2015, s.156; Aysevener, 2015, s.80-81:156). İlaveten tarihin ayrı olaylarının gerisinde ilkesel bir hedef yer alır bulunmaktaydı ki bunlar tarih felsefesi vasıtasıyla genel açıklamalara kavuşabilirdi (Macit ve İplikci, 2017, s. 6; Aysevener, 2015, s.80-81). Friedrich Schiller (1759-1805) tarihte herhangi bir ereğin söz konusu edilemeyeceğini fakat bulunur gibi gözükmesinin insan aklının neticesi ve yaratıcılık vasfından kaynaklandığına dair bir görüş ortaya koymuştur (Özlem, 2015, s.128-129; Collingwood, 2015, s. 159).

19.yüzyıla gelindiğinde ise yüzyılın önemli düşünürlerinden Friedrich Schelling (1775-1854) eklemlili bir anlayış ile bu hususa yaklaşmış ve tarih insanın özgür irade eylemleri ve zorunluluklarının ittifaken aktifliği ile sürmekte bulunduğunu ifade etmiştir (Özlem, 2015, s.120; Macit ve İplikci, 2017, s.77; Aysevener, 2015, s.82-83; Schelling, 2006). Ayrıca tarihî süreç, Tanrı'nın varlığına delil olduğu gibi O'nun ile birleşmenin vasıtasıdır (Özlem,2015, s.121). Bundan farklı olarak Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)

tarihin kendini açımlayan ve bu açımılama sürecinde özgürlüğün arttığı, (Uygur, 2013) insanî yetkinlik açısından da tedrici gelişme süreci olduğunu ifade etmiştir. İlaveten bu süreçte insan tını de maksadına erişme isteğı taşıyor bulunmaktadır ve insanların bireysel hedef, tutku, isteklerinin mündemicinin içerisine gizlenmiş vaziyettedir. Özgürlüğe erişmeye müteakip dünya tını kendini bulacaktır ki esasen maksadı da budur. Bu tin, “Tanrısal Akıl”dır ve Tanrı’ya ulaşarak nihayet bulacaktır (Hegel, 2010; Özlem, 2015, s. 127-129; Macit ve İplikci, 2017, s. 79-80). Başlangıçta insan zihni anlamaktan uzaktır ve Tanrısal akla ulaşma yolunda ilerlemekte olup ereğı bu ilerlemedir (Macit ve İplikci, 2017, s. 12-13, 79-80). Tarih içerisinde özgürlüğün gelişmesi bilinçlilik durumunun da gelişmesi anlamını taşımaktadır. Hegel, düşüncesinin temel noktalarında Fichte ve Schelling’den etkilenmiştir (Collingwood, 2015, s. 59; Aysevener, 2015, s. 72-73). Özetle tarih; mantıksal, zorunlu ve rastlantısal olmaktan uzak, insan aklının bir eseridir (Collingwood, 2015, s. 163).

19.yüzyılının idealist görüşlerine karşı idealizmi eleştiren felsefecilerden Ludwig Andreas Feuerbach (1804-1872) tarihî süreci, rastlantısallıkların yığılmış bulunduğu bir mecra, bu mecraya yığılmanın maksadı olmayan kör gözlerin neticesi olarak tanımlamıştır. Fakat ereklilik konusundaki idealist düşünceler de devam etmiştir. Karl Marx (1818-1883) ileri tarihlerde vukua gelecek proleterya devrimi sonrası başlayacak esas tarih güzergâhında ilerleniyor olunduğunu ifade etmiştir (Özlem, 2015, s.161/167, Uygur, 2013). Gerçekleşecek proleterya devrimi ile hakiki insanlık tarihi başlayacaktır ve tarih, bu yöne akmaktadır. Friedrich Engels (1820-1895) ile Marx doğanın parçası insanın daima kendine amaçlar belirlediğini ve tarihteki her şeyin bu amaçlar çerçevesinde şekillendiğini savunmuşlardır. Tarihte rastlantı görünen her şey esasında mündemicinde yasalar taşımaktadırlar ve bu yasalar üretim ilişkilerinden neşet etmişlerdir (Aysevener, 2015, s. 103). Fakat daha sonraki yaşamında Engels düşüncelerinde değişimler geçirerek tarihi doğa bilimlerinden ayrı tutmuş ve tarihte rastlantısallığın az olmadığını, kendi yasaları olduğundan dolayı da ağırlıkla göreceli bir bilgi alanı mahiyetini taşıdığını ifade etmiştir (Özlem, 2010, s.168-169; Macit ve İplikci, 2017, s. 94-95).

Yukarıdaki görüşlerin karşı cihetinde yer alanlardan olan Arthur Schopenhauer (1788-1860) tarihin birçok önemsiz rastlantıları taşımakta bulunmakta olup erekten yoksun vaziyette olduğuna hükmetmiştir (Özlem, 2015, s. 171). Friedrich Nietzsche (1844-1900)

Aydınlanmacıların erek düşüncesiyle gözlerinin kapandığını ve rastlantıları göremez hale geldikleri üzerine bir tespitte bulunur. (Özlem, 2015, s.175-176). Tüm tarih sonsuz bir dönüş içerisindedir ve burada ereğe yer yoktur. Herşey sonsuzca yinelenmektedir ve bir amacı olmadığı için manası da yoktur (Kahraman, 2016, s. 99-100). Jacob Burckhardt (1818-1897) da erek ve ilerleme konusunda aynı kanaati benimsemiştir (Özlem, 2015, s.175-176). İlerleme tarihin görünümünden yalnızca biridir (Kahraman, 2016, s. 40).

20.yüzyılda da Oswald Spengler (1880-1936) tarih içerisinde insanın atfettiği herhangi bir maksatlılıktan söz edilemeyeceğini, geçmiş dönemlerden beri her topluluğun yüce bir “maksatsızlık” ile geliştiklerini düşünmüştür. Tarihte yalnızca rastlantısallık ve kaderden doğan zorunluluk bulunmaktadır (Özlem,2015, s. 232-233). Michael Oakeshott (1901-1990) farklı bir tutum ile tarihi olayların birbirini anlamlı kılan bir bütünün parçaları olduğunu düşünüyordu (Collingwood,2015, s.206). Buna karşılık Benedetto Croce (1866-1952) tarihin sonraki dönemlerle sebepsel bağlantısının deneysel olarak kanıtlanmasının olanaksız olduğuna hükmetmiştir. Eduard Meyer (1855-1930) tarihi yöneten yasaların ortaya koyulması sonucunda özgür irade, rastlantı, insanların istekleri gibi yasalılığı baltalayan durumlardan kurtulunulacağını düşünür ancak bunların tarihte belirleyici etkilere sahip görüldüğünü de kabul etmektedir (Collingwood,2010, s. 231).

21.yüzyılda Marksist Ernst Bloch (1885-1977) tarihte bir amaç bulunduğunu reddetmiş ve geleceğin bilinemediğini, değersiz yönde seyredebilmesinin de mümkünat dâhilinde bulunma olanağını işaret etmiştir (Özlem, 2015, s. 238). Karl Popper’a göre de (1902-1994) tarih düzensizlik ve rastlantısallık sürecinin tamamıdır ve tümevarımsal bir yargı çıkarılmaya elverişi bulunmamaktadır (Özlem, 2015, s. 250; Macit ve İplikci, 2107, s. 135).

Görüldüğü üzere neredeyse her dönemde bu konu üzerinde karşıt iki görüş çerçevesinde görüşler ortaya koyulmuştur.

3.2. Tarihin Yapıcısı Konusu

Bu konu kısmen bir önceki konu ile bağlantılıdır. İlgili olan nokta tarihin maksat taşıması düşüncesi bağlamında, bu maksadın; tarihin maksadı olan nihai hedefin “Tarihi yapan” unsur olduğu konusudur. Bu düşüncenin diğer cihetinde tarihî olay ve oluşların iradî dolayısıyla insanî olduğu meselesi bulunmaktadır. Esasında bu görüşün bir ciheti daha bulunmaktadır ve bu da tarihi şekillendirenin büyük insanlar, kral, komutanlar ve benzerlerinin olduğudur. Anket maddelerinden “Tarihi Tanrı belirler, insan buna göre davranır” ve Tarihteki olaylar önemli kişilerin (kral, komutan vb.) ürünüdürler” maddeleri bu konu ile ilgilidir.

Romalı tarihçi Titus Livius (M.Ö 59- M.S 17) tarihi, insan ürünü olarak görmüş ve Tanrı’nın tarihsel sürece şekil verdiği ile insanın da Tanrısal vasfa sahip bulunduğu düşüncesinden memnun olan insanları, bu gerçek dışı tanımla memnun etmenin tarihin vazifesi olmadığını savunmuştur. O’na göre tarihin vazifesi insanın yapıp etmelerini aktarmaktır (Collingwood,2015, s. 73-74). Roma İmparatorluğu döneminde yaygın görüş, tarihin iradî insan eylemlerini anlattığıdır. Bu anlatıda Tanrı da bulunmaktadır ancak insanlara tümüyle müdahale edip tarihe yön veren bir rolü bulunmamaktadır (Collingwood, 2015, s. 77-79; Macit ve İplikci, 2017, s. 72).

Hristiyanlık inancı ile birlikte yeryüzündeki tarihsel olayların arkasında Tanrı’nın isteğinin bulunduğu anlayışı yerleşmiştir. Bu anlayış tarihin anlamsız olmadığı anlayışını da barındırır (Macit ve İplikci, 2017, s. 13). İnsanın karar vermesi değil, verdiğini düşündüğü kararın gerisinde Tanrı’nın bulunuyor oluşu, tarihi Tanrı’nın yaptığı anlamını taşımaktaydı. Bir toplum-devletin güçlenişi yahut gelişimi onlardan çok Tanrı istencinin neticesidir. İnsan gibi siyasi yapılar da Tanrı maksadını gerçekleştirmek için belirli bir çağa uygun olarak yaratılmıştır (Collingwood, 2015, s. 84-87). Augustinus, Ortaçağ Batı ve Müslüman anlayışında da tarih, Tanrı istencinin şekillendirdiği süreci ifade etmekte, Tanrısal öngörü karşısında insan pasif bir vaziyet taşımaktadır (Macit ve İplikci, 2017, s. 13; Özlem, 2015, s. 36). İbn-i Haldun (1332-1406) da benzer bir mahiyet ile katı bir belirlenimcilik hatta fatalizme sahiptir (Özlem, 2015 s. 47). Tarihin anlattığı esasında Tanrı’nın eylemidir, insan eylemi gerçekleştiren eylemcidir ve yaptığı Tanrı’nın tasarısını meydana getirmektir. Tarihçi ise tarihten Tanrı’nın tasarladığını keşfetmeye çalışandır (Collingwood, 2015, s. 90-93).

Rönesans dönemi ile birlikte artık tarihte yapıp eyleyen insan olmuş ancak bu insan, akıl ile donanmış olmaktan ziyade tutkusu ve diğer duygu ve güdülerıyla hareket etmektedir. Söz konusu bu insan Hıristiyanlığın hâkim anlayışında yer alan tanımla özdeşleşmekte idi. Yani tarihi insanlar yapıyordu ancak söz konusu eylemleri yeterince düşünüp tartan değil, isteyen yahut istemeyen bir insan gerçekleştiriyordu (Collingwood, 2015, s. 95-97). Tarihe de geleceğe dair tahminler maksadıyla değil kendini tanımak için başvurmaktaydı (Aysevener, 2015, s. 68).

Yeniçağ Avrupa’da antikçağdaki insanın tarihin yapıcısı olarak etkin olduğu inancı kabul edilmeye başlanmış fakat reformcu Martin Luther (1483-1546) ve taraftarları bu düşüncenin karşı kutbunda yer almışlardır. Reformculardan biri olan Philip Melanchton (1497-1560) tarihin; senaryosu Tanrı tarafından yazılıp yönetilmiş bir sahne, Luther ise insan ile Tanrı arasındaki savaş meydanı olduğunu ifade ediyorlardı (Özlem, 2015, s.53).

Giambattista Vico tarihin insan orijinli olduğunu ifade etmiştir. O’na göre tarihçi, tarihi yapan insanı kendisiyle özdeş yönlerinden dolayı tanıyıp anlayabilmesi dolayısıyla diğer bilimlerin nesnelere oranla vâkıf olmaya daha uygun olduğuna kanaat getirmiştir (Collingwood, 2015, s. 104-105; Haas, 2009). Tarih, geçmişten ziyade mevcut zamanla, bu zamandaki yaşam biçimi, değerler, gelenekler ile ilintili durumdadır (Collingwood, 2015, s. 104-105). Herder ise insanın ve tikel hedeflerin Tanrı’ya araç olduğunu düşünmüş, insan varoluşunun mutluluk maksatlı olmak durumunda olmadığını ifade etmiştir (Macit ve İplikci, 2017, s. 13). Aydınlanma döneminde de 19.yüzyılı derinden etkileyecek biçimde Jean Jacques Rousseau, tarihin özgür insan eylemleri ile şekillendiği ve şekilleneceğini ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 65). Diğer bir Aydınlanma dönemi filozofu olan Voltaire de olayları Tanrı kaynaklı açıklayan “Kilise” anlayışındaki tarihçiliğe karşı çıkararak rasyonalist bir yaklaşımla olayların açıklanması gerektiğini ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 66). Schiller; insanın yaratıcı vasıflı tininin evrene şekil vermesini sağlayan güdümleyici olduğuna kanaat getirmiştir (Özlem, 2015, s. 104). Kant insanın atıl kaldığı doğa yasaları olup bu yasalar tarafından belirlenen eylemleri olduğunu ifade etmiştir (Bıçak, 1995; Kant, 2006).

Tarihi belirleyen güçler Engels ve Marx’a göre Tanrısal yahut tinsel vb. etkenlerden ziyade insanlardır ve onların emekleri tarihi yapan etmendir (Öz, 2008a; Özlem, 2015, s. 168). Tarihi yapan güç tarihin dışında bulunan bir güç değildir ve tarihteki olgular ile tarihi

açıklamak mümkündür (Aysevener, 2015, s. 103). Buna mukabil Marx kimi yazılarında tarihte rastlantısallığın bulunduğunu fakat etkisiz olduğunu da ifade etmiştir (Öz, 2008a). Schelling de insanın tarihini beraberinde getirmeyip yaptığını ifade etmiştir (Schelling, 2006a). Wilhelm Dilthey (1833-1911) de tarihi belirleyenin insan olduğunu savunup “*Tanrı’nın Tarihselleştirilmesi*”nin ortaçağ ve Augustinusçuluğun mirası olarak görmüştür (Özlem, 2015, s. 209; Topcu, 2017, s. 57). Tarihi insanın yaptığını ve dayanağının da insan olduğunu düşünen Dilthey her çağı kendine ait değerler ile ele alma düşüncesindedir (Topcu, 2017, s.57). Ernst Bloch da tarihi yapanın insan emeği olduğunu, doğa ile üreten insanın tarihi sürecin yapıcıları olduğunu savunur (Özlem, 2015, s. 238). Jean Paul Sartre (1905-1980) (Varoluşçu) insanın tarihi meydana getirdiğini, meydana gelirken de tarihi meydana getirdiğine kanaat getirmiştir (Kahraman, 2016, s. 40; Özlem, 2015, s. 245; Macit ve İplikci, 2017, s.137-8).

Tarihe yön veren insanların kimler olduğu hususunda; Vico, tarihte etkili olmuş insanların akademik zihniyete sahip olduklarına hükmetmiştir (Collingwood, 2015, s. 109). Hegel’e göre tarih; içerisinde açılanıp gelişen tinin organize olmuş görünümünü devlette bulur. Dünya tarihine mâl olmuş tarihî kişilerin büyük adamlar olduklarını ve bu adamların tinin kendisine yön verdiğini duyumsamakta olduklarını, dünya tarihinin yeni bir ilerleme evresine geçişin taşıyıcısı olduklarını ifade eder. Görevlerinin bu tinin maksadını gerçekleştirmek olduğunun farkında değillerdir yalnız kendi isteklerini gerçekleştirdiklerini sanırlarken bu tine hizmet etmektedirler (Özlem, 2015, s. 127; Macit ve İplikci, 2017, s. 79-83; Aysevener, 2015, s. 86-95). Thomas Carlyle (1795-1881) tarihi büyük adamların yaşam anlatısı olarak tanımlamıştır (Carr, 2009, s. 57; Meyerhoff, 2006, s. 246). Marx ise dünya tarihine kazınmış ve yön vermiş sınıflar olduğunu iddia etmiştir. Bunlar sırasıyla köle sahipleri, feodal beyler, burjuva yahut kapitalist, proleterya sınıflardır (Özlem, 2015, s. 166). Yine ona göre toplumlar 3 sınıftan oluşmuşlardı ve tamamının temelinde üretici güçler bulunmaktaydı (Tosh, 2013, s. 162). Bu üç sınıf toprak, sermaye ve emeğe hükmeden gruplara tekabül etmekteydi (Burke, 1994, s. 57).

1920 yılında Fransa Strasbourg Üniversitesi’ndeki Marc Bloch ve Lucien Febvre “*Annales d’histoire economique et sociale*” adlı dergiyi kurmuş ve siyasi tarihin -yani yönetenlerin, büyük adamların faaliyetlerinin- egemen anlatı olmasına karşı çıkarak insanlara dair tüm vaziyetleri ele alarak yapı çözümlemesi öğretisini benimsediler (Burke, 1994, s. 15)

Karl Popper, tarih içerisinde etkili olmuş yönetici ve komutanların kendileri için tarihi Tanrısal olarak göstererek hâkimiyetlerini meşru kılmayı amaçladıklarını ifade etmiştir (Macit ve İplikci,2017, s. 13).

3.3. Tarihi Sürecin Özü Konusu

Bu konu, tüm tarihi bir “açıklama-öz” altında değerlendirme üzerinedir. Kimi düşünürler tüm tarihi yegâne açıklama altında değerlendirmenin doğru bir yaklaşım olarak kabul etmemiş olsa da bunun aksi düşünenler de olmuştur. Uygulanan anketin “Tarih, insanların doğaya hükmetme süreci olduğu kadar insanın, insana hükmetme sürecidir” ve “Tarih politikayla özdeşdir” maddeleri bu konu ile ilgilidir. Bu iki hususun yegâne açıklama ile çelişkili netice verebilme durumuna rağmen, tarih içerisinde öneminin büyük olduğuna inanmış olmamdan dolayı tarih öğrencilerinin de ne düşündüğünü saptamak isteginden anket maddelerine dâhil edilmiştir. Bunun yanında, araştırma tüm tarihin yegâne anlamı olup olmadığına dair öğrenci tutumunu da araştırıyor olduğundan çelişki yaratmayacağı da mütalaa edilebilir.

19. yüzyıl düşünürlerinden Søren Kierkegaard (1813-1855) tarihin anlamına cevabın yalnızca öznel olabileceğini, kendi cevabınınsa günah ile korkunun varoluşunu bulduğu yer olduğunu ifade etmiştir. Arthur Schopenhaur (1788-1860) tarihin özünün objektiflikten yoksun olup sezgisel bakışlara dayandığını savunmuştur (Özlem, 2015, s.170). 20.yüzyılda ise Marksist kuramcı Antonio Gramsci (1891-1937) tarihin geleceğin tarihini yapmakta bulunan insanlar tarafından anlaşılmaya çalışıldığını ve bunun neticesi olarak da politika ile aynı anlamı taşımakta olduğu yargısında bulunmuştur (Özlem, 2015, s. 237-238). İdealizm ve Pozitivizme karşı çıkan Frankurt Okulu’ndan Max Horkheimer (1895-1973), Theodor Adorno (1903-1969), Herbert Marcuse (1898-1979) tarihin insanların doğa ve tarih üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesi olduğu görüşündedirler. Theodor Adorno; tarihi süreçte insanların insanlara hâkimiyet mücadelesi içerisinde olduklarını ve bunun son bulması için tarihin yadsınmasının zaruret mesabesinde bulunduğunu ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 239).

3.4. İnsanın Tarihi Nasıl Değerlendireceği Konusu

Her biri farklı düşünce akımları çerçevesinde ortaya çıkmış olan “Tarih yalnızca bilinip, ezberlenmelidir”, “Tarihten ders ve ilkeler çıkarılamaz”, “Tarih yalan yanlış aktarımlar bütünüdür”, “Tarih parçaları anlamsızlıklar yığındır” maddeleri bu husus ile ilgilidir. Bu maddeleri bu başlık altında gruplandırmak uygundur.

Antik Çağ’da Herodotos, tarih ile tanık olunan olayları aktarma, bilinmesini sağlamaya önem vermiş Thucydides ise söz konusu olayları yorumlamalar ve değerlendirmelere tabi tutmak gerektiğine inanmıştır. Sonrasında da Romalılar, Greklerin tarihin edebi tür olduğu yargısını ile tarihi kaydedenleri edebiyatçı olduğu düşüncesini kabullenmişlerdir. Ancak Romalı tarihçi filozof Cicero’nun görüşüne göre; tarih yazıcıları geçmişten ders ve kıssadan hisse ortaya koyan insanlardı (Özlem. 2015, s. 29). Romalı tarihçi Polybius, tarihin sonraki dönemlerde yaşayan insanların kendilerini geliştirmeleri için bir öğretim kanalı olduğunu ve hayat için zaruret taşıdığını düşünmüştü. Yaşamın getirecekleri geçmiş insanlara gösterilmişti ve tarih ile yaşayan insan bunları görüp direnç edinebilirdi. Titus Livius ise yazma maksadının Roma’nın dejenere olmadan evvel nasıl moral temellerle sağlamlıkla kurulduğu dönemleri göstermek olduğunu ifade etmiştir (Collingwood, 2015, s.72-73).

İslâm dünyasındaki anlayış ise tarihin ibret alınacak bir alan olduğudur (Macit ve İplikci,2017, s. 29).

Yeni Çağ’da Rene Descartes (1596-1650) ders almamızı sağlayacak fikirler vermesi ve geçmişte yaşam sürmüş insanlarla diyalog sağlamasına olanak vermesinden dolayı tarihe değer vermiştir. Thomas Hobbes (1588-1679) da geçmişten ders çıkarmaya imkân verdiğinden moral ve eğitsel yönden önemli olduğunu ifade etmiştir (Özlem. 2015, s. 56-57). Pierre Bayle (1647-1706) (tarihsel kuşkucu) için ise tarih; kesinlikle müspet davranışlar için başvurulacak bir mecra değildir ve O, ders alınması fikrine oldukça uzaktır. Tarih “yalan yanlış aktarımlar bütünü” olmasının yanında tarihçinin damak tadına göre hazırladığı bir yemek gibidir (Özlem. 2015, s. 60). İçerisinde taşıdığı utanç vericilik tarihçinin iftirası ile suçlanmasına yol açabilecek hakikatler barındırmaktadır (White, 2008, s. 74).

Aydınlanma dönemi adı verilen zamanlarda, tarih bilimler sınıfına dâhil edilmemekle birlikte bütünüyle değersiz de görülmemiştir. Thomasius gelenekle ulaşan bilgilerde hataların kaynaklarını görmek hususunda değerli olduğunu, tarihe dair bilgisizliğin körlük mesabesinde olmak anlamını taşıdığını ifade etmiştir. Politikacı da olan Saint-John Bolingbroke (1678-1751) insanın yaşantısını karşılaştırılma ve yargılar çıkarmaya uygun olan bir mecra olduğunu düşünmüştür.

Immanuel Kant tarihin bilim olmaması dolayısıyla “*saf tarih bilgisi*”ne ulaşmanın mümkünat tanıyamayacağını ve moral değerler de edinilemeyeceğini, sözü edilen etik ilkelerin tarih yazıcılarının ürünü olduğuna kanaat getirmiştir (Özlem, 2015, s. 87). Schelling’e göre insan, nasıl davranışlarda bulunacağı konusunda tarihten herhangi bir şey öğrenemez. Fakat daha sonra bu düşüncesini terk etmiştir (Özlem, 2015, s. 119). Yeni kuramsallaştırmasına göre bilginin “Doğa” ve “Tarih” olarak iki büyük kaynağı bulunmaktadır (Schelling, 2006b; Collingwood, 2015, s. 157; Macit ve İplikci, 2017, s. 72-74). Friedrich Schleiermacher (1768-1804) tarihin empati yoluyla anlaşılıp hissedilebileceğini ve tarihi yapanın insan olmasından dolayı bu empatik deneyimin mündemicinde ahlaksallık bulunmasının kaçınılmaz olacağını, moral ölçütlerle değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Moral öğretiler için tarihî bilgiler kılavuz, ahlak öğretimi de tarih için biçimlendirme kitabı vasfını taşımaktadır. Üstelik tarihî birikimi yorumlamak için moral ilkelerin bilinmesi olmazsa olmaz bir koşuldur ve bu ilkeler “Hermeneutik Ölçütler”dir. Tarih yalnızca bu moral ölçütlerle yorumlanabilir (Özlem, 2015, s. 136-138).

Tarihsel Kötümser yazar Theodor Lessing (1872-1933) tarihe anlam verme arayışlarının anlamsız bir tutum olduğunu, tarihin rastlantısal dizideki anlamsızlıklar yığını, tarihsel edebiyatın da anlamsızlığa anlam yükleme arayışı vasfında olduğunu savunmuştur (Uygur, 2013; Özlem, 2015, s. 212-213). Jacob Burckhardt da tarihten ahlaki dersler öğrenilebileceği düşüncesine uzak bulunmaktadır (Meyerhoff, 2006, s. 303)

Karl Popper tarihin bilim olamayacağını fakat moral ve pragmatik açıdan yoruma elverişli bir alan olduğunu savunmuştur (Özlem, 2015, s. 119). Collingwood ise tarihin yorumlanarak geliştiğini ifade etmiştir (Collingwood, 2015, s. 43). 21. yüzyılın hızlı teknolojisi ve yaşam tarzı ise yanılırlı bir biçimde tarihten derse lüzum olmadığına dair kanıların varlığını sürdürmesini etkilemiştir (Tosh, 2013, s. 1).

3.5. Tarihi Değerlendirmeye Dönemin Etkisi Konusu

Aydınlanma döneminden itibaren romantik, realist ve idealistlerin üzerinde durulduğu, 20 ve 21. yüzyılda neopozitivist ve yapısökümcülerin de ele aldığı “Tarihe bakarken bugünün etkisi ile bakar, bundan kurtulamayız”, “Tarihe bakışımız bugünden bağımsızdır” anket maddelerini bu başlık altında ele almak uygun görülmüştür.

Herder’e (rasyonalist) göre tarih daima incelenen zamandan ve etkilerinden hareketle yorumlanmaktadır (Özlem. 2015, s. 81). Hegel’e (idealist) göre tarih; açılan ve özgürlüğe ilerleyen bir tin taşır ve bu dünya tını, maksadına erişmek istemekte olup insanın istek, maksat, tutkularının içerisinde gizlenmiştir. Yani tarihe yön veren de tarihtir ve tarihin başlangıcı bulunmaktadır. Her ileri dönem insanı öncekine nispetle daha fazla yetkinlik taşımaktadır (Özlem. 2015, s. 127). Romantizm akımı anlayışına göre kişi, “Ben”den hareketle ilgilendiği nesneyi yorumlar ve tarih de bu özellikten kaçınmaz, kişiden hareketle kavranır. Novalis hakiki tarihî bilginin, kişinin tarihin içerisinde olduğunu kavramaya başlamasıyla meydana geldiğini ifade etmiştir (Özlem. 2015, s. 140). Auguste Comte (pozitivist) hâlihazırda insanlığın pozitif evrede olduğunu (19.yy) ve geçmişte geçirdiği teolojik ve metafizik evrelere de bu evrenin tını altından bakarak değerlendirileceğini iddia etmiş, John Stuart Mill de aynı düşüncüyü benimsemiştir (Özlem, 2015, s.162; Macit ve İplikci, 2017 s. 87). Tarihin temelinde daima değişimin bulunduğunu ifade eden Jacob Burckhardt (1818-1897) tarihin ele alındığı dönemde zihniyetin de değişmiş olacağını ifade etmiş, tarihin “*olduğu gibi*” saptanamayacağını savunmuştur (Özlem, 2015, s. 176-177).

Oswald Spengler (1880-1936) tarihin yalnızca araştırılan dönemin gerekleri sebebiyle ele alındığını ve bunun sonucu olarak tarih içerisinde doğru-yanlıştan ziyade önem ve önemsizlik, derinlik-yüzeysellik üzerinde durulduğunu iddia etmiştir. Bunun sebebi ise araştırma yapılan dönemin beklentileri kaygısıyla yapılmasından kaynaklanmasındır (Özlem, 2015, s.233; Macit ve İplikci, 2017 s. 111-112).

3.6. Tarihin Pragmatik Açıdan Manası Konusu

Rönesans döneminin “bilmek için bilmek” anlayışı ile Aydınlanma döneminde ortaya çıkan bilginin maksatlılığı düşünceleri çerçevesinde oluşan görüşler zaman içerisinde farklı düşünce akımına mensup olanlar tarafından ifade edilmişlerdir. “Günümüzü anlamaya yardımcı olmayan tarihi bilgiler gereksizdir”, “Tarih zararlıdır, bugünkü yaşayışımızı zehirlenmektedir”, “Tarih değersiz bilgiler öğretir”, “Tarihi olduğu gibi aktarmak mümkün değildir” anket maddeleri bu husus ile ilgili olup bu konu başlığı altında ele almaya uygun görünmektedir.

Romalıların Tarihin yaşama rehberlik ettiğine dair “*Historia est magistra vitae*”adlı sözü bilinmektedir (Uçar, 1994, s. 12). Ortaçağ Hristiyan anlayışına göre tarih, Tanrı’nın maksadını anlamamızı sağlayacak temelleri bize verir (Collingwood, 2015,s. 90-93). İbn-i Haldun insanlara yarar konusunda tarih ilminin ilk sırada olduğunu düşünmüş ve deneyimi derleyen mecra olarak nitelemiştir (Macit ve İplikci, 2017 s. 35).

Tarihî metinlerin ahlakî ve öğüt veren yapısından arındırılarak hakiki sebepleri ile aktarılması gerektiğini ilk kez Machiavelli (1469-1527) dile getirmiş, tarih yazıcılığının devletlerin arasındaki anlaşmazlık ve düşmanlıkların sebeplerine eğilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu öncelikle geçmişin hakikatlerini olduğu gibi bilmeye gerek duyan devlet adamları için gereklidir (Özlem, 2015, s. 52).

Descartes tarihin öğretici yönü bulunmasına karşın anlatılan-yazılanların kesinlikle “olduğu-yaşandığı gibi” anlatamadığını ve gerçeklik iddiasında bulunamayacağını düşünüyordu (Collingwood, 2015, s. 98). Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) kendi zamanını ayırıcı yönlerini fark etmeye çalıştığı gibi diğer tüm zamanların da kendine has cihetleriyle görülmesi gerektiği düşüncesini taşımaktaydı (Özlem, D. & Ateşoğlu, G. 2006, s. 14-16; Fichte, 2006 Collingwood, 2015, s. 150-151). Alman Tarih Okulu; günümüze kalan tarihî nesne, envanterler vb.nin kısıtlı oluşu yanında moral, hukuk gibi değerlerin anlaşılmasının da yetersiz olmasından mütevellit geçmişi tam olarak anlamlandırma olanağımız kısıtlı olduğunda karar kılmıştı. Tarihi betimleme daim bir surette bugünden hareketle ve bugün için anlama çalışması mahiyetinde bir yorum bilgisi kaynağı potansiyelindedir (Collingwood, 2015, s. 140-150). Ranke, tarihin sahip bulunduğu bireyselliklerin yasalara imkân vermediğini, bununla birlikte tarihçinin maksadının bu

tekillikleri olduğu gibi ortaya koymak olduğunu ifade etmiştir. Ele alınan devlet, topluluk, çağ, nasıl ise o haliyle aktarılmalıdır (Özlem, 2015, s. 52). Dilthey tinin farklı dönemlerde farklı şartlarda ve değerlerle çevrili olduğundan geçmişin tam olarak kavranamayacağını fakat ilgili dönemlerin tinsel değerlerinden haberdar olarak yorumlanma ile yazılı yapıtları vasıtasıyla anlamaya katkıda bulunacağını savunur (Özlem, 2015, s. 203; Macit ve İplikci, 2017, s. 98-99; Topcu, 2017, s. 11). Benedetto Croce (1856-1952) tarihin bilim sıfatıyla ve olup-bittiği gibi bilebilmeyeceğini, bilim olabilmesinin kuşkucu tutumla mümkün olabileceğini düşünmüştür. İnsan orijinli her olgunun tarihsel olduğunun yegâne bilinme yolu sezgidir (Özlem, 2015, s. 221-222; Topcu, 2017, s. 45). Bu yönüyle sanata benzemektedir ve tarih yaşanmışı aktarmaktadır (Collingwood, 2015, s. 247-248). Tarihselciliğe atfedilen anlamlardan biri “Tarihsel pozitivizm”dir ve buna göre bir takım olgular ile yürütülen araştırmalar sonrası tüm tarihî geçmiş üzerine sorgulamalarda bulunulur. Bu anlayışın hareket tarzına göre tarihçinin tüm tarihi meydana getiren ve tarihten meydana gelmiş olan insan olduğu düşüncesidir. Ancak tarihçi, tarihi değerlendirmesini tarihin bir noktasında bulunuyor oluşu dolayısıyla kendi konumunun tarihin bütünlüğünü kavrayamayacağını da kabul etmiştir. Dilthey ve okulunun görüşü olarak lanse edilen bu tarihselci görüşe Ernst Troeltsch “Tarihsel görecelik” demiştir (Özlem, 2015, s. 223-224). Gramsci’ye göre insan yaşarken tarihi değerlendirmesi durumu dolayısıyla tarih daima “söz konusu dönemin tarihi” olma anlamına gelmektedir (Özlem, 2015, s. 238)

Alman Tarih Okulu, tarihî araştırmanın Rönesans dönemi inanışı olan yalnızca “bilmek adına” yürütülmeyeceğine kanaat getirmiştir. Bu okulun felsefecilerinden Heinrich von Sybel (1817-1895) dönemin insanlarına fayda sağlayacak ve anlamaya katkıda bulunacak bilgilerin günümüze aktarılmasını, bu maksada hâsıl olmayan bilgilerin verimsiz bir uğraş olarak kalmak durumunda olacağını ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 148). İdealizm eleştircilerinden David Friedrich Straus (1808-1874) hedefinin geçmişin tarihini hazırlamak değil gelecekte insan tininin özgürlüğünü temin edecek olan tarihin arayışında olduğunu ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 160). İngiliz Tarihçi Francis Herbert Bradley (1846-1924) her çağın tarihçisinin farklı düşünce, yaşantı, deneyime sahip bulunması dolayısıyla tarihî olguları yorumlamanın farklılık taşıyacağına inanmıştır (Collingwood, 2015, s. 185-187). Georg Simmel (1858-1918), tarihçinin geçmiş ile ilgilendiği dolayısıyla tarihi gerçek anlamda tanıyamayacağını savunmuştur (Collingwood, 2015, s. 223).

Nietzsche'ye göre tarih duygusunun bir sınırı olmalıydı ve tarih bilgisi insan, ulus ve kültür için gerekli olmakla birlikte aşırılık durumunda olmamalıydı ki aksi halde zararlı olmaktadır (Kahraman, 2016; s. 141).

20. yüzyılda da Yapısalcı Tarih anlayışı; tarih içerisindeki her toplum, oluşum, dil, halk gibi kolektif yapının içerisinde bulundukları zamanın yapısal yönleriyle ele alınması gerektiği düşüncesini kabullenerek tarihteki yasallık-rastlantısallık gibi konulardan uzak durmuşlardır. Bu ele alma, söz konusu halk yahut toplumun eşzamanlı varoluşu çerçevesinde değerlendirilmesiyle olacak ve bu yolla söz konusu çağın stil durumları ortaya çıkıp anlaşılıp tahayyül edilebilecektir (Özlem, 2015, s. 246). Karl Popper (neopozitivist) tarihî olguları seçmede kişisel iştiaqların, eğilimlerinin etkili olduğunu bundan dolayı da birçok tarihî çokluk bulunduğunu, tarihin yaşandığı gibi aktarılamaya elverişli olmadığını düşünür. Söz konusu tarihler de doğru-yanlış değil verimlilik ile ölçülür (Özlem, 2015, s. 251-252; Macit ve İplikci, 2017, s. 134-135). Arnold Toynbee (1889-1975) toplumları sınıflandırarak ele almaya çalışmıştır (Meyerhoff, 2006, s. 136-140; Collingwood, 2017, s. 214-216; Aysevener, 2015, s.58-62) ve O'na göre birinin diğerinden etkilenmesi yahut içerisinde kimliğini kaybetmesi durumu saptanabilmeliydi. Bunun yanında her toplumu kesin olarak ayrı birimler olarak görmekteydi (Collingwood, 2017, s. 214-216; Aysevener, 2015, s.58-62). Yapısalcı tarih anlayışına mensup Claude Levi-Strauss (1908-2009) tarihçinin yaşadığı zamanın gerekleri için tarihe başvurmasını, kendi dönemini yapısı zamanına uygun hale getirilmiş geçmiş ile yorumlamak dışında bir anlam taşımadığını ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 247).

3.7. Tarihin Bilimliliği ve İnsaniliği Konusu

Aristo'dan beri anlaşmazlık hususu olan tarihin bilim olup olmadığı düşüncesi çerçevesinde ortaya çıkan düşünceler bu başlık altında toplanmıştır. "Tarih bilirsek geleceği de bilimsel bir kesinlikle saptayabiliriz", "Tarih tarihçinin kurgusudur" , "Psikolojinin yasaları ortaya çıkarılabilirse tarihin niteliği anlaşılabilir" , "Tarihin farklı bir bilim olma vasfı anlamadan kaynaklanır" anket maddeleri bu konudaki eğilimleri saptamayı hedeflemektedir.

Tarihçi Herodotos ile O'ndan etkilenen Thucydides, tarihi bilimsel bir uğraş olarak görmüşler ve eserlerini bu bilinç ile ortaya çıkarmışlardır. İnsanların ne yaptıklarını sonraki kuşaklara bildirmeyi hedeflemiş, sorular sorarak bunlara cevaplar peşinde olmuş, kanıtlardan faydalanmışlardır. Anlattıkları “insan eylemleridir.” Bu iki tarihçiden evvel tarih yazıcılığında Tanrıların eylemleri hâkimdi (Collingwood, 2015, s. 51-54). Antik Yunan anlayışının diğer bir eğilimi; bilginin her yerde, tüm zamanlarda geçerli olan ile bu özellikten yoksun olan şeklinde iki tür olduğu düşüncesi idi ve tarih, daima her yer ve zamanda geçerli bilgileri vermek konusunda büyük noksanlık taşımaktaydı. Çünkü tarihin eylemlerini kaydettiği insanlar değişmekteydi, belirli bir iradeyle tutumları farklılık içerebilmekteydi (Collingwood, 2015, s. 54-59). Antik Grek dilinde “İstoria” adını taşıyan tarih; yalnızca insanî vakaları değil doğada meydana gelen güneş tutulması, deprem gibi tanık olunan her türlü vakayı ifade etmede kullanılmış, Aristoteles’in ortaya koyduğu ayırım ile istoria; akıl ve doğa bilgisinden ayrılıp tarih yazıcılığı anlamını taşıyacak ve O’na göre edebi tür olarak şiirin altında yer alacaktır. Yani doğa bilimleri gibi genelin bilgisine, evreni açıklayan teorilere ulaşamayan bundan dolayı bilim vasfını taşımayan bir uğraş mahiyetinde bulunduğunu savunmuştur. Rastlantı neticesinde bireysel olan olaylar bilim yani “theoria” gibi genel bilgiler edinmeyi sağlamaya muktedir değildir. Tarih Herakleitos’un da ifade ettiği gibi genel değil çokluğun bilgisidir, (polyhistorie) şiir tarihten daha tümel sonuçlar ortaya koyabilir, tarih belirli kişilerin müşkül düştüğünü söylerken şiir ise genel olarak insanların müşküllerinden söz ederdi (Hocaoğlu, 2013, s.32-33; Özlem, 2015, s. 25-27; Collingwood, 2015, s. 58-59). Ortaçağ’da da bu görüşler Batı ve Doğu dünyası için çok az değişmiştir. Ancak İbn-i Haldun, Batı felsefesinde 18.yüzyılda ortaya çıkabilecek bir görüş geliştirmiştir. “Umran İlmi” ile toplumsal durum ve vakaların nesnel bir şekilde ele alınabileceğini ifade etmiştir. “olan” ile “olması gereken” ayırımını görmüş ve bireysel ideallerin tarihte aranmadan gerçekleştirilecek bir tarih araştırmasından söz etmiştir. İlaveten nedensellik ve eleştirelliğin önemine değinmiş ve tümevarım yöntemini toplumsal bilim olarak görülen tarihe uygulanmayı gerçekleştirmiştir. Tekil tarihî olaylarda yer alan, geneli saptayarak tarihî olaylara bu saptanan ilkelerden bakmak gerektiğini savunmuştur (Özlem, 2015, s. 42-43).

Yeni Çağ’da Francis Bacon (1561-1626) Aristoteles’in bilimi yalnızca akıl yoluyla edinilen rasyonalist faaliyet olarak tanımlayıp deneyin sağladığı bilgiyi önemsiz bulmasına karşı çıkmış ve deneyin sağladığı bilgi olarak görmüştür. Üstelik bilim, tarihten gelen

bilgilerin incelenmesine dayanmaktadır. Bacon ile birlikte bilim artık yalnız akla değil deneyin bilgisine yani tarihten gelene önem ile öncelik vermeye başladı ve bu yeniçağın bilim anlayışı olarak yer kazandı. Bununla birlikte Bacon, theoria-historia ayrımını da kabul ederek tarih ile genelin bilgisine ulaşamayacağı, bireysel ve rastlantısal olaylar dizgesi olduğu düşüncesini benimsemiş ve tarihi bilimlerin dışarısında bırakmıştır (Özlem, 2015, s. 25-27; Collingwood, 2015, s. 97). Thomas Hobbes, Descartes, Spinoza, Leibniz, Locke da bu anlayışı benimsemiştir. Descartes’a göre tarihî bilgiler seçilmiş noktalardır ve bundan dolayı şüphe ile yaklaşılmalıdır. Spinoza hakiki bilginin genelin bilgisi olduğunu ifade etmiştir. John Locke kimi durumlarda tarihî bilgiden yararlanmanın gerektiğini ifade etse de bilim olarak güven vasfından yoksun olduğunu düşünmüştür (Özlem, 2010, s. 54-58). Yeniçağa hâkim olan görüş, tarihten moral değerler edinmek, öğüt almak olmuştur. Bunun dışında olarak ilk kez olayların öğüt ve ahlak yargılarından sıyrılarak hakiki sebepleri ile anlatılması gerektiğini Machiavelli dile getirmiştir (Özlem, 2015, s. 51-52). İlk kez Jean Bodin (1530-1596) Historia’yı “geçmişteki olayların doğru anlatımı” olarak tanımlar ve bu tanım 20.yüzyıla kadar tarih filozoflarının, tarih için tarih bilimini anlatan tanım olarak kalır (Özlem, 2015, s. 59). Buna mukabil Giambattista Vico, tarihî incelemelerin bilimsel bir niteliğe bürüneceğini düşünmüştür. Felsefe vasıtasıyla tarihi inceleme neticesinde tarihî yasalar ortaya koyulabilir, insan toplumlarında mevcut ortak yönler buna imkân verebilirdi (Macit ve İplikci, 2017 s. 43). Voltaire de Aydınlanma düşüncesi etkisiyle doğal bilimindeki tek olguyu tümel açıklama ve yasaya sahip bulunma durumu dolayısıyla olgular çokluğu olan tarihi bilim olarak nitelendirmemiştir. Montesquieu ise aynı doğaya sahip olsa da insanların farklı toplum, kültür, yönetim biçimleri dolayısıyla tümel yargı ve yasaya elvermediğini ifade ederek tarihin bilimliği hususunda negatif bir görüş ifade etmiştir (Gökberk, 1997, s. 108).

David Hume (1711-1776) ise insan doğasının psikoloji vasıtasıyla açıklanması sonucu, tarihî olayları meydana getiren psikolojik etkenler ortaya çıkarıldığında değeri artacak bir disiplin olarak konumlandırır (Özlem, 2015, s. 61-62; Topcu, 2017, s.6). Dilthey de insanı ve tarihi anlamada psikolojiye önem atfetmiştir (Topcu, 2017, s.38-40).

Voltaire, tarihi toplumların gelenek, ahlak normları ve değerleri gibi insanlar üzerinde etkili unsurların genel nitelikler olduklarını ve bu genel nitelikler ile tarihin değerlendirilmesi gerektiğini çünkü bu etkenlerin insanları doğa yasaları gibi

etkilediklerini ifade etmiş ve tarih felsefesi çerçevesinde bir bilimsel metodoloji ortaya koymuştur. Tarihi bireysel olgular yığını olarak görenler, O'na sert eleştirilerde bulunmuşlar felsefe-tarih zıtlığını savunmayı sürdürerek tarihte yasa arayanların felsefi despotizmi tarihe taşıdıklarını ifade etmişler fakat etkili olamamışlardır (Özlem, 2015, s. 66-67). Yine Voltaire'e göre tarih "doğru" olarak telakki-tahayyül edilenlerin ele alınmasıydı ve efsaneler gibi kurmaca telakki edilerek aktarılanlardan bu yönüyle önemli bir farkı bulunmaktaydı (White, 2008, s. 75).

Jacob Wegelin (1711-1791)'e göre tarihte yasalar olması muhtemeldir ancak insan, anlayacak kapasiteden yoksun olabilir. İlaveten Voltaire'nin ifade ettiği genellikleri de kabul etmekte, bu idelerin değişim göstermesinin mümkün olduğunu bundan dolayı da bu ideleri takip ederek tarihin genel görünümü ortaya çıkarılabileceğine kanaat getirmiştir. Herder'e göre doğa olaylarının bir ürünü olsalar da tarihî olaylar doğal olanlara benzer şekilde kesinlik ve yasalılık taşımazlar. Tarihî olaylar doğa olaylarının kavrandığından farklı ve kavranamayan bir düzene sahiptir (Özlem, 2015, s. 70-76; Uygur, 2013). Tarih felsefesi ve biliminin anahtarı "anlama"dır. İnsanın fiilleri ve tarihsel vakalardaki insanî durumlar arasındaki ilişkinin anlaşılması elzemdir. Kant da tarihin bilim olmadığını ve saf tarih bilgisine ulaşmanın mümkün olmadığını savunmuştur (Özlem, 2015, s. 83-86).

Adam Weishaupt (1748-1830) fizik yasalarının moral ve siyasal alanda da bulunduğunu bundan dolayı tarih felsefesinin diğer bilimlerde görüldüğü ve yapıldığı gibi öngörmelerde bulunmasının mümkünatını ifade etmiş ve benzer olayların neticelerinin de benzer olacağı durumu sebebiyle geleceğe yönelik kehanet hakkını taşıyabileceğini savunmuştur. Friedrich Meier (1718-1777) de tarihsel olayları inceleyerek tarihsel yasalar çıkarılabileceğini iddia etmiştir (Özlem, 2015, s. 99). Wilhelm Joseph Schelling'e göre tarih içerisinde yasa ve zorunlulukların yanında insanın iradî eylemleri de bulunmaktadır. Bundan dolayı tarih, tam anlamıyla yasa ve zorunluluk altında bulunmaz (Özlem, D. & Ateşoğlu, G. 2006, s. 16-18; Özlem, 2015, s. 118; Macit ve İplikci, 2017, s. 73-77; Aysevener, 2015, s. 82-83; Schelling, 2006; Schelling, 2006b). Bilginin "Doğa" ve "Tarih" olarak iki büyük kaynağı bulunmaktadır (Collingwood, 2015, s. 157)

Hegel tarihi edebî dala, sanata ait görür (Özlem, 2015, s. 131-132). Bunun yanında ortaya koyulmuş ve koyulan tüm tarihin "*Düşünce tarihi*" olduğunu savunmuştur. Çünkü tarih olayları ele almaktaydı ve tarihçi tarihî kişinin düşündüğü gibi düşünmeye çalışır, ilerisine

de geçmeye muktedir olamazdı (Collingwood, 2015, s. 161-162). Tarih bir yönü ile sanatsallığa olanak verdiğini, tarihçinin ele aldığı tarihsel içeriği becerileri ile okuyucusunun zihninde de canlandırma görevi taşıdığını düşünmekteydi. Tarih biçim olarak şiirsel, mündemice düzyazı vasfındadır ve bu özelliğiyle şiir ile düzyazı arasında bulunmaktadır (White, 2008, s. 122-123). Tarihçi sanatçıdan farklı olarak malzemesini bulduğu gibi sunmalı yani şiirselleştirmeye yahut güçlendirmeye başvurmadan sunmakla mükellef olup bu yönüyle şair ve hatipten daha fazla kısıtlanmıştır (White, 2008, s. 125). Friedrich Schleiermacher (1768-1864) tarihi bilimler sisteminde görerek bu kategoriye dâhil etmeye çalışmıştır. O'na göre fizik; objelerin hareket ve durmalarını kuvvet olarak tanımlar ancak bu tanım objelerde görülebildiği oranda açıklar. Fakat tarih; fiziğe oranla daha deneyseldir çünkü tarihin nesnesi dış dünyadan değil, bizden olanlardır. "Empiri" (deney) burada empati yoluyla hissedip anlamayı ifade etmekte ve daha güçlü bir deneyim sağlamaktadır. Bu yolla kavrama oldukça önemli bir deneyimdir (Özlem, 2015, s. 136-138). 19.yüzyıl Alman Romantik akımı düşünürlerinden Adam Müller (1779-1829) tarih kelimesini yüce bir muhtevaya sahip olmasına ilaveten doğa bilimleri, matematik de dâhil olmak üzere tüm bilgiyi kapsayan ve "yaratma" içeren evrensel felsefe alanı olarak tanımlar. Tüm bilimlerin bilinç ile betimlendiği mecradır. Friedrich Schlegel'e göre de en gerçekçi bilimdir. İnsan yaratıcılığı orijinli olma vasfındaki tüm bilimler en genel, yüce, evrensel bilim olan tarih ile kavranabilmektedir. İnsanlığın varoluşsal tüm etkinliklerinin bulunduğu tarih içerisinde bilimler yalnız bir kulvarı oluşturmaktadırlar ve bilimi ele almadan evvel onun tarihine bakmak gerekir ki bundan dolayı "*bilimlerin bilimi*" tarihtir. Teoloji vasıtasıyla da tarih diğer bilimler sırasının üzerine çıkar (Özlem, 2015, s. 140-141). Alman Tarih Okulu'ndan Sybel'e göre; tarafsız bir tarihçinin olmaması tarihin değerini azaltmaktan ziyade günümüzü anlamaya yardımcı olup geleceği de biçimlendirmemize imkân sağladığından diğer bilimlerden daha kıymete haiz bir bilim vasfındadır (Özlem, 2015, s. 148).

Özellikle Fransa ve İngiltere'de doğadaki benzerlikler ile yasalar koyma peşinde olan Pozitivizm; tarihi de yasalara sahip bir bilim sınıfına dâhil etmek istemiştir. Auguste Comte (1798-1857) hedef olarak, insanın kişisel ve kolektif doğasını yasalara göre açıklamak olduğunu ifade etmiştir. Böylece O, tarihî vakaları, söz konusu yasalar çerçevesindeki gelişmenin kısımları olarak açıklayacaktır. Bu ise sosyoloji sınırlarında gerçekleştirilecektir (Özlem, 2015, s. 161-162; Macit ve İplikci, 2017, s. 87-89). Tüm

bilimlerin ilk adımının; olguları keşiften geçtiği düşüncesine destek veren Comte, müverrihin bunlar arasında nedensellikleri kurarak tarihi bilimselleştirmenin mümkünatına inanmaktaydı. Deneyselliğine inanılan olgular derin düşünmeye tâbi tutulacaktı ve tarih bilim sınıfına dâhil olabilecekti. Pozitivist düşünceye göre tarih, doğa gibi işlemekte olup doğa bilimlerinin yöntemiyle incelenebilirdi (Collingwood, 2015, s. 175-176). Comte’a göre tarihçiler günün birinde Tarihin yasalarını ortaya koyacaktı (Tosh, 2013, s. 129). John Stuart Mill (1806-1873) de Comte gibi doğa bilimleri metotlarının tarihe uygulanabileceği kanaatindeydi. Ancak o tarihteki insanların gözlenemeyeceğini ve bundan dolayı endüksiyon uygulanamayacağını fakat biyolojik ve psikolojik yasalar vasıtasıyla süreç yasalarına tâbi oldukları dolayısıyla bunun altında değerlendirilebileceğini düşünmüştür. Karl Marx, proleterya devrimi sonrası esas tarihin başlayacağını savunmuştur ve bu bilimsel bir kesinlikle saptanabilir. İlâveten Marx ve Friedrich Engels “*yegâne bilim*”in tarih olduğunu ve tanıdıkları yegâne bilimin de bu olduğunu ifade etmişlerdir. Zira diğer bilimler tarihten doğmuşlardır. İnsan toplumları doğadan geldiklerinden dolayı doğa yasalarının hükmü insanlık üzerinde de geçerlidir. (Özlem, 2015, s. 167-168). 19. yüzyıldaki bu anlayış fizik ve benzer bilimcilerin gerçeklik algılarını diğer alanlara taşımaları gibiydi (White, 2008, s. 69).

Søren Kierkegaard tarihin olup-bitmiş üzerinde durduğunu ve geleceğin tarihsel olmadığını ifade ederek tarihin geleceği bilebileceğine karşı çıkar. Arthur Schopenhaur da tarihin bilim olamayacağını savunur (Özlem, 2015, s. 170-171). Georg Simmel, tarihteki insanın psikolojisinin doğrulukla tahmin edilmesinin mümkün olduğunu ancak tarih felsefesinden tarihin yasalarının keşfinin beklenmesinin hatalı bir tutum olduğunu ifade etmiştir (Simmel, 2010, s. 32-45). Jacob Burckhardt, sürekli değişim süreci olan tarihe değişmiş bir zihniyet ile bakıldığından dolayı “bilimsellik derecesi en zayıf olan alan” olarak bakmıştır. Tarih’e sanatsal yaklaşılması gerektiğini ifade etmiş, şiir gibi görmüş ve inanılmaz bir dram olarak nitelemiştir (Özlem, 2015, s. 177). Yine ona göre tarih çok bilimsel olmayan bir disiplin olmakla beraber bilinmesi gerekli birçok konuyu içeriyordu (Meyerhoff, 2006, s. 38). Nietzsche Tarihin geçmiş olmadığı ve insanın eylemde bulunarak yaşaması için tarihe ihtiyacı olduğunu ve tarih yazıcılığındaki hatalı tasnifin tarih olmadığını düşünmüştür. Yaşama katkısı olduğu sürece insanlar da tarihe katkıda bulunmalıdır. İlâveten Tarih; üstinsanın bilimidir ve üstinsan kendi sınırlarını aşarak tine benzeyendir.

İnsan olarak nitelenen tüm kişiler yüceliğe ulaşamadan ölüp gitmişlerdir (Kahraman, 2016, s. 99/102).

Karl Lamprecht (1856-1915) tarihin psikoloji, sosyoloji ile beraber değerlendirilmesi, bu alanlardan yararlanılması durumunda yasalar elde edecek bir bilim olabileceğini ifade etmiştir. Kültür ve kitlelerin psikolojisi, insanın psişik yönü tarihin bu alanlarla çalışması neticesinde genelgeçerlik kazandırabilecektir (Özlem, 2015, s. 183). Wilhelm Wundt'un sosyal psikolojisinden yararlanılması gerektiği düşüncesindeydi ve tarihin esasen sosyo-psikolojik bir bilim olduğunu savunmuş “1891-1909; Alman Tarihi” adlı çalışmasını bu yaklaşım ile ele almıştı 20. yüzyılda Amerika’da psiko-tarih yaklaşımı uygulanmıştır ve Peter Gay’ e göre profesyonel tarihçi amatör psikolog vasfını da taşımaktadır (Burke, 1994, s. 111-112).

20. yüzyılda Amerika’da psiko-tarih yaklaşımı uygulanmıştır ve Peter Gay’ e göre profesyonel tarihçi amatör psikolog vasfını da taşımaktadır (Burke, 1994, s. 111-112). Eduard Meyer (1855-1930) ise tarihi yöneten yasaların ortaya koyulması sonucunda özgür irade, rastlantı, insanların istekleri gibi yasalılığı baltalayan durumlardan kurtulunacağına kanaat getirir ancak bunların tarihte belirleyici etkilere sahip görüldüğünü de kabul etmektedir (Collingwood, 2015, s. 231). 20.yüzyılda Yeni Kantçı Okul yaklaşımı ile Heildeberg Okulu kolundan Wilhelm Windelbant (1848-1915) bilimlerin “Yasacı” (nomotetik) ve “İdiografik” (tek oluşları açıklayan) biçiminde iki grup olduklarını, tarihin “idiografik bilim” vasfında olduğunu yani tekil olanlara ağırlık verdiğini ve bundan dolayı yasa sahibi bilimler sınıfına dâhil edilemeyeceğini ifade etmiştir. Yasa arayışında olmayan bilimlerin de mevcut olduğunu ve tarihin bu kategoriden bir bilim olduğunu savunmuştur. Bu kolun diğer temsilcisi Heinrich Rickert (1863-1936) de yasa ile tarihin tamamıyla zıt bulunduklarını; tarihi yasalı olma-görme çalışma uğraşına son verilmesini istemiştir. Bu okuldan Friedrich Mehlis (1796-1832) ’e göre tüm tarih felsefelerini bilimsel tarihten temizlemek gerekir. Wilhelm Engert (1884-1963), Johannes Thyssen (1892-1968), Otto Braun (1900-1974) tarihi “*genelleştirici olmayan bir bilim*” kabul etmişler ve bu bilimin metodolojisi üzerinde çalışmalar yürütmüşlerdir (Uygur, 2013, Özlem, 2015, s. 184-185; Collingwood, 2015, s.218-222). Alman Tarih Okulu’nda yetişmiş ve 20.yüzyılı etkilemiş olan Wilhelm Dilthey’in görüşüne göre tarih, Bacon’dan beri bilim ile doğa bilimlerinin eş değerde tutulması neticesinde bilim sınıfının dışında bırakılmıştır. Bundan dolayı da edebî

yahut pozitivist yorumların gölgesinde kalmıştır. Kant'ın diğer bilimleri pratik aklın ürünü olarak sınıflaması kabul edilebilirdir ve bu bilimin yasa koyan değil bulan yani olanı açıklayan anlamı taşıdığını, tarihin de tam olarak bunu yaptığını yahut yapmaya çalıştığını saptamıştır. Ancak Auguste Comte'nin bilimi şeklindeki sosyoloji ile bilimsel tarihçilik yapılamaz. İlk çağlardan beri varolan theoria-historia ayrımı dolayısıyla tarihin farklı bir bilgi kuramına gereksinimde bulunduğu açıktır. Yeni Çağ'da ise insanın aklı ön plana çıkarılıp diğer yönleri görmezden gelinmiş gibidir oysa tarihi anlamak, insanı bütün yönleriyle anlamaktan geçmektedir (Topcu, 2017, s. 26-33; Özlem, 2015, s. 192-194). Tarihin farklı bir Epistemik ölçütü ile incelenmesini temellendiren geleneğin en önde gelenlerinden biridir. Ona göre insana ait olan konular açıklayıcı vasıflıdan ziyade anlayıcı psikolojiye gereksinim duymaktadır. İnsan kendini ve evreni tarih ile anlamak durumundadır ve bilhassa bundan dolayı anlama yöntemi gereklidir. Böylece tarih içerisinde bazı genellikler keşfedilebilirdi ve (Elibol, 1993; Uygur, 2013). Doğal ve kültürel bilimlerin zihniyeti ayrımlanmalıydı (Meyerhoff, 2006, s. 42).

Theodor Lessing (1872-1933) 'e göre; “*hatıraların talepler yönünde kaydı*” olan tarih, kesinlikle bilim değil keyfiyettir ve bilim olacak bir tarih, daima öldürmelerin yaşandığını anlatacak bir hikâyeden başka bir mahiyette olamaz (Özlem, 2015, s. 213-214). Ayrıca insan daima istek, talep, ideal hayallerini aktarmaktadır, anlamsız olana anlam verme çabasıdır (Uygur, 2013). Robin Georg Collingwood(1889-1943) 'a göre tarih “*Düşünülmüşlüklerin Tarihi*”dir. Tarihin nesnesi daima tarihçi tarafından düşünme yoluyla tamamlanmaktadır. Tarihin doğa bilimi sınıfına girmesi mümkünat sınırlarında değildir (Özlem, 2015, s. 216-218). Düşünülmüşün tarihi konusunda Hegel'den etkilendiğine işaret etmek gerekir.

Friedrich Meinecke (1862-1954) geçmişini incelenen dönemin özellikleri çerçevesinde incelemeyi sağlayarak dinamizm sağlayan Dilthey'in tinsellik-tarihsellik düşüncesi sayesinde tarihin bilim dışı hatta bilimden alt sınıflarda bulunmasına rağmen “*bilimden daha fazla*” olduğunu ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 227). Oswald Spengler; tüm tarihe yayılmış genelgeçer bulmak maksadıyla kuşkucu ve salt tarafsız bir kültürler karşılaştırması yapılması yoluyla bir araştırma gerçekleştirilse dahi tarihin araştırma biçiminin O'nu bilim sınıfına dâhil kılmasının mümkün bulunmadığını ve tarihe bilim olarak bakmanın saçmalıktan başka bir anlam taşımadığını savunmuştur (Özlem, 2015, s.

232-233; Macit ve İplikci, 2017, s. 111). Arnold Toynbee’a göre; tarihin bilimliği nomotetik bilimlerden bilhassa antropoloji ile şiir arasında ve ayaklarının ikisi üzerine dayanmaktadır. Tarih; gelişmiş ve daha az gelişmiş kültürleri karşılaştırma yöntemi vasıtasıyla anlamaya çalışan bilimdir (Özlem, 2015, s. 234). Tarih kurgu ve bilim arasında antropoloji ile çalışan bir çeşit bilimsel uğraştır (Meyerhoff, 2006, s. 141-146) Yapısalcı tarih anlayışı tarihin parçalı bilgiler taşıdığını ve bu bilgilerin tarihte bir bütünlük ortaya koyamaması dolayısıyla bilim olma için yetersiz bulunduğu kanaatini barındırmaktadır. Neopozitivist anlayış da tarihi yine “theoria” karşısında konumlandırarak bilim olmadığını savunur. Karl Popper tarihin moral ve pragmatik açıdan yoruma elverişli bir alan olduğunu ancak bilim olamayacağını savunmuştur (Özlem, 2015, s. 247-250). Çünkü hâlihazırda doğa bilimleri evrensel değil genelleştirilen bilgiler edinebilmektedirler. Tarih yasaya bağlı açıklamalardan ziyade yorumlarda bulunmaya muktedirdir. Popper görüşlerini kuramsallaştırarak bilimin iki türü olduğunu bunların; yasaları olan “teorik” ve hususi vakalar üzerinde duran “tarihsel” bilimler olabileceğini ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 247-250; Macit ve İplikci, 2017, 135; Topcu, 2017, s. 47). Yine ona göre tarihte yasa olduğu ileri sürülen tüm ifadelerin yorumdur (Öz, 2008). Collingwood tarihe dair sorgulamalarda bulunulup cevaplar arandığından dolayı tarihin diğer bilimlerle ortak noktası olduğuna kanaat getirmiştir. Bilim, bilmek maksadıyla arayıştır ve tarih de bu niteliğe sahiptir (Collingwood, 2015, s. 42). Eric Hobsbawn (1917-2012) tarih araştırmalarının neticesinin hakikat olduğuna inandığını ifade etmiştir (Hobsbawn, 2009, s. ix) İdealist felsefe ekolü genel olarak Pozitivizmin yargılarını reddetmiş, insanın ele aldığı konu insan olduğundan anlamının daha kolay olduğunu savunmuştur.(Tosh, 2013, s. 129).

3.8. Tarihselcilik Konusu

Tarihselci düşüncenin anket içerisinde uygulanan “İnsan hakkındaki tüm bilgi ve düşüncemiz tarihten gelir”, “İnsan davranışlarına tarih yön verir” maddeleri bu düşünceye olan eğilimi bu maddeler bağlamında saptamaya çalışmıştır. Bunun yanında ikinci husus yasalı tarih anlayışını da ifade etmektedir. Genel olarak bu başlık altında ele almak yerinde görünmektedir.

Vico’ya göre insanî varoluşu anlamak için tarih zaruriydi (Macit ve İplikci, 2017, 43). Bu görüşüyle Vico, insanın tarihsel olduğunu düşündüğünü söyler gibidir. Herder, insanın geçmişte mevcut ve geleceğin dünyasını dayatmak durumunda bulunduğunu çünkü bu konuda bilgiler ve anılara sahip bulunduğunu ifade etmiştir. Tarih içerisinde Tanrı’nın koyduğu bir düzen olması dolayısıyla onu anlamsız tutku, vahşi güç, yakıp yıkma alanı olduğunu düşünmek olanaksızdır (Özlem, 2015, s. 78). Romantizm akımı düşünürleri genel olarak her dönemin günümüze bağlanan bir sicim olduğunu ve kendi içerisinde bir değerinin mevcut bulunduğunu, ileri tarihlerde daha fazla gelişmişlik için ön zamanlar mahiyetini taşıdıklarına inanmaktaydılar. Önceki zamanlar aydınlanmacıların inandıklarının aksine ussallaşma ve ilerlemenin aşamalarını taşıyorlardı (Collingwood, 2015, s. 130-131). Friedrich Schiller geçmişin sonsuz bir sessizliğe gömüldüğünü; tarihin bu kavranması mümkün olmayan yığıntının betimlemesini yapmaya çalışan fakat parçalı halde kalmaktan kurtulamayan yararsız bir çaba olduğunu savunmuştur (Özlem, 2015, s. 103). Romantik düşünür Novalis hakiki bir tarihî bilginin insanın kendini tarihin içerisinde oluşunun fark etmesi olarak ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 140). Dilthey’in “Tarihsellik” kavramına yüklediği anlam, insanı tarihin meydana getirdiği ve insanın tarihi meydana getirişi olarak iki yönlüdür yani tinselliktir (Özlem, 2015, s. 209).

Arthur Schopenhaur’a göre pek çoğu değer taşımayan, gelip geçici ilişkiler tarihin malzemesini oluşturmaktadır. Uzun olduğu kadar sıkıcı ve yanıltıcı vasıflıdır, insan yaşamı tarihsel vasıftan uzaktır (Özlem, 2015, s. 171). Ernst Troeltsch insana dair bilgi ve düşüncelerin tarihsel olduğuna dair düşüncenin kötü tarihselcilik olduğunu ve gereksiz, doğru olmayan bir kaderciliğe sebebiyet verdiğini düşünerek Dilthey’in tinsel felsefesini eleştirmiştir (Özlem, 2015, s. 225/171). O’na göre tarihselcilik insan ve ona dair bilgi ve tecrübeleri tarihsel değişme ışığında görebilme eğilimi anlamını taşımakta bu da şüpheciliğe yol açmayı beraberinde getirmekteydi (Uçar, 1994, s. 154-155). Friedrich

Nietzsche (1844-1900) insanla ilgili her konuyu tarihselleştirmenin insan ve toplumu O'nun tutsağı haline getirir olduğunu, bunun da insanı sınırladığını belirtir. Uzun tarihî sürecin kamçısının altına alınmış insan; edilginleşmiş ve üretilmiş bir duruma gelmiş, ortak değerlerin ortasındaki bir taşıyıcısı haline getirilmiş gibidir ve bu da insanı kalın kafalı kılmıştır. Tarihin ve getirdiği geleneklerin tayin edici vasıf taşıdığının sürekli ifadesi insanî duyguları zincire vurmaktır gibidir ve insanî yaratıcılığı yok saymakta olup bu da iğrenç bir vaziyeti teşkil etmektedir. Geçmişin zincirleri bugünden koparılmalı gelecek tarih bugünden hazırlanmalıdır (Kahraman, 2016, s. 47; Özlem, 2015, s. 173-174; Macit ve İplikci, 2017, s. 106-107). Yaşam tarihi tutsak kılınmamalı bilakis tarihten kurtarılmalıdır, yaşam değerlendirilmeli ve mevcut dönemdeki vaziyetiyle değersizliğinden kurtarılmalıdır. Tarihin gücü karşısında biçare davranan insan her türden güce boyun eğriğe alışır vaziyete gelmemeli başkaldırı düşüncesini kuvvetle benimsemelidir ki erdem sahibi olabilsin (Kahraman, 2016, s. 48).

Croce'a göre insanı belirleyen tarihî şartlardır ve bunun farkında olmayıp tarihin üzerinde bakıp değerlendirme olanağına sahipmiş gibi genellemeler yapan filozoflar hataya düşmektedirler (Özlem, 2015, s. 220-221). O'na göre hakiki tarih çağdaş tarihtir, Meyerhoff, 2006, s. 70/75) tarihi diğer bilimlerin tarzları ile incelemek hataya sebebiyet vermektedir (Uçar, 1994, s. 12/158; Topcu, 2017, s.44). Tarih, hayat ve gerçekliktir, yalnızca tarihtir (Meyerhoff, 2006, s. 28). Varoluşçu anlayıştaki Martin Heidegger (1889-1976) tarihin anlamsız olamayacağını; insanı saran bir olmuşluklar ve insanın soluklanmak üzere bırakıldığı mecra, özgürlükle yapabileceği her eylemin içeriğini taşıyan süreç olarak tanımlar. Tarih içinde bulunduğumuz evrende meydana gelmiş yaşantıları içermektedir (Özlem, 2015, s. 244). Karl Jaspers (1883-1969) insanın tarihteki insan ile benzer özelliklere sahip olsa da her insanın özgün olduğunu (Meyerhoff, 2006, s. 368) insanı tarihin belirlediğini ifade etmenin kişinin bireysel gelişim çabalarına yönelmesine ket vurabilme potansiyelini doğurduğunu söylemiştir. Jean Paul Sartre ise gelenekleri çerçevesinde insanın "tarihin yaptığı" olduğunu, gelenekleri kıldığı an itibarıyla de tarihi yapmaya başladığını ifade eder. Yani tarih ile insan birbirini aynı anda işteş vaziyette şekillendirmektedir (Özlem, 2015, s. 245; Macit ve İplikci, 2017, s. 137-138). Martin Heidegger ve Hans-Georg Gadamer hermeneutiği metot olmaktan çıkarırlar ve Heidegger, insanın tarih içerisinde yaptığının hermeneutik olduğunu savunmuştur. İlaveten hermeneutik; insanı saran tarihî bir bağdır ve bundan dolayı tarihi anlarız. İnsan bunun

nasıl olduğunu dogmatik bir kabulleniş ile sorgulamaktan uzak durmalıdır. Gadamer'e göre ise "*Tarih insanın yaptığı kadar insanı yapan kaderinin bağlayıcısıdır*" (Özlem, 2015, s. 258-259; Macit ve İplikci, 2017, s. 125-128). Yine ona göre tarih incelemesinin temelinde hermeneutik vardır (Kahraman, 2016, s. 40). Birbirlerinden farklılık taşıyan Tarihselciliğe dair düşüncelerin yanında Uçar; Tarihselciliği söz konusu konu ve nesne-olayın yeterli idrakinin zamanı ve mekânı bağlamında değerlendirme olarak çözümleme teklifinde bulunmuştur (Uçar, 1994, s. 160)

3.9. Tarihçinin Öznelliği Konusu

Tarihin bilimliği hususu çerçevesinde ortaya çıkmış olan Tarihçinin öznelliği problemini araştıran "Tarihçiler daima taraf tutarak anlatır", "Objektif tarihçiler vardır", "Tarih görecelidir, her ulus devlet kendince yorumlar" anket maddeleri bu husus ile ilgilidir.

İbn-i Haldun tarih yazımı konusunda yapılan hataların listesini sunmuş ve söz konusu hatalardan sakınılırsa objektif tarihçilik yapılabileceğini ifade etmiştir (Macit ve İplikci, 2017, s.38). Alman Tarih Okulu'ndan Sybel'e göre tarih araştırması günü anlamaya fayda için yapılır ve bundan dolayı da daima taraflı olmak durumundadır. Tarafsız bir tarih yazımı ve yazıcısının olamayacağını çünkü gününe yarar sağlamak için oluşturduğundan söz konusu döneme taraftar bilgiler vasfını taşıyacağını ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 148). Arthur Schopenhaur ve Søren Kierkegaard'a göre objektif bir tarih biliminin mümkünatı söz konusu değildir. Yalnızca sanatsal vasıfta edebî tarihçilikten söz edilebilir (Özlem, 2010, s. 172). Friedrich Nietzsche'a göre tarih söz konusu olduğu zaman objektiflik söz konusu edilemez ve bunun ifadesi gülünçlük dışında bir durum taşıyamaz. Çünkü tarih bilgileri farklı insan yahut grubun savaş sahnesidir. Zaten tarihe eğilmek de insanın bireysel ilgisiyle bağlantılıdır ve bu objektifliğin en başından söz konusu olamayacaktır (Özlem, 2015, s. 175; Macit ve İplikci, 2017, s. 109-110). Georg Simmel'e göre tarihçi tarihî kalıntılar ile tarihi zihninde kurar ancak bu kurgu nesnel gerçeklik vasfından uzak değildir (Collingwood, 2015, s. 224). Karl Popper'a göre tarihin objektif olması mümkün değildir ki bu, doğa bilimleri karşısına alındığında ise bilim demenin hayli zor olduğu anlamına gelmektedir (Macit ve İplikci, 2017, s. 135-137).

3.10. Tarihe Yön Veren Etken Konusu

Bilhassa idealist Hegel'in tarih görüşü etkisiyle ortaya çıkan "Tarihe yön veren otorite tutkusudur", "Tarihi maddi ilişkiler ağı belirler", Tarihsel olayların kayıtsız şartsız belirleyicisi ekonomidir", "Her dönemde değişen belirleyici güçler vardır" anket maddelerini bu başlık altında toplamak uygun görünmektedir. Bu maddeler Hegel'in anlayışına tepki, karşı tez olarak ortaya çıkmış görüşleri ifade etmekle birlikte, bu görüşlerin tarihsel olarak karşıt olması öğrencilerin de bu tutuma sahip olmaları anlamını taşımamaktadır. İlaveten çalışma bu hususta; Hegel'in tin anlayışı ile söz konusu maddeler arasından hangisine daha yakın bulunulduğunu-eğilimliliği araştırmamakta olup, önem atfedilmiş görüşlere yakınlıklarını saptamayı amaçlamaktadır.

Herder'e göre tarihe yön veren "bir erek" söz konusu değildir. Her dönemin yahut çağın-zaman diliminin kendi içerisinde taşıdığı bir erek söz konusu olup tüm tarihin tek ereği gibi bir sürengenlik mümkün değildir. Tüm ulus yahut yüzyıllar ayrı özler çerçevesinde gelişir, batar yahut takipçisine değişikliğe de uğrama olasılığıyla bırakılır ve takip eden dönem yahut ulus yenilerini ortaya koyabilir (Özlem, 2010, s. 81-82). Kant; insan aklının, tarihî sürecin tamamına yön veren "bir genel etken"in varlığına ulaşamayacağını savunur. Bu konuda Herder'in görüşlerini doğrulamıştır. Fakat insanlık tarihine tarihin özünde yer almıyor olsa da "ilerleme" ideali açısından bakmanın pratik, tarihin anlamlı görülmesi için uygun olacağını ifade etmiştir. İlerlemenin daima bir ereğe olacağından dolayı ereklilik de kaçınılmaz olacaktır. Bu da insan aklının neticesi özgürlük ereği olabilir (Özlem, 2010, s. 87-89; Bıçak, 1995; Kant, 2006). İnsan özgürlüğü ereğinden bakıldığı zaman tarih anlam kazanabilir (Özlem, 2010, s. 90; Collingwood, 2017, s.137-143). Tarihin seyrine sebebin; insanın kötülük mayasına sahip olması, hırs ve açgözlülükleri sebebiyle daima diğerine egemen olma, sömürme dürtüleri ile durağan ve barışçıl toplumun mevcut olmadığı durumu olduğuna kanîdir. Söz konusu dürtüler ilerlemenin ilerleticisidirler. Tarihin insanın kötü yönlerinin bir birikimi olduğuna da inanmaktadır ve bu da tutkudan kaynaklanmaktadır (Collingwood, 2017, s.145-146). Hegel; kendisini tarihî süreçte açımlayan dünya tininin Tanrısal akıl olduğunu ve tarihin Tanrı'ya ulaşacağını yani tarihe Tanrı aklının hâkim bulunma yanında yön tayin ettiğini savunmuştur (Özlem, 2010, s. 128; Collingwood, 2017, s. 159). İnsan salt aklî değil tutkulu bir varlık özelliğine de haizdir. İnsan eylemleri bu iki güçten kaynak almaktadır ve aklın tutkudan yoksun olduğu

düşünülemezdir (Collingwood, 2017, s. 162-163). Esasen Hegel'in kuramında Augustin'in modelindeki dinsel terimlerin yerini akıl almıştır (Meyerhoff, 2006, s. 29).

İdealizm eleştirisini yapan Feuerbach akıl ile yazılan tarih ile tutku ile yapılan tarih arasında bir ayrıma gider. O'na göre tarihi yapan tutkudur ve yazarlar mantık ile tarihi açıklamaya çalışmaktadırlar. Arnold Ruge (1802-1880) Hegel'in tarihe akli zerkederek O'nu ceset vaziyetine indirmekle itham etmiştir (Özlem, 2010, s. 160). Hegel'i eleştiren Marx; Hegel'in tane yüklediği anlamdan ziyade tarihin maddi ilişkiler açısından mürekkep olmasının yanında belirleyici etkenin akıl olduğunu ileri sürmüştür. Maddî ilişkiler açısından kastı sosyo-ekonomik durumdur (Öz, 2008a; Özlem, 2010, s. 165; Collingwood, 2017, s. 169-170; Macit ve İplikci; 2017, s. 91-94). Engels ile Marx doğanın parçası olan insanın daima kendine amaçlar belirlediğini ve tarihteki her şeyin bu amaçlar çerçevesinde şekillendiğini ifade etmişlerdir. Tarihte rastlantı olan her şey içkin genel yasalar içermekteydiler ve bu yasalar üretim ilişkilerinden neşet etmekteydiler. Zorunluluk bakımından tarih yasalarının ilki “ekonomi”ye ait olanlardır (Öz, 2008a; Özlem, 2010, s. 165; Collingwood, 2017, s. 169-170; Macit ve İplikci; 2017, s. 91-94). Tarih ekonominin tahakkümü altında bulunmakta (Tosh, 2013, s. 161) olup sınıf çatışmalarının öyküsü anlamına gelmekteydi (Burke, 1994, s. 57). Marksizm'e karşı çıkan Yeni Kantçı Margburg Okulu'ndan Hermann Cohen (1843-1918)'e göre Marx yanılgı içerisindedir. Tarih'in temeli üretim ilişkilerinden ziyade özgür insan iradesinin akılsal ve ahlaki benimsemeleridir. Üretim güçlerine yön vermek akıl idelerinden kaynaklanır. Bu okuldan olan Karl Schmidt (1888-1985) ve Karl Vorlaender (1860-1928) de Cohen'in düşüncelerine benzer düşüncelere sahiptir ve bu okula göre tarihî vakaların kayıtsız şartsız tayin edicileri ekonomik nedenler değildir, “*her dönemde değişen tayin edici unsurlar*” söz konusudur. Eduard Bernstein (1852-1932) moral etik değerlerin rolünün önemli olduğunu ifade etmiştir. Rus Çarlığı'nda yetişmiş düşünürlerden Peter Berngard Struve (1870-1844), Nicolay Beryayev (1874-1948) ve Michael Von Tugan Baranowski (?- 1954) tarihin tüm sürecine yöne veren “tek etken” yahut “ekonomik etken” iddiasının insan özgürlüğünü görmezden gelmek anlamını taşıdığını savunmuşlardır (Özlem, 2010, s. 190-191). Arnold Toynbee (1889-1975) tarihî sürecin kültürler bahçesi mahiyetinde olduğunu, her kültürün evvela dış dünyanın şartlarına meydan okumasına müteakip belirli bir hâkimiyet sonrası bu meydan okumanın diğer kültüre yöneldiğini ve yanıt aldığını ifade etmiştir. Fakat neticede tüm kültürler gelişip yükseldikten sonra çökmeye mahkûmdurlar. Meydan okumayı

gerçekleştiren; elit ve kültürlü, yaratıcı bireylerdir (Özlem, 2010, s. 234; Macit ve İplikci, 2017, s.122-124; Aysevener, 2015, s. 50-55). Meydan okumalarla karşılaşma hatalara sebebiyet verir ve bu süreç başlar (Meyerhoff, 2006, s. 347). Marksist kuramcı György Lukács (1885-1971) tarihi daima ekonominin belirlemediğini fakat 20.yüzyılın temel belirleyicisi olduğunu ifade etmiş ve İtalya'dan Antonio Gramsci (1891-1937) de ekonominin tayin ediciliğinin bazı yüzyıllara özgü olup tüm tarihsel sürece özgü bulunmadığı tespitini yapmıştır (Özlem, 2010, s. 237). Frankurt Okulu'ndan Max Horkheimer (1895-1973) ve Theodor Adorno (1903-1963) tarihin biçimlendiricisinin yolunu çizenin akıl, ekonomi, tin değil insanın “hükmetme”, “otorite kurma” tutkusu olduğunu savunmuşlardır. Psikolojik olarak bu tutkunun anlaşılması tarihin anlaşılmasında önemli bir noktayı teşkil etmektedir (Özlem, 2010, s. 239-240). Yapısalcı Tarih anlayışı ise “tüm tarihe yön veren tek bir etken”in bulunmadığı görüşünü savunmuştur (Özlem, 2010, s. 246-247).

3.11. Tarih Araştırmalarının Ölçütü Konusu

Tarihin bilimliği ve tek ide altında incelenmesi problemleri ile ilgili ortaya çıkmış olan “Tarih araştırmaları hükümet politikalarına göre olmalıdır”. “Tarih, her ulus ve devleti özel şartları ile ele almalıdır” anket maddeleri bu başlık altında ele almaya uygundur. Bunun yanında değerlendirme sürecinde ortaya çıktıkları bağlamda da analiz edilmeye çalışılacaktır.

Giambattista Vico, tarihî araştırmanın yapıldığı zamanın değerleri ile geçmişe bakmanın, Tarih anlatımında hatanın nedeni olduğunu ifade etmiştir (Macit ve İplikci, 2017, s. 44). Herder her çağ, dönem veya yüzyıl gibi süreçlerin ayrı akıl ve tine sahip bulunduklarını ve bundan dolayı da her dönemi kendi standartlarınca değerlendirmeye alınması zaruretinin bulunduğuna dikkat çekmiştir. Her dönem-topluluk-olayın özel şartları ve farklı yönlerini ifadenin zaruret olduğunu ifade etmiştir. Tarihçi ele aldığı zamanın ide ve normlarını empati yolu ile düşünce ve hayal yetisinde hissetmeli ve yeniden kurmalıdır. Bu olmadığı sürece dönemleri, olayları kavramak yani anlamının mümkünatı yoktur (Özlem, 2010, s. 78/ 83; Macit ve İplikci, 2017, s. 60-62).

Hegel dünya tininin evrelerden geçmekte olduğunu ifade ederek her dönemi benimsenmiş özleri hususiyeti çerçevesinde değerlendirilmesi yoluyla anlaşılabilmesinin mümkün

bulunduğuna hükmetmiştir (Özlem, 2015, s. 129). Friedrich Schleirmacher (1768-1734) tarihi empatik deneyimleme vasıtasıyla anlayabilmek için ilgili dönemlerin yapıtlarını, moral değerlerinin mahiyetlerini, dilini bilmek gerektiği üzerinde duran diğer bir düşünürdür (Özlem, 2010, s. 139). Tarihin ilerleme süreci olduğuna inanan Alman Romantik düşünürlerinden Novalis (Georg Philipp Friedrich Freiherr von Hardenberg) (1772-1801) ilerleme düşüncesinin insanlığı dar bir çerçeveye sokularak bakılmasına sebep olmamasını, bunun için de tarihî vakaları meydana geldikleri zamanın ölçütleri ile değerlendirmeyi ihmal etmemek gereği cihetinden değerlendirmiştir (Özlem, 2010, s. 141-142). Alman Tarih Okulu'ndan olan Leopold von Ranke (1795-1886) de bu düşünceleri benimsemiştir. Tarih araştırması; araştırma konusu olan devlet, topluluk, dönem, söz konusu konunun şartları, ayırıcı yönleri ve oluşum özelliği çerçevesinde bakmalıdır zira tarihsel bilgi bu yöntem ile elde edilebilir (Özlem, 2010, s. 147-148). Yine bu okuldan olan Heinrich von Sybel; tarih araştırmacılığını hükümet politikaları düzleminde yapmak çarpıtılmış bilgiler ve insanların isteklerini gölgeleyecek nitelikler sergileyeceğinden, ulusun genel esenliğine göre yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Yaşayan kuşağın pragmatik gerekleri uzun vadede daha önemli olduğundan araştırmanın gözetmesi gereken ölçüt ulusun genel esenliğidir (Özlem, 2010, s. 150). Yeni Kantçı Okul'un Heildeberg kolundan Heinrich Rickert (1863-1936) tarihin değerler temelli neden-sonuç ve hedef-fiil eylemleri düzleminde bir ilerlemesi söz konusu olduğunu ve her dönemde söz konusu değerler değişkenlik gösterdiklerinden söz konusu dönem yahut konuyu kendi öznelliği ve bu öznelliğin değerleri çerçevesinde değerlendirmek gerektiğine dikkat çekenlerdendir. İlâveten her dönemin değerlerini ve güçlerini tam anlamıyla idrak yeteneğine sahip bulunmadığımızı da göz önünde bulundurmak gereklidir (Özlem, 2010, s. 186-187).

3.12. Tarihte İlerleme Konusu

Aydınlanma dönemindeki bir kısım düşünürün ilerlemeci anlayışı ile idealist anlayışın benimsediği insaniliğin, insanlığın ilerlediği görüşü ile aksi bir biçimde döngüsel olduğu düşüncesi bu başlık altında ele alınmaya uygun olup “Tarihsel süreç içerisinde insan aklı ve özgürlüğü gelişmiştir”, “Tarihte her konuda her tam bir yetkinliğe ve özgürlüğe ilerlemekteyiz, her şeyi yapabilir noktaya ulaşacağız”, “İlk insanlardan daha zeki ve yetenekliyizdir. Tarihte insanlar vahşi-ilkellikten başlayıp ahlaksal-mantıksal duruma ulaşmıştır”, “Tarih benzersizliklerle ilerleme halindedir”, “Tarihte her toplum ve devlet doğar, büyür, gelişir ve ölür, Tarihsel süreç bu durumun tekrarıdır”, “Tarih, benzer davranış ve olaylarla doludur” anket maddeleri bu husus ile ilgilidir.

Grekler, tarihi döngüselliklerin tekrarı ve rastlantıların ortaya çıkardığı tekerrürler sarmalı olan bir süreç olarak tanımlamışlardır (Özlem, 2010, s. 29; Aysevener, 2015, s.26-28). Bu dönemlerde Herodot, Platon gibi pek çok kuramsal düşünür için tarih sürekli deveren eden Ferris tekerleği gibiydi. Hristiyanlık ise Tarihe bir şerit üzerindeki süreç olarak yaklaşmıştır (Meyerhoff, 2006, s. 23-25). İbn-i Haldun da organizmacı bir anlayış ile her toplumun doğup, gelişme, çözülme ve ortadan kalkma evrelerini yaşadıklarını bu evrelerinin her toplum için istisnasız gerçekleştiğini ifade ederek döngüsel bir tarih anlayışı ortaya koymuştur (Özlem, 2010, s. 45; Macit ve İplikci, 2017, s. 39; Aysevener, 2015, s.29-36). Ancak açıklamaları rastlantısallık değil kaderlerdir ve İbn-i Haldun’un kuramında katı bir belirlenimcilik hatta fatalizm bulunmaktadır. (Özlem, 2010, s. 47; Macit ve İplikci, 2017, s. 43-44; Aysevener, 2015, s. 37-42). 17. yüzyılda Vico, 18. yüzyılda Rousseau tarihin döngüsel bir süreç olduğunu ifade etmişlerdir (Özlem, 2010, s. 47; Macit ve İplikci, 2017, s. 43-44; Aysevener, 2015, s. 37-42). Vico’nun döngüsel anlayışına göre her döngüsel dönem tümüyle değişmezlikler taşımaz, farklılıklar dolayısıyla bu döngüsellik ve gelecek kesinlikle saptanabilir özellik taşımamaktadır (Collingwood, 2015, s. 107-108).

Schiller tarihin döngüsel bir süreç olmadığını savunur (Özlem, 2010, s. 119). Hegel doğanın döngüsel ilerler olduğunu kabul ederken tarihin bu türde işlediğini reddeder. Tarih, sarmal bir gidişata sahip bulunmakla birlikte her sarmalda yeni unsurlar bulunur ki bu da farklılaşmasına sebep olmaktadır. Savaşlar birbirlerine benzeyebilirler ancak her yenisi bir öncekinin verdiği çıkarımlarla farklı ve yenilik ciheti taşırlar (Collingwood, 2015, s. 160). Oswald Spengler (1880-1936) tarihteki kültürlerin gelişmesinin

gelişigüzelik neticesinde olduğunu ifade etmiştir. Kùltürler gelişme sonrasında solar ve ölümler, bu süreçte diğler kùltürlerden bağımsızca vukua gelir, tamamını sonu çöküştür ve bu tüm kùltürler için kaçınılmaz bir evre vafındadır (Meyerhoff, 2006, s. 346; Haas, 2009; Collingwood, 2015, s. 237-238; Macit ve İplikci, 2017, s. 121-122; Aysevener, 2015, s.42-50). Arnold Toynbee de aynı görüşü taşımaktadır ve yükselme ile gelişmenin nihai sonu çöküştür (Collingwood, 2015, s. 237-238; Macit ve İplikci, 2017, s. 121-122; Aysevener, 2015, s.42-50). Bu çöküş tüm kùltürler üzerinde geçerli bir yasa gibi olmakla birlikte yasaya tâbi bulunmamaktadır (Özlem, 2010, s. 234-235). 20. yüzyılda Yapısalcı tarih anlayışı döngüsel vafsa sahip bulunmasından mütevellit tarihin nedensellik ve süreklilik ile çalışamayacağını, ilerlemenin Hristiyanlık etkisiyle tarih anlayışına zerk edildiğinin savunusunu yapmıştır. Yalnız Louis Althouser (1918-1990) bu düşünceye uzak olarak tarihsel süreçte gelişim olduğunu ve bunun insanlar üzerinde belirlenimci bir etkiye sahip olduğunu düşünür (Özlem, 2010, s. 247-248). Arnold Toynbee toplumlarının uygar yahut ilkel olduklarını, ilkel olanların kısa zamanda ortadan kalktıklarını yahut uygar olanlar tarafından ortadan kaldırıldıklarını da ifade etmiştir (Collingwood, 2015, s. 221-212).

İlerleme konusunda ise; Rönesans anlayışı ile Jean Bodin tarihin matbaa ve pusula gibi araçların da etkisiyle ilerlemekte bulunduğunu inanmış Francis Bacon bunu daha güçlü iddia ettiğii gibi insanlığa mutluluk yayıldığını da iddia etmiştir (Gökberk, 1997, s. 104). Vico ilk insanlarda yarı bilinçlilik halinin bulunup bu insanların aklilik öncesi insanlar olduğunu düşünmüştür. İlk dönemlerde insanlar din, ikinci dönemde kahraman, son dönemde insanî çağı yaşarlar ve son çağda akılları tam anlamıyla tekâmül etmektedir. Bu süreç ise tarihi süreç içerisinde daima deveren eder (Macit ve İplikci, 2017, s. 44-46). O; tarihi dönemlerdeki bir takım özelliklerin sonraki dönemlerde de mevcut bulunduğunu, bunun söz konusu dönemlerin birbirlerine benzer özellikleri barındırabilmesinin olanaklı olduğunu ve bu benzerliklerin tespit edilmesinin çıkarım yapmayı mümkünat verebileceğine dikkat çekmiştir (Collingwood, 2015, s.106-107; Macit ve İplikci, 2017, s. 43). Voltaire, Hume ve benzeri düşüncedeki Aydınlanma dönemi filozofları insanların uzun bir zaman akıldışı yaratıklar olduğuna kanaat getirmişlerdi. Bu kanaate göre ilerleyen tarihlerde egemenlik aklın olacaktır (Macit ve İplikci, 2017, s. 41-42). Voltaire; insanların iradeleri ve tutkuları arasında bir çatışma yaşadıklarını ve aklın zaferi, hayvanî yönlerinin terki halinde ilerleme yaşanacağını iddia etmiştir (Macit ve İplikci, 2017, s. 49). İlerleme düşüncesinin en önemli düşünürü olan Voltaire kendinden sonraki birçok düşünürü

etkilediği bilinmektedir. O'na göre insana dair her üretim tüm cihazlarıyla ortaya koyulursa insanın kaydettiği ilerleme görülebilirdi. Yine Voltaire tarihi Akla aykırı ve akla uygun olarak dikotomik değerlendirmiş ve önceki çağlar bu dikotomide usa aykırı dönemi teşkil etmiştir. O tarihi (Gökberk, 1997, s. 106-107). Montesquieu insan eylemlerinin aklî değil coğrafi ve iklimsel şartlarından ileri geldiğini düşünmekteydi (Gökberk, 1997, s. 108-109). 19. Yüzyıl Alman romantik düşünürlerinden Lessing ise ilerleme düşüncesini batını anlamda yorumlayarak berbat haldeki insan doğasının zaman içinde ilerlemesinin mümkünatından söz etmiştir Rousseau da Aydınlanmanın kendini beğenmiş ilerleme aldanışının esasen tefessüh, ağu olduğunu savunmuş kimi ilerlemelerin etiğin zararına olduğunu düşünmüştür. Hırs ve zenginliğin insanın içini yoksullaştıran bir sebep olduğunu insanların bencillik, hırs, diğerleri üzerinde egemen olmak gayeleri sebebiyle berbat bir sınırdaki bulunduğunu saptamıştır ki tarih bu durumda yükselme değil alçalma halindedir, başlangıçta insan altın çağını yaşamaktayken toplumsallaşma ile bu durumuna gelmiştir, İlerleme insanın içsel olarak kazandığı bir zafer olup dışsal görüntüdeki ilerleme yalnız kötü doğasının zıt dışavurumudur (Gökberk, 1997, s. 110-112). Gibbon ise tarihteki itici gücü akıldışılık ve barbar zafer ruhi hissiyatına bağlıyor, geleceği aklın sağladığı parlak dönem olarak görüyordu (Collingwood, 2015, s.118-121; Meyerhoff, 2006, s. 27). Aydınlanma tarihçiliği önceki dönemleri batıl, dalavere, karanlığın hâkimiyeti olarak yorumlamaktaydılar ve tarihî inceleme için gerekli akıldan yoksun insanların dönemleriydiler (Collingwood,2015, s.118-121). 18. yüzyıl insanı batıl inanç ve barbarlıktan uzaklaşır ise gelecekte de insanlığın tekâmülüne dair ümidi yaratacaktır (Tosh, 2013, s. 18). Buna mukabil 18.yüzyılın bir grup tarihçileri ise insanî varoluşun doğasının ilk insanlardan beri değişiklik geçirmedicine kanıydılar (Collingwood,2015, s. 124).

Kant (1724-1804) Aydınlanma'nın bir veçhesindeki anlayışa tepki duymaktaydı ve önceki insanların akıl konusunda noksan olduklarına, tarihlerinin de akli noksanlık tarihi olduğuna karşıydı (Collingwood,2015, s.136). O'na göre aydınlanma insanın bilinçle girdiği gayri erginlikten çıkışı olup bu gayri erginlik kendi aklı dışındaki akıllara önem atfetmiş ve rehber edinmiş olmasıdır. Özgürlük ise aydınlanma yani erginliği getirir bu da tarihin gelişmesini getirecektir. Yine O'na göre ilerleme özgürlük idealinin tarih içerisinde yayılmasıdır. Bir takım yargılardan hareket eden Kant insanın yetkinliğe ilerlemeye yazgılanmış olduğu neticesini de çıkarmıştır (Gökberk, 1997, s. 113-116/131-135; Bıçak, 1995; Kant, 2006). Tarihe bütünsel olarak bakılamamakla birlikte ilerleme ideali ile

değerlendirme ile tarihin anlamlılık kazanacağını tarihe bakılırken düzen çerçevesinde bir ilerlemenin keşfedilebilme umudunu ifade eder (Özlem, D. & Ateşoğlu, G. 2006, s. 12; Bıçak, 1995; Kant, 2006). İrade, özgür eylem ve ilerleme tarih incelemesinde görülebilir ve tarihteki gelişmeler ilerlemelerin yönlerindendir (Bıçak, 1995; Kant, 2006). Concordet (1743-1794) Haçlı seferleri ile zaafa ve gerilemeye başlayan bilimin matbaa ile yeniden ilerleme gösterdiğine ve ilerde bilim vasıtasıyla insanlığın tamamının ilerleme ile refaha ulaşacak biçimde sanatta, bilimde, etikte kesintisiz ilerleyeceğini ifade ediyordu (Aysevener, 2015; s. 68-71). İsaac İselin tarihte ilerleme kaydedildiğini ancak bunun süreklilik taşımadığını, kimi zamanlar ilerleme kaydedilmediğini ifade etse de bu durgunluğun ilerleme olarak görülmeye engel teşkil etmediğini ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 68). Aydınlanma döneminde ağırlıklı tarihin ilerleme süreci olduğu kabul edilmiştir. Ancak Herder de ilerleme düşüncesine karşı çıkmıştır. Çünkü tarihî döneme günün vaziyet ve ölçütleri merceğinden bakmak yanılgılara sebep olur ve bu geçmiş bugün ile karşılaştırmak anlamını taşımaktadır (Özlem, 2015, s. 74-75). Bununla birlikte Herder'in tarih düşüncesinde bir ilerleme ve plan da bulunmaktadır. Salt tarihi olaylar bir erekt olmaktan ziyade Tanrı güdümündeki araçlardır ve her tarihi dönem sonraki için değil kendi için önemli olup tümünün üzerinden bakıldığında bir ilerleme de söz konusudur (Gökberk, 1997, s. 117). Herder Aydınlanma dönemindeki insanın ilerleme ve salt akıldan mürekkep varlık olduğu görüşüne karşıdır. Örnek olarak Greklerde güzellik, Romalılarda hukuk, Ortaçağda dünya yurttaşlığı gibi genellik dışı tarihsel unsurların varlığına örnek göstermiştir (Özlem, D. & Ateşoğlu, G. 2006, s. 11)

19.yy Alman düşünürü Daniel Jenisch (1762-1804) ahlak, yetkin sanat, bilgelik gibi hedeflere ilerleneceğini, tarihin bir ilerleme süreci olduğunu savunmuş ve tarihi beş döneme ayırmıştır. Bu dönemlendirmeye göre insanlar sırasıyla “Hayvansı İnsanlık”, Akıl tohumunun filizlenme dönemi”, “İlk kültürleşme yani hayvansılıktan arınma”, “Kültürleşme yani üst arınma” ve Son olarak “Ahlaklanma” evrelerinden geçmektedir ve geçecektir ancak insanlık henüz son evreye girememiştir (Özlem, 2015, s. 102). Alman idealist felsefesi içerisindeki Fichte genel tarih içerisinde; insanın akıl ve özgürlüğünün geliştiği olgusunun savunulabilir olduğunu düşünmüş ve insanın ilerlemekte olduğuna dair işaretlerin tarih içerisinde yer aldığını ifade etmiştir. İnsanlık ilerlemesi beş süreçten geçmektedir. İlk süreç aklın bilinçten ve özgürlükten yoksun ve henüz gizli bulunduğu, doğal eğilimlere göre yaşanan “Suçluluk dönemi”dir. Bu dönemi aklın harekete geçtiği

fakat kendinin değil başka bir otoritenin hükmü altında bulunduğu “Günahkârlık dönemi”nde otorite ile bilinç çatışması yaşanmaktadır. Üçüncü dönemde insan kendisine hükmeden otoriteye aklıyla değil bireysel istekleriyle başkaldırır ve aklın edilgin olduğu bu periyod “Tam günahkârlık” sürecidir. Bu periyodu başkaldırıdaki egoist tutumun yararsızlığını fark etme ve akla ağırlık vererek söz konusu tutumdan arınma olan “Akılsallığa yükseliş” izler. Son evre ise Usun pratik yönünün tüm insanlığa hükmettiği “Tam arınma ve Kurtuluş” periyodudur. İnsanlık hâlihazırda (19.yy) tam günahkârlık çağını yaşamaktadırlar. Bu süreci Tanrı’nın gücü yönlendirmektedir ve aynı zamanda Tanrısal varlığın açıkça katıldığı süreç olup neticesi akıl ile özgürlüğün hâkim olduğu mutlak devlettir. Mutlak devlet çağı kişisel maksatların tüm türünki ile kesiştiği bir dönem olacaktır. Fichte insanın doğa durumunda ilkel ve tam anlamıyla özgür iken yetke yaratarak kendini sınırladığını, sonrasında bu yetkeyi ortadan kaldırarak insanların kendi kendilerini yetke ve yetkenin hükmü altında olan duruma getirdiklerini sonrasında sanatsal özgürlüğe ulaştığı, hedeflediği kazancın kişiliği olduğu evreler tasarlamıştır (Fichte, 2006; Özlem, 2015, s. 114-115; Collingwood, 2015, s.150-153; Macit ve İplikci, 2017, s.70-71; Aysevener, 2015, s. 80-82).

Schelling doğa gibi tarihin de gelişme ve ilerlemeler kaydettiğini ancak bir takım yasalara sahip olmasından dolayı özgürlüğe doğru yol aldığını iddia edilemeyeceğini ifade etmekle birlikte yasaların tam hâkimiyeti olmayıp insanın özgür iradî eylemleri de bulunduğunu ifade etmiştir. Tarih determinist süreç olmadığı gibi özgürlüğe planlı da değildir. Tarihi yöneten ilke oldukça farklı ve yüksek bir ilkedir (Macit ve İplikci, 2017, s.72-75; Aysevener, 2015, s. 82-86). Hegel; tarihi insanın özbilgisine yani özgürlüğe ilerleme olarak tanımlar. Dünya tarihi hürriyetin bilinciyle ilerlemekten başka bir anlama gelmemektedir (Özlem, D. & Ateşoğlu, G. 2006, s. 21; Özlem, 2015, s. 126; Macit ve İplikci, 2017, s. 13; Aysevener, 2015, s. 86-90/95). Schlegel’e göre tarih; Tanrısal gücün kendini açtığı mecradır. O, 19. yüzyılda Almanya’da Romantizm, İdealizm etkisiyle tarihi tümüyle yetkinliğe ilerleyen süreç olarak tanımlamıştır (Aysevener, 2013, s.239-256; Özlem, 2015, s. 141). Bu zamanlarda İngiltere’de tarihçiler tarih felsefesine fazla ilgi duymuyordu. Herbert Spencer ile Huxley evrim teorisinin etkisiyle insanların daimi ilerlemekte olduklarını savundular. Robert Mackenzie 19.yüzyılın ilerlemenin en üst seviyesi olduğuna inanmıştı (Collingwood, 2015, s. 194-196).

Burckhardt ise insanın elde ettiği ve ilerleme adını verdiği kazanımların insanlığa mutsuzluk verdiğini ifade etmiştir. Tarihteki kimi ilerlemeler mağlup olanlar için talihsizlik ve dolayısıyla mutsuzluk anlamına gelmekte değil midir? (Meyerhoff, 2006, s. 304-307).

Alman Tarih Okulu tarihi sürecin ilerleme süreci olduğuna karşı çıkmıştır. Bu sav asla denetlenemez bir tez vasfını taşımasının yanında Ludolf Von Sybel, Karl Von Savigny, Leopold Ranke'in ifade ettiklerine göre tarih araştırmalarının bu ideyi doğrulaması da olanaksızdır. Hegel'in ifade ettiği “*aklın gelişme süreci*” olduğuna dair bir iz de tarihte mevcut değildir. Tarih İncelemeleri aklî bulgulardan fazla gayrı aklî bulgulara ulaşmıştır ve bu fazla akıl dışı ipuçlarını Tanrı ile açıklamak saptırma mahiyeti taşıyan bir tutumdur (Özlem, 2015, s. 146-147). Bu eleştiriye rağmen ilerleme adlandırmasıyla olmasa da Ranke insanın zihnî gelişiminin söz konusu olduğunu düşünmüş, ilerleme idealinin ise teolojiden tarihe eklemleendiğini ifade etmiştir. İlerleme idesi ile tarihi değerlendirmek esası görmeye engel teşkil edecektir. Ludwig Feuerbach (1804-1872) Hegel'i eleştirip tarihin “insana ait” olduğunu savunmuştur. Bruno Bauer (1809-1882), David Friedrich Strauss (1808-1874) da Hegel'e karşı çıkan idealizm eliştiricilerindendir. Tarihin ilerlediğini kabul etmedikleri gibi aksine insanlığın gerilemekte olduğunu savunmuşlardır (Özlem, 2015, s. 157-159). Diğer yandan Pozitivist Auguste Comte “Üç Hal Kanunu” kuramınca insanlığın teolojik, metafizik evrelerden geçerek pozitif evreye ilerlemiş bulunduğunu ifade etmiştir (Macit ve İplikci, 2017, s. 12; Aysevener, 2015, s. 98-103). John Stuart Mill (1806-1873) de Comte ile aynı görüştedir. Mill ayrıca pozitif evresindeki insanın daha fazla kendinin ve bilincinin farkında bulunduğunu, entelektüel faaliyetlerinin ilerlemeyi tetiklediğini, hürriyet bilinciyle eşit bir yaşama yol alacağına inanılır hale geldiğini düşünmüştür (Özlem, 2015, s. 163). Marx; tarihin tamamının sınıf savaşlarına sahne olduğunu fakat bu sürecin halkların birliğine ilerlemekte olduğuna inanmıştır (Özlem, 2015, s. 166). Proleterya sınıfı mevcut durumu devrim ile değiştirecek (Tosh, 2013, s. 12) ve insanlık tam özgürlüğe bu yolla erişecek, tüketim ve üretim tamamıyla hür olacaktır ve tarih bu yöne akmaktadır (Özlem, 2015, s. 166-167; Macit ve İplikci, 2017, s. 94-97). Bununla birlikte Marx Avrupa halklarının tarihini betimlediğini ve tüm toplumlara yönelik bir tasvir olmadığını da ifade etmiştir (Öz, 2008a).

Søren Kierkegaard ilerleme düşüncesinin doğru olamayacağını çünkü bu iddiada bulunanların tarihin bir noktasında bulunduklarından ve tarihî süreç devam ediyor

olduğundan tarihin bütünlüğünün görülemediğini, bunun da kuşkucu bir ruh hali yaratabileceğine dikkat çekmiştir (Özlem, 2015, s. 170). Friedrich Nietzsche ise tarihte akıl ve gelişiminin Aydınlanma dönemi etkisi olduğunu, tarihin; güdü, tutku, duygu vb. gayri aklî durumların da tarihi olduğunu savunur. (Özlem, 2015, s. 175-176). Üstelik Nietzsche'ye göre yaşadığı çağdaki insanların öncekilerden daha adil vaziyette bulunmadıklarını ve bundan dolayı ilerlemeden söz edilemeyeceğini ve insanın sonunun yani ölüm-sonrasının amaç olmayıp yüce insan olmanın amaç olduğunu düşünmüştür. Esasen herşey ebediyen tekerrür eder durur vaziyettedir ve gelecekteki durumu da bununla özdeşlikte seyredecektir (Kahraman, 2016, s. 100). Jacob Burckhardt ilerlemenin; tarihî süreçteki yönlerin yalnızca biri olduğunu, bir tarih özünden söz edilecek ise bunun “değişme” olacağını, ilerlemenin ise değişme çeşitlerinden biri olduğunu ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 175-176). Dilthey; Marx ve Engels'in matematiksi yargılarının insanı edilgin kıldığına dikkat çekmiştir (Özlem, 2015, s. 204). Çünkü ona göre insan özgürlük olanağını tarih içerisinde kullanır ve kullanmamak insana bağlı bulunmaktadır (Topcu, 2017, s. 98).

İlerlemeye karşılık döngüsellik savunan Oswald Spengler; tüm kültürlerin doğup gelişmelerinden sonra son evrede çökeceklerini ifade etmiştir (Collingwood, 2015, s. 235-236; Macit ve İplikci, 2017, s.112-114). Arnold Toynbee de aynı şekilde yükselip gelişmenin sonunun çökme olduğunu savunmakla beraber O'nun görüşünce bu vaziyet yasal olmaktan da uzaktır (Özlem, 2015, s. 234; Macit ve İplikci, 2017, s. 121). Karl Jaspers de insanlığın; insanın kişilik, inanç, iyiliğinin ilerlemeyeceğini bilgi teknolojide ilerleme bulunduğunu ifade etmiştir (Meyerhoff, 2006, s. 369). 20.yüzyılın Marksist kuramcılarında György Lukács tarihi süreçteki gelişmenin dinamik bir süreç olduğunu ve tarihin tekillik gösteren olaylar olmadığını, bunun akıldışılığa sebebiyet verdiğini ifade eder. Toplum bütünlüğün somut kanıtı halindedir ve gelişime eğilimlidir (Özlem, 2015, s. 236). Marksist Ernst Bloch tarihte bir “daim ilerleme” bulunduğunu kabul etmez ve geleceğin bilinemediğini, değersiz yönde seyredebilmesinin de mümkünat dâhilinde bulunduğu uyarısında bulunmuştur. 20.yüzyılda Frankfurt Okulu tarihin özellikle yaşanmış dünya savaşlarından sonra ilerleme süreci olarak görülmesinin uygun düşmediğine ve hâkimiyet mücadelesine yön veren tutkuya dikkat çekmiştir. Fakat insanlar akla öyle büyük bir üstünlük atfetmektedirler ki 20.yüzyılda özgürce yaşayamamaktadırlar, akılcı mekanizmaların kölesi altına sokulmuş gibidirler. Akıl artık insanın bir yönü olmaktan

çıkarılarak insanlığının ve diğer yönlerini ayakları altına alır vaziyete getirilmiştir (Özlem, 2015, s. 238-242).

3.13. Tarihin Genel Anlamı Konusu

Tarihî süreci önceki konularda geçtiği gibi bir genel açıklama ile açıklamaya karşı çıkan Varoluşçu düşünceye ait “İnsan, üzerine eğilmediği sürece tarihin bir anlamı yoktur, eğilince anlamlanır” anket maddesi bu konu altında ele alınacaktır. Burada bu hususa dair düşüncelere kısaca yer verilecektir. Bununla birlikte tarihte genel anlam ile anlamlar bütünlüğü yönünde bir soruşturmaya gitmediğimizden dolayı neticeler çelişki olarak değil, düşünceye eğilim oranı cihetiyle değerlendirilecektir.

Büyük İskender’in fetihlerinden önce “evrensel tarih” anlayışı söz konusu değildi, bu anlayış Helenizm ile ortaya çıkmış, öncesinde diğer insanlar geniş bilgi ve tarihî süreçleri ile değil “düşmanlar” olmaları dolayısıyla ilgi konusu olmuştu, Helenistik dönem ve sonrasında ortaya çıkan evrensel tarih eserleri; tek tek, farklı yerler, siyasi oluşumlarda ortaya çıkanlardan faydalanılarak meydana getirilmişlerdir (Collingwood, 2015, s. 66-69). Hristiyanlık ile birlikte antik dönemde yalnız belirli bir siyasi oluşum değil tüm dünya tarihinde Tanrı etkinliğini görmek amacıyla ilgilenir olacaktır (Collingwood, 2015, s. 87). Herder’e göre tarihi daima günümüz ölçütlerine göre kavrayabiliriz. Tüm tarihin her dönemi kapsayan bir yorumla kavranacağı doğru değildir. Bunu söz konusu yapıp savunanlar kendi zamanlarının aklını tarihe taşıdıklarının ayırında olmayanlardır. Esasında kendi tinlerinin etkisiyle tüm tarihi aynı tine hapsederler (Özlem, 2015, s. 78-79; Gökberk, 1997, s.118). Herder, insanların ırkları dolayısıyla farklı türlere ayrılmış bulunduklarını ve her ırka mensup insanların ortak ırkî doğaya sahip olup bunun da farklı kültürleri doğurduğunu düşünmekteydi. Tarih’te “genel insan” değil belirli ırktan insanların kendilerine has niteliklerin bulunuyor olduğuna kaniydi (Collingwood, 2015, s. 134).

Kant ve Schiller bir evrensel tarihin ortaya çıkarılabilmesi için tarih bilgisi ile felsefi düşünceye aynı anda sahip bulunmak gerektiğine inanmaktaydılar. Schiller’e göre bu tarih yabanılığın uygarlığa yürümesinin tarihini anlatmaktaydı (Collingwood, 2015, s. 147-150; Aysevener, 2015, s. 78). Kant; tarihe bakıldığı zaman muhteiyatında genelgeçer bir

olguya rastlamanın mümkün olmadığını fakat ilerleme ideali, özgürlüğe ulaşmak gibi hedefsel bir nitelik ile bakıldığında bir genel anlam atfedilebileceğini savunmuştur (Macit ve İplikci, 2017, s. 52; Aysevener, 2015, s.78-79). Schleiermacher; her dönemin kendi tekilliğindeki anlamının saptanması sonrası birden fazlalığın birliğine ulaşmak maksadıyla genel bir tarih yorumunda bulunmanın kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 139).

Pozitivist anlayış ile doğabilim yönteminin önem kazanmasıyla tarihe de bu yönden bakılıp tarihî kanıtlar üzerinde detaylı ve eleştirel çalışmalar yapıldı. Detaylara inildi, olgular saptanmaya çalışıldı. Çeşitli, ayrı olgular ortaya çıktı ve neticesinde evrensel tarih anlayışı önemli ölçüde zayıfladı. Birçok olgu ortaya çıkmaktaydı, bunu yasaların takip etmesi bekleniyordu fakat olmadı (Collingwood, 2015, s. 174-175). Alman Tarih Okulu'ndan Alexander von Humboldt'a göre genel dünya tarihine mercek tutarak insan orjinli genel bilgi ortaya çıkarılmalıydı. Evrensel tarihe yönelecek tarihçinin yabancı kalacağı bir insanî varoluş durumu olmamalı; bilim, din, düşünce, sanata derinlikle vâkıf olmalı, tarihin insanî-ahlaksal varoluşun taşıyıcısı olmasının farkına varılabilmelidir (Collingwood, 2015, s. 151). Yine bu okuldan olan Niebuhr, tarihî vakaların genel tablosunun tarihçinin filolojik çalışmalar sürecinde sezgilerine bağlı olarak yaratacağı bir “genel anlam” olacağını ve bundan dolayı da ortaya koyulabilecek söz konusu genel tarihin düşünülmüş bir kurgu vasfını taşıyacağını ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 154-155). Ona göre birçok tarih anlayışı bulunduğu görüşünde olan çoğulcu tarih anlayışı dahi bir genel anlam bakımından kurtulamaz. İnsanların doğumu itibarıyla sonsuzluk ile ilişkileri bulunur ve bundan dolayı onlar bir bütün olarak anlam görür, yaşamında uygarlıkların geçmişini ve seyrine dair bilgiler edinir (Meyerhoff, 2006, s. 346/ 351-352). Søren Kierkegaard; tarihin anlamına cevabın yalnızca öznel olabileceğini, kendi cevabınınsa günah ile korkunun varoluşunu bulduğu yer olduğunu ifade etmiştir (Özlem, 2015, s. 170). Arthur Schopenhaur da tarihten bir “evrensel” vasıfta herhangi bir yargı, yasa, durumun bulunamayacağını savunur (Özlem, 2015, s. 171).

Friedrich Nietzsche'a göre tarihsel anlam arayışı çöküş alametiydi ve sağlıklı düşünceden uzaklığa delildi. Tarih üzerine bu derece fazla yorum yapılması sağlık dışı bir vaziyet olduğu gibi yaşama zehir zerk ederek kültürü barbarlaştırmaktaydı (Özlem, 2015, s. 173). Yine O'na göre; “evrensel tarihî anlam” Hristiyan teolojisinin kabuk değiştirmiş

ifadesidir. Tarihin özü; güç iradesi olup tüm tarihin kökünde mevcut bulunmaktadır fakat evrensel anlam saçmalıktan başka birşey değildir (Özlem, 2015, s. 173). Tarihteki dönemler her döneme has insan yahut topluluklarının ilgilerinden oluşmuştur (Özlem, 2015, s. 175; Macit ve İplikci, 2017, s. 110). Yeni Kantçı Okul'dan Max Weber (1864-1920) ve Ernest Troeltsch (1865-1923) da tüm tarihi kapsayacak bir genelgeçer anlam, değer çerçevesinde bakmanın hatalı olduğunu ifade edip reddetmişlerdir. Tarihte yalnızca özgün vakaları ve benzerlikleri belirleyerek anlama ve hipotetik çerçevede yakın ve benzerlikler üzerinde parçalı bir genellik olabileceğini düşünmüşlerdir. Max Weber bu ilkeden hareketle “tarihselci sosyoloji” oluşturmuştur (Özlem, 2015, s. 188-189).

Dilthey'e göre insanlar tarih içerisinde daima insan orijinli ortak noktalar olan inanç, norm, değer, duygu, iletişim, ilişki içerisinde ve yaşam bu içerideki halden görülüp yorumlanmıştır. Bu yorumlama durumu ise yaşama, tarihsellik ve bilhassa tinselliktir. Ve tinsellik aynı zamanda tarihsellik anlamına gelmekte olup insanlar da bu tarihselliğe bağlı vaziyettedir (Özlem, 2015, s. 196-200; Topcu, 2017, s. 58). İnsan bu tinselliğe bağlı olduğundan hiç bir zaman bu durumu tam manasıyla kavrayamaz. Fakat bilimsel olarak kavrama yeteneği söz konusudur ve bu bilimsel yöntem theoria-doğa bilimlari sınıfından bilimler değil “tin bilimlari” ile mümkündür. Tinselliğimiz, tarihteki insanlar ile bize gelmiştir ve tarihteki insanları bu yolla anlamamız mümkündür (Özlem, 2015, s. 196-200; Topcu, 2017, s.6). Bununla birlikte tarihi inceleyen dönem insanı farklı tinselliğin ve şartların altında bulunduğundan tümüyle kavrayamaz, dil ve yazılı yapıtlar yorumlanarak anlamaya yardımcı olabilir (Elibol, 1993; Özlem, 2015, s. 203; Macit ve İplikci, 2017, s. 103). O'na göre tarihte tek evrensel anlam değil birçok anlam bulunmaktadır. Dilthey'in tarihsellik anlayışı genelgeçerlik üzerine değil, karşısındadır (Özlem, 2015, s. 210; Macit ve İplikci, 2017, s. 105). Martin Heidegger tarihin insanın değerlendirmeye başladığı an itibariyle anlam kazandığını, kendini tarih içerisinde görmesi için kaygıya gereksinim duyulduğunu ifade etmiştir. Kişi tarihten olduğunu hissedip O'na yargılar ve sorular ile dönmediği sürece “Tarihselliği hissetmesi”nin mümkün bulunmadığını ifade etmiştir. İnsan kendini geliştirdiği süreç içerisinde tarihi kavramaya çalıştığı vakit tarih anlam kazanacaktır (Özlem, 2015, s. 244). Karl Popper tarihe yönelirken genelgeçer bir ilke yahut anlama sahip bulunulamayacağını, tarihin yaşanıp sona ermişlikler alanı olarak doğa bilimlerindeki gibi yasal kanılara ulaşamayacağını savunmuştur. O'na göre tarihin tek anlama sahip olduğunun ifadesi absürttür ve tek anlam düşüncesiyle değerlendirildiği

takdirde tarih anlamını yitirmektedir. Tarihî zaman dilimi içerisinde yaşıyanların verdiği anlam tarihî anlamı oluşturmaktadır ve bunun dışında yüklenen anlamlar kişisel kanaatler olmak vasfından başka bir karakter taşımamaktadır (Özlem, 2010, s. 251-252; Macit ve İplikci, 2017, s. 134-135). Yani tarihte nihai yorumlar bulunamaz (Meyerhoff, 2006, s. 332-336).

Edward Hallet Carr (1892-1982) ise “tarih nedir” sorusuna verilen yanıtın öznellik vasfından azade kalamayacağını ifade etmiştir (Carr, 2009, s. 10-11).

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma modeli, araştırmanın maksadı ile tutarlı ve gerekli analizlerin yapılabilmesi için olanakların uygun bir biçimde düzenlenmesidir (Karasar, 2012 s. 76). Araştırma modelleri tarama ve deneme modelleri olmak üzere iki çeşittir. Tarama modelleri; bugün yahut geçmişte var olan durumu olduğu vaziyetiyle betimlemek, “olanı” ortaya koymak prensibi ile açıklanırlar. Verilere ulaşım ve kontrol konusunda sınırlı olan tarama modelleri, araştırma içerisinde destek veri sağlama maksadıyla kullanılabileceği gibi veri toplamanın yegâne yöntemi olarak da kullanılabilirler (Karasar, 2012 s. 76-78; Çepni, 2005, s. 37). Bu çalışmada da tarama modeli kullanılmıştır. Bunun yanında bu araştırma bir cihetiyle pozitivist yön taşımaktadır. Pozitivist araştırmalarda, hipotetik kanının doğruluğunu araştırma yani varsayımların sınanması durumu söz konusudur. Bu yöntem ile araştırılan konuya dair veriler toplanıp analize tabi tutularak söz konusu varsayımların doğruluğu yahut yanlışlığı belirlenir. Bu süreçte; Teori > Hipotez > Veri Toplama > Veri Analizi + Yorumlama > Bulgular+Tümvarım adımları izlenir (Kuş, 2012, s. 14-15).

Uygulanan anket “Survey” yöntemi ile özdeşlik taşımaktadır. 20. yüzyılda ilk kez gerçekleştirilen “survey” araştırma yöntemi ile verilerin elde edilmesi, Likert benzeri ölçeklerin ortaya çıkması SPSS gibi istatistiksel ölçüm araçlarının ortaya çıkması gibi gelişmeler yaşanmış ve sıklıkla kullanılır olmuştur (Kuş, 2012, s. 38-39). Survey’ler nicel

veri sağlamada, görüşleri, yargıları keşfetme gibi hususlarda önemli katkı sağlarlar (Kuş, 2012, s. 44). Evren ve örnekleme sahip olan survey’de örneklemin evreni temsil etmesi, genelleştirilebilir yargılarda bulunabilmek için oldukça önemlidir. Araştırmanın uygulandığı örneklem “analiz birimi” adını almaktadır (Kuş, 2012, s. 45). Survey uygulayacak araştırmacı hipotezler oluşturur, buna uygun ölçme aracı ile verileri toplar ve toplanan verileri analize tabi tutar. Fakat bundan önce anket maddelerinin doğru anlaşılması hususu için ön uygulama yaptıktan sonra ankete son hali verilir (Kuş, 2012, s. 48-49).

Bu araştırmada katılımcılara cinsiyet, sınıf, yaş aralığı, not ortalaması ve mezun olunan lise ’ye dair bilgileri vermelerini isteyen giriş kısmı ve otuz altı maddeden oluşan 4’lü Likert tipinde anket uygulanmıştır.(Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum)

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini ülkemizde eğitim alan tarih öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmamızın örneklemini ise 2016-2017 eğitim öğretim yılı Bahar dönemi Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde eğitim alan 185 gönüllü katılımcı öğrenci oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Tarih öğrencilerinin eğilimli oldukları düşünceleri tespit etmek maksadıyla kuramsal çerçevede yer verdiğimiz tanımlara tekabül eden 46 maddelik anket biri yardımcı doçent, ikisi doçent doktor olan üç uzman görüşüne başvurularak hazırlanıp evren içerisinde bulunan farklı bir fakülte (Gazi Üniversitesi-Polatlı Edebiyat Fakültesi- Tarih Anabilim Dalı) ön gruba test edilerek geçerlik ve güvenirliği test edilmiş, çıkan sonuç neticesinde geçerliği ve güvenirliği sağlıklı olan madde sayısı 36’ya indirilmiştir. Bu yeni ölçeğin Cronbachs Alpha değeri, 714 olarak bulunmuştur ve bunun anlamı ,70 den büyük olması dolayısıyla iç tutarlılığa sahip bulunduğudır. Bu haliyle çoğaltılan anket,

öğrencilere gönüllülük esasınca 1.2.,3. ve 4. sınıfta okuyan toplam 185 öğrenciye bilgi vermeye müteakip dağıtılmak suretiyle uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Nitel araştırma çerçevesinde elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi olarak iki yöntem ile değerlendirilebilir. Betimsel analiz; içerik analizine nispetle yüzeysel bir vasıf taşımakta, içerik analizi neticeleri irdeleme ve açıklama tekniklerini daha fazla kullanmaktadır. Betimleme yönteminde araştırmacının yorumlamaları olmadan salt veriler sunulur fakat bunu müteakip çıkarım, yorum ve yargılarda bulunabilir ve bu oldukça önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 89).

Veri analizini standartlaştırmak nitel araştırmacıyı ve maksadını, yaratıcılığını kısıtlayıp engelleyebilmektedir. Bundan dolayı her araştırmacının araştırmasının ve verilerinin vasıflarının farklılıkları dolayısıyla mevcut analiz yöntemlerine eleştirel yaklaşması ve bireysel analiz taktiği saptaması beklenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 221).

Veri analizlerinde uzman olan Wolcott'un üç yöntem önerisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki salt verileri sunmak, ikincisi ilkinde ek olarak sebepsel açıklamalarda da bulunmaktadır. Son yöntemde ise iki yönetime ilave olarak veri analizine kişisel yorumlarını dâhil edebilmektedir. Bu son yöntem ile araştırmacı bireysel yorum ve düşüncelerini dâhil etme suretiyle varlığını daha aktif göstermektedir. Esasında ilk yöntem daha önce ifade edilen betimsel, diğerleri içerik analizi ayırımına benzemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 221-222). Bu çalışmada ağırlıkla üçüncü yöntem tercih edilmiştir.

Anket maddelerine verilen cevaplar SPSS24 (Statistical package of for the social sciences) programından elde edilen verilerin yorumlanması yolu ile analiz edilmiştir. SPSS24 programı ile öğrencilerin cinsiyet verilerine “t-testi”; yaş, ortalama ve mezun olunan lise farklılıklarının etkileri “One-way Anova testi” aracılığıyla ölçülmüştür. İlaveten her madde frekans ölçümleri ve cinsiyet ile sınıf etkeninin etkisini ortaya koyulması için “Crosstabulation” yani karşılaştırma ölçümüne tabi tutulmuş, dikkate değer bir fark olmadığı görülmüştür. Bundan dolayı bu verilere yer verilmeyecektir.

BÖLÜM 4

BULGULAR ve YORUM

Anketin tüm maddeleri cinsiyet farkının Tarih felsefesine yönelik düşünce eğiliminde etkili bir unsur olup olmadığı t-testi ile ölçülmüştür ve ilgili Tablo aşağıdadır.

Tablo 1
Ankete Katılan Öğrencilerin T-Testi Neticeleri

Cins.	N	X	Ss	Se	T	df	F	P
Kız	115	2,28	,241	0,22	2,017	183	1,309	0,039
Erkek	70	2,36	,272	0,32	2,076			

Bu verilere göre; $P: ,039 < ,050$ ölçüm neticesi ,50'den küçük netice vermesi dolayısıyla (Büyüköztürk, 2006: 8; Durmaz, 2014¹) maddeler arasında verilen cevaba cinsiyet faktörünün %95 oranında belirleyici bir unsur olduğu yani anlamlı bir farklılık bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu farklılık ortalaması daha yüksek olan erkek öğrencilerinin tarih felsefesine yönelik eğilimlerinin daha güçlü olduğu anlamını taşımaktadır.

¹ SPSS uygulaması yürütülürken video ders anlatımından da faydalanılmıştır. Bkz: Yemliha Durmaz: Spss Ders T Testi <https://youtu.be/FVpYuOQ9DTQ> Erişim Tar: 08.06.2017

Yaş, ortalama ve mezun olunan lisenin verilen yanıtlarda etkin unsurlar olup olmadıkları da “One-Way Anova” testi ile ölçülmüştür. Mezun olunan lise $P = ,859 > ,050$; Ortalama $P = ,394 > ,050$; Öğrenim görülen sınıf kademesi $P = ,630 > ,050$; Yaş $P = ,590 > ,050$ sonuçlarını vermiştir. Bunun anlamı bu faktörlerin verilen cevaplarda anlamlı bir etkide bulunmadığıdır (Büyüköztürk, 2006: 8; Durmaz, 2014). Her ne kadar bu sonuçlar olumsuz görünse de esasında olumlu olduğu söylenebilir. Çünkü felsefi düşüncelerin belirli bir eğitim, yaş yahut not ortalaması bağlamında ortaya çıktığını ifade etmek genelde düşünce özelde felsefi düşünceyi belirli kalıplara bağlı değişken olarak görmek, belirli iklimlerde yetişen hasat muamelesini göstermek gibidir ve bu düşünceleri ortaya koyan düşünürlerin hayatlarına bakıldığında da tümevarım yapılacak bir önerme olarak gözükmemektedir.

Ankete katılan öğrencilerin demografik yüzdeleri ve sayısal dağılımlarının betimsel vaziyeti aşağıda yer almaktadır.

1. Örneklem Öğrencilerinin Demografik Bilgileri

Tablo 2
Ankete Katılan Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımları

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Erkek	70	37,8
Kız	115	62,2
Toplam	185	100.0

T-testi neticesinde Erkek öğrencilerin tarih felsefesine karşı ilgileri ve eğilimleri kız öğrencilerden daha fazla olduğu ortaya çıkmıştı. Burada ise ankete katılan erkek öğrencilerin sayıca kız öğrencilerden az oldukları görülmektedir. Yani sayıları daha az olmasına rağmen eğilimleri daha yüksektir. Bu kız öğrencilerin tarih felsefesi konusunda daha fazla eğitime ihtiyaç duydukları anlamına gelmektedir. Bunun yanında tarih felsefesi konusunda oluşan literatürün erkek filozoflar tarafından oluşturulduğu dikkate alındığında kız öğrencilerin -bu neticeden hareketle- tarihe bakış açılarının farklı olma olasılığı bulunduğu düşünülebilir.

Tablo 2.1
Ankete Katılan Öğrencilerin Sınıfsal Dağılımı

	Frekans (f)	Yüzde (%)
1.Sınıf	42	22,7
2.Sınıf	46	24,9
3.Sınıf	46	24,9
4.Sınıf	51	27,6
Toplam	185	100,0

Buradaki neticeye göre 4. sınıf öğrencilerinin sayıca daha fazla olduğu görülmektedir. Buna mukabil bu sayı önemli oranda büyük bir fark olmamakla birlikte Anova test neticesi ile birlikte değerlendirildiğinde 4.sınıf öğrencilerinin anket bağlamında tarih felsefesine diğer sınıflardan daha farklı bir yaklaşıma sahip bulunmamaktadır. Araştırma öncesinde 4. sınıfların daha alt sınıf kademelerden daha farklı tutumda olduğu düşüncesini taşınmış olmakla birlikte bu durum bu hipotezi destekler bir netice vermemiştir.

Tablo 2.2
Ankete Katılan Öğrencilerin Yaş Aralığı Dağılımları

	Frekans (f)	Yüzde (%)
17-19	28	15,1
20-21	86	46,5
22-23	56	30,3
24-25	10	5,4
26+	5	2,7
Toplam	185	100,0

Öğrencilerin % 46 gibi büyük bir oranının 20-21 yaş aralığında olması dikkate değer bir netice olmakla birlikte Anova testi ile değerlendirdiğimizde yaş faktörünün de belirleyici olmadığı sarihdir.

Tablo 2.3

Ankete Katılan Öğrencilerin Ortalama Aralığı Dağılımları

	Frekans (f)	Yüzde (%)
2 ve altı	5	2,7
2 ile 3 arası	95	51,4
3 ile 3,5	65	35,1
3.5 ile 4	19	10,3
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

Bu neticeye göre ise öğrencilerin %51,4'ünün ortalama puanları 2.00 ile 3.00 arasında olup en fazla öğrencinin bu aralıkta bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 2.4

Ankete Katılan Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Dağılımları

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Genel Lise	68	36,8
Fen L.	1	,5
Anadolu L.	64	34,6
Meslek L.	33	17,8
Özel L.	5	2,7
Diğerleri	13	7,0
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

Bu bilgilere göre Genel Lise ve Anadolu Lisesi mezunu öğrencileri ağırlığı oluşturduğu gibi oransal olarak da birbirine en yakın grubu oluşturmaktadır. Bu sayılara karşın Anova testi neticesinde tarih felsefesinde bu iki lise türünden mezun öğrencilerin farklı bir eğilime sahip olmamaları dikkate değerdir. Buna sebep Anadolu liselerinin öğrencilere bu yönde farklı etkisi olmadığı yahut üniversitede verilen eğitimin belirli bir yönde eğilimi önemli oranda etkiliyor olduğu düşünülebilir. Bu da düşünsel çeşitlilik üzerinde düşünülmesi gereken bir husus olsa gerektir.

2. Anket Maddelerinin Sınıflandırılmış Neticeleri ve Yorumlar

2.1. Tarihin Erekliliği Konusundaki Anket Sorularına Verilen Cevaplar

Tablo 3.1

“Tarih Bir Amaca Ulaşmak Üzerine Kurulmuştur” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	20	10,8
Katılmıyorum	24	13,0
Katılıyorum	85	45,9
Kesinlikle Katılıyorum	51	27,6
Cevapsız	5	2,7
Toplam	185	100,0

Bu madde Tarihte ereklilik bulunup bulunmadığına dair öğrencilerin düşünce eğilimlerini görmek üzerinedir. Neticeye göre 185 öğrenciden 136’sı yani % 73,5 gibi büyük çoğunluğu tarihî sürecin bir maksadının bulunduğunu, maksatsız ilerlemediği düşüncesine sahiptir. Bu hususa yukarda geniş olarak yer verdik. Bununla birlikte bu amacın mahiyeti üzerine bir soru yöneltmediğimiz için maksadın ne olduğuna dair algıları bilememek durumundayız. Bu maddeye cevap vermeyen 5 öğrenci yani %2,7 dışında 44 öğrenci yani %23,8’inin tarihin bir amaca ulaşma maksatlı olduğu düşüncesine uzak olduğu görülmektedir. Buna göre Tarih öğrencileri erek dışından ziyade ereksel bir Tarih tasavvurundadırlar. Mahiyetsel bir araştırma bu ciheti aydınlatabilecektir. Bundan kasıt, tarih felsefesi literatüründe oluşmuş maksada dair yorumları öğrencilerin seçimine sunan bir araştırmadır.

2.2. Tarihin Yapıcısı Konusundaki Anket Sorularına Verilen Cevaplar

Tablo 4.1

“Tarihi Tanrı Belirler, İnsan Buna Göre Davranır” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	65	35,9
Katılmıyorum	67	36,2
Katılıyorum	34	18,4
Kesinlikle Katılıyorum	15	8,1
Cevapsız	4	2,2
Toplam	185	100,0

Bu madde tarihin yasalı-yasasız süreç olduğu düşüncesini ölçmek maksatlıdır. Bu neticeye göre öğrencilerin 132’si yani % 72,1’i tarihin belirlenmiş olduğu anlayışından uzak bulunmakta, insanın iradiliğine yani yasadan azade olduğuna inanıp tarihe bu vasfıyla yön verdiği düşüncesine eğilimlidir. Cevap vermeyen 4 yani % 2,2 öğrencinin dışında 49 öğrenci yani % 26,5’i tarihi süreçte Tanrının yön verici olduğu düşüncesindedirler ve kaderciliğe de eğilimli oldukları düşünülebilir

Tablo 4.2

“Tarihteki Olaylar Önemli Kişilerin (kral, komutan vb.) ürünüdürler” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	54	29,2
Katılmıyorum	54	29,2
Katılıyorum	63	34,1
Kesinlikle Katılıyorum	12	6,5
Cevapsız	2	1,1
Total	185	100,0

Ankete katılan öğrencilerin tarihî süreçteki eylemlerin insan iradesi ile gerçekleştiğine olan inanca eğilimli oldukları önceki maddede ortaya çıkmıştı. Bu madde de bu konuyla bağlantılı olarak, insanlar arasında tarihin yapıcılarının kral yahut komutan gibi önemli

bireylerden olduğuna dair görüş ile ilgilidir. Buna göre 108 öğrenci yani %58,4’ü tarihin önemli kişilerin şekil verdiği bir süreç olduğu düşüncesinden uzaktır. Cevap vermeyen 2 öğrenci dışında 75 öğrenci yani % 40,6’sı tarihin önemli kişilerin yaptığı düşüncesine yakındırlar. Annales Okulu’nun görüşünün öğrenciler arasında daha yaygın bulunduğu açıktır fakat bunun olumlu olmakla birlikte yeterince tatmin edici değildir. Zira tarihin büyük bölümünde büyük tarihî olaylarda “büyük çoğunluğun pasif vaziyette ve kendi yaşamlarında etkin” olduğu kanaatini taşımaktayım. Ancak bu ifade mündemicinde tarihe “büyük adamlar” tarafından biçim verildiğini değil “büyümek istemiş küçük adamlar” tarafından şekil verildiği anlamını taşımaktadır.

2.3. Tarihi Sürecin Özü Konusundaki Anket Sorularına Verilen Cevaplar

Tablo 5.1

“Tarih İnsanların Doğaya Hükmetme Süreci Olduğu Kadar İnsanın İnsana Hükmetme Süreci” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	10	5,4
Katılmıyorum	19	10,3
Katılıyorum	92	49,7
Kesinlikle Katılıyorum	58	31,4
Cevapsız	6	3,2
Toplam	185	100,0

Bu madde tarihî sürecin “bir bütün olarak özü”nün ne olduğuna dair Teodor Adorno’nun tanımlaması olup tarafımda hususiyetle yer verilerek (ön testte geçerlik ve güvenilirliğinin sağlam olması da etkili olmuştur) bu konu üzerine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Dikkat çekecek bir biçimde de netice olarak en yüksek katılım oranına sahip maddelerden biridir. Buna göre 185 öğrenciden 6’sı (3,2) cevap vermemiş geri kalan 179 öğrenciden 150’si yani %81,1’i bu görüşe katılmıştır. Geri kalan 29 öğrenci yani % 15,7’si ise katılmamış olmakla birlikte kesinlikle katılmayan” öğrenciler 10 kişi yani % 5,4’ü oluşturmakta ve bu da dikkate haiz görünmektedir. Bu maddeden çıkan sonuca göre tarih öğrencilerini bu türden konularda teşvik etmenin tarih felsefesi literatürüne yeni düşünce ve yorumlamalarla katkı sağlayacağını ifade etmek uygun görünmektedir.

Tablo 5.2

“Tarih, Politikayla Özdeşdir” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	51	27,6
Katılmıyorum	59	31,9
Katılıyorum	61	33,0
Kesinlikle Katılıyorum	12	6,5
Cevapsız	2	1,0
Toplam	185	100,0

20.yüzyılda “Tarih’in özü” konusunda diğeri bir görüş olan ve Antonio Gramsci’nin kanaatimce oldukça doğru bir tespiti olan bu tanımlamaya öğrencilerin 2’si (% 1,0) cevap vermemiş 110’u yani %59,5’i bu görüşe katılmış, 73’ü yani % 39,5’i ise katılmamıştır Bu durum, tarih öncesinde dahi olaylara önemli bir yön verici olan politik etkenlerin öneminin yeterince kavranamamış olduğunu düşündürmektedir. Nitekim (kanaatimce) pek çok savaş ve olayların gerisinde ülkülerden ziyade politika önemli bir sebep teşkil etmiş, pek çok olgu politikadan neşet etmiştir.

2.4. İnsanın Tarihi Nasıl Değerlendireceği Konusundaki Anket Sorularına Verilen Cevaplar

Tablo 6.1

“Tarih, Yalnızca Bilinip, Ezberlenmelidir” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	122	66,7
Katılmıyorum	46	25,1
Katılıyorum	6	3,2
Kesinlikle Katılıyorum	9	4,9
Cevapsız	2	1,1
Toplam	185	100,0

Bu neticeye göre öğrencilerin 15'i yani % 8,1'i Herodotos'un bu görüşüne katılmakta yani yorumlanmasını istememektedir. Cevap vermeyen 2 öğrenci dışındaki 168 öğrenci yani % 91,8'i bu görüşe yani Türk eğitim sisteminde önemli bir olgu olan ezber metoduna uzak bulunmaktadır. Bu netice daha çok eğitim sürecinde karşılaşılan bu metoda karşı tepkisel bir bilinçaltı verisine işaret eder gibi görünmektedir. Burada anket maddeleri arasında cevap vermeyen katılımcı oranının en düşük olanlarından biri olması da dikkate değerdir.

Tablo 6.2

“Tarihten Ders ve İlkeler Çıkarılamaz” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	129	69,7
Katılmıyorum	27	14,6
Katılıyorum	17	9,2
Kesinlikle Katılıyorum	9	4,9
Cevapsız	3	1,6
Toplam	185	100,0

“Tarihsel Kuşkuculuk” ile ilgili olan bu maddeye 3(% 1,6) öğrenci cevap vermemiş geri kalan 182 öğrenciden 156'sı yani % 84,3'ü tarihin ders alınacak bu derslerden de uyulacak ilkeler edinilecek bir alan olduğunu düşünmüştür. Buna mukabil 26'sı yani % 14,1 'i

tarihsel kuşkucu düşünceye eğilimli olarak tarihin ders alınacak bir mecra olmadığı düşüncesine yakın bulunmaktadırlar. Ortaya çıkan bu netice yani tarihin ders verici mecra olduğu görüşüne tarih öğrencilerinin de yakın bulunuyor olması genel olarak fosilleşmiş bir tutuma da yakın bulunduklarını göstermektedir. Bu netice kısmen “Tarihselcilik” hususu ile de ilgilidir. Çünkü tarihteki insanî varoluş ile bir özdeşim kuruluyor olunmasına işaret etmektedir. Bundan dolayı –maddeden hareketle- tarihselci eğilim yönünde zerreler taşındığı ifade edilmeye uygundur. Aksi halde geçmişteki insan deneyimlerinden yaşayan insanın ders alabileceği düşüncesine uzak olmaları yani bu maddenin neticeleri zıttı biçiminde olması beklenirdi.

Tablo 6.3

“Tarih, Yalan Yanlış Aktarımlar Bütünüdür” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	119	64,3
Katılmıyorum	46	24,9
Katılıyorum	10	5,4
Kesinlikle Katılıyorum	9	4,9
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

Tarihsel kuşkucu düşünür Bayle’nin ifadesi olan bu maddeye öğrencilerin 165 yani %89,2’si uzak iken 19’u yani %10,3’ü yakın bulunmaktadır. Bu neticede dikkati çekmek gereken husus; katılmıyorum ile kesinlikle katılmıyorum cevaplarının yakınlığı olsa gerek. Her ne kadar kuşkuculuk oranı düşükse de bu oranın yarıya çok yakınının radikal olması yani kuşkucu olması olumlu bir neticedir. Tarih araştırmaları için tarihî kaynağa eleştirel yaklaşım ve koşulsuz güvenmeme oldukça önemli bir yaklaşımdır. Buna karşın 119 öğrencinin radikal bir tutumla bu düşünceye karşı olması pozitif bir netice olarak yorumlanmamalıdır. Çoğunluğun katılmama sınıfında radikal kolda olması negatif bir neticedir. Tarihî kaynakları tümüyle güvenilmez bulmak kadar tümüyle güvenilir bulmak da hatalı bir tutumdur.

Tablo 6.4

“Tarih Parçaları Anlamsızlıklar Yığınınır” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	111	60,0
Katılmıyorum	48	25,9
Katılıyorum	21	11,4
Kesinlikle Katılıyorum	4	2,2
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

“Tarihsel Kötümserlik” ile ilgili bu düşünceye 25 öğrenci yani %13,6 yakın bulunmakta, 159’u yani % 85,9’u uzak bulunmaktadır. Bu netice; tarih öğrencilerinin tarihî sürecin anlamlı, tarihten ders edinme maddesinin neticesinden hareketle de hikmet edinmeye uygun bağlamlar zinciri olduğu düşüncesini taşımakta olduklarını göstermektedir ve bu da tarihselci düşünceye yakın olduklarına dair ipuçları vermektedir. Özetle katılımcılar, insanlığın geçmiş ile bugünün birbirine bağlı olduğu bir süreçten geçerek bulunduğu noktayı edinmiş olduğu düşüncesine yakın bulunmaktadır.

2.5. Tarihi Değerlendirmeye Dönem vb. Etkilerin Varlığı Konusuna Verilen Cevaplar

Tablo 7.1

“Tarihe Bakarken Bugünün Etkisi ile Bakar, Bundan Kurtulamayız” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	61	33,0
Katılmıyorum	68	36,8
Katılıyorum	41	22,2
Kesinlikle Katılıyorum	12	6,5
Cevapsız	3	1,6
Toplam	185	100,0

Aydınlanma döneminden günümüze kadar üzerinde durulan ve idealist düşünürler dışında genel kabul gören bu hususa 129 öğrenci yani %69,8'i uzak, 53'ü yani % 28,7'si yakın bulunmaktadır. Bu durum üzerinde durulması, neticenin katılma yönünde matuf kılınması gereken bir durumdur. Zira tarihi, üzerinden geçen yani soğuyan zamanlar ile o iklimde soluyan insanlar gibi değerlendirme olanağımız bulunmamakta gibi görünmemektedir ve öğrencilerin bu konuda bilgilendirilmeleri zaruri bir ihtiyaç vasfındadır.

Tablo 7.2

“Tarihe Bakışımız Bugünden Bağımsızdır” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	38	20,5
Katılmıyorum	74	40,0
Katılıyorum	52	28,1
Kesinlikle Katılıyorum	19	10,3
Cevapsız	2	1,1
Toplam	185	100,0

Önceki maddeyi sınavan bu maddenin neticesine göre; tarihi bugünkü etkilerle değerlendireceğimiz görüşünü 112 öğrenci yani % 60,5'i benimser 71'i yani % 38,4'ü benimsemez durumdadır. Bu veri de tarih öğrencilerinin bu konu hakkında tutarlı bir

görüŖe sahip olmadıklarını yahut önceki maddedeki “...bundan kurtulamayız” ifadesini kadercilik olarak değerlendirek reddettiklerini düşündürmektedir. Her hâlükârda bu konu üzerinde algıların düzeltilmesi gereken bir konu olarak durmaktadır.

Tablo 7.3

“Tarihi “Olduğu Gibi” Aktarmak Mümkün Değildir” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	34	18,4
Katılmıyorum	66	35,7
Katılıyorum	69	37,3
Kesinlikle Katılıyorum	13	7,0
Cevapsız	3	1,6
Toplam	185	100,0

Descartes’den itibaren birçok düşünürün kabul ettiği ve yukarıdaki maddeler ile bağlantılı olan bu görüşe 100 öğrenci yani % 54.1’i uzak bulunmakta iken 82 öğrenci yani % 44.3’ü yakın bulunmaktadır. Yani ağırlıkla tarihin “olduğu gibi” aktarılabileceğine inanılmaktadır. Ancak inanılır bulmayanların oranı da azımsanacak seviyede değildir. Tüm bu neticeler bu konuda ihtilaf halinde bulunulduğunu göstermektedir ki bu husus günümüzde de tarih felsefesinin en ihtilaflı meselelerindendir.

2.6. Tarihin Pragmatik Açıdan Manası Hususuna Verilen Cevaplar

Tablo 8.1

“Günümüzü Anlamaya Yardımcı Olmayan Tarihi Bilgiler Gereksizdir” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	80	43,2
Katılmıyorum	70	37,8
Katılıyorum	19	10,3
Kesinlikle Katılıyorum	13	7,0
Cevapsız	3	1,6
Toplam	185	100,0

Tarihî bilgi ve tarih araştırmalarında pragmatist bir yaklaşımı sınavan bu madde öğrencilerin 32'si yani %17,3'nün pragmatist bir anlayışa sahip bulunduğunu 150'si yani % 81'inin idealist bir yaklaşımda olduğunu göstermektedir. Bu düşünceye katılımın yüksekliği müspettir zira tarih araştırmalarının çeşitlilik neticesinde ortaya çıkacak zenginlik için gerekli bir anlayış olduğu kuşku götürmez bir durum arz etmektedir. Bu neticenin doğrulanması ileriki zamanlarda ortaya çıkacak çalışma çeşitliliğine bakılarak kısmen sıvanabilir yahut idealist bir tutumla yanıt verildiği düşünülebilir.

Tablo 8.2

“Tarih Zararlıdır, Bugünkü Yaşayışımızı Zehirlemektedir” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	128	69,2
Katılmıyorum	36	19,5
Katılıyorum	10	5,4
Kesinlikle Katılıyorum	7	3,8
Cevapsız	4	2,2
Toplam	185	100,0

Friedrich Nietzsche'nin tarihselcilere ve tarih felsefesindeki rağbete karşı çıkışı olan bu madde neticesine göre öğrencilerin 17'si yani %9,2'si bu görüşe yakın bulunmakta 164'ü yani %88,7'si ise uzak bulunmaktadır. Bu önceki madde ile örtüşen bir netice olmasının yanında Fütürizme yakın bu türden görüşlere uzak bulunulduğunu da göstermektedir. Fakat tarihin tümüyle yararlı olduğunu, günümüz için onarıcı, faydalı olduğunu iddia etmek güç görünmektedir. Bundan dolayı bu görüşe radikal bir karşı çıkış neticesi; üzerinde durulması ve yumuşatılması gerekli gibi durmaktadır. Zira oldukça sarıh ve anlaşılır bir madde olmasına karşın cevapsız bırakan öğrenci sayısının da dikkate alınmasıdır.

Tablo 8.3

“Tarih Değersiz Bilgiler Öğretir” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	133	71,9
Katılmıyorum	39	21,1
Katılıyorum	7	3,8
Kesinlikle Katılıyorum	5	2,7
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

Bu madde tarihselci görüşe karşı olan Arthur Schopenhauer’un görüşüne yakın olabilecek tarihselci karşıtlığına dair maddedir. Buna göre 13 öğrenci yani % 6,5 bu görüşe yakın bulunmakta buna karşın 133’ü (%71,9) radikal olmak üzere toplam 172 öğrenci yani % 93’ü bu görüşe uzak bulunmaktadır. Tarihten ders çıkarılacağına inanan bu araştırma grubu için bu maddenin neticesi bir yönüyle doğrulayıcıdır.

2.7. Tarihin Bilimliliği ve İnsaniliği Hususu:

Tablo 9.1

“Tarih Bilirsek Geleceği de Bilimsel Bir Kesinlikle Saptayabiliriz” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	19	10,3
Katılmıyorum	44	23,8
Katılıyorum	80	43,2
Kesinlikle Katılıyorum	40	21,6
Cevapsız	2	1,1
Toplam	185	100,0

“Tarihsel Pozitivizm”i sınayan bu görüşe 120 öğrenci yani % 64,8’i yakın bulunurken 63’ü yani 34,1’i uzak bulunmaktadır. Esasen bu netice vahim bir durumu resmetmektedir. Zira tarih bilgisinin geleceğe dair olumsal düşüncelerden ziyade “olacağı” saptayacağını ifade etmek insanı mekanizmalastırmak anlamını taşımakta olup mantıklı ve insan doğasına uygun bir yaklaşım değildir. Yaşamdaki her olayın nedensellik vasıtasıyla mekanizmasal

olarak anlaşılamayacağı düşüncesi olan “dirimselci düşünce” hakkında bilgi sahibi olunması gerektiği kanaatindeyim.

Tablo 9.2

“Tarih, Tarihçinin Kurgusudur” Maddesine Verilen Cevapların Cinsiyet ve Sınıf Dağılımı

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	58	31,4
Katılmıyorum	74	40,0
Katılıyorum	45	24,3
Kesinlikle Katılıyorum	5	2,7
Cevapsız	3	1,6
Toplam	185	100,0

Günümüzün Postmodern anlayışını sınavan bu maddeye 50 öğrenci yani % 27’si olumlu yaklaşırken 132 öğrenci yani % 71,4’ü karşı durmaktadır. Burada “kurgu” kelimesinin “kurmaca” olarak algılanma ihtimali olduğu kanaatindeyim. Buna karşın doğru anlaşılmış olması durumunda bu görüşlerin revize edilmesi faydalı olacaktır. Bu madde tarihî araştırma ile geçmişin, tarihçi tarafından kendi zihninde tahayyül edilmek suretiyle yeniden kurulması yönetsel durumunu araştırma maksatlıdır fakat hatalı bir ifade ile yöneltilmiş olduğunu idrakini edindiğimi ifade etmem yerinde olur.

Tablo 9.3

“Tarih, Rivayet, Şiir Türünden Bir Uğraştır” Maddesine Verilen Cevapların Cinsiyet ve Sınıf Dağılımı

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	105	56,8
Katılmıyorum	56	30,3
Katılıyorum	16	8,6
Kesinlikle Katılıyorum	6	3,2
Cevapsız	2	1,1
Toplam	185	100,0

Aristo’ya dayanan ve 20. yüzyılda yapısöküm ile yeniden güçlenen tarih metinlerin edebî metinler sınıfında olduğu görüşüne 105’i radikal bir biçimde olmak üzere 161 öğrenci yani %87.1 gibi büyük bir kısmı karşı durmaktadır. 24 öğrenci yani %11.8’i ise yakındır. Önceki iki madde yani tablo ile birlikte değerlendirildiğinde tarihin bilimliği hususundaki

süregelen münakaşada tarih öğrencileri bu çalışma bağlamında idealist bir tutumla alanlarını “bilimsel bir uğraş” olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bu ise müspet bir tutumdur.

Tablo 9.4.

“Psikolojinin Yasaları Ortaya Çıkarılabilirse Tarihin niteliği Anlaşılabilir” Maddesine Verilen Cevapları

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	17	9,2
Katılmıyorum	54	29,2
Katılıyorum	94	50,8
Kesinlikle Katılıyorum	18	9,7
Cevapsız	2	1,1
Toplam	185	100,0

Tarihin insan orijinli oluşu dolayısıyla kendi yasalarına sahip olduğu görüşüyle David Hume'nin ortaya koyduğu ve Hermeneutik anlayışının da temeli olan bu maddeye 112 öğrenci yani % 60.5'i yakın bulunmakta, buna karşın 71 öğrenci yani %38.4'ü uzak bulunmaktadır. Bu netice olumlu olarak değerlendirilmelidir. Çünkü her ne kadar psikoloji, insanı anlamaya-anlatmaya çalışan bir bilgi-araştırma alanı olsa da pozitivist bir vasfa sahip değildir. Psikolojinin, insan dolayısıyla da tarihi tümüyle açıklaması henüz gerçekleşmemiş olduğu gibi gerçekleştirmesi de zor görünmektedir. Buna mukabil psikolojiye önem verilmesi, Hermeneutik yöntemi tarih araştırmalarında kullanma ve olayları nispeten anlamlandırma noktasında önemlidir. Bundan dolayı netice ve radikal ağırlığın az olması olumlu bir neticedir.

Tablo 9.5

“Tarihin Farklı Bir Bilim Olma Vasfı “Anlama”dan Kaynaklanır” Maddesine Verilen Cevapları

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	8	4,3
Katılmıyorum	22	11,9
Katılıyorum	117	63,2
Kesinlikle Katılıyorum	37	20,0
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

Hermeneutik yaklaşıma dair olan bu madde verilerine göre 154 öğrenci yani % 83,2’si Hermeneutik yönetime eğilimli oldukları gibi tarihin farklı bir bilim, insan orijinli bir araştırma olduğu anlayışına yakındırlar. Buna karşın 30 öğrenci yani % 16.2’si bu yaklaşıma uzak bulunmaktadırlar. Bu netice tarih öğrencilerinin mesleklerinin nesnesi hakkında bilinçli bulunduklarını gösterdiği gibi Hermeneutik ile de tanıştırmaya uygun bulunduklarını göstermektedir.

2.8. Tarihselcilik Hususu:

Tablo 10.1

“İnsan Hakkındaki Tüm Bilgi ve Düşüncemiz Tarihten Gelir” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	11	5,9
Katılmıyorum	61	33,0
Katılıyorum	82	44,3
Kesinlikle Katılıyorum	27	14,6
Cevapsız	4	2,2
Toplam	185	100,0

Tarihselci düşünce hususundaki bu maddenin verilerine göre 109 öğrenci yani % 58.9 bu madde bağlamında bu düşünceye yakınken cevap vermeyen 4 öğrenci (% 2,2) dışında geri

kalan 72 öğrenci yani % 38,9 bu düşünceden uzaktır. Aşağıdaki madde de bu husus ile ilgili olduğundan değerlendirmeyi bir arada yapmak daha uygun görünmektedir.

Tablo 10.2

“İnsan Davranışlarına Tarih Yön Verir” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	23	12,4
Katılmıyorum	58	31,4
Katılıyorum	79	42,7
Kesinlikle Katılıyorum	24	13,0
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

Bu neticeye göre 103 öğrenci % 55,7 bu düşünceye yakinken cevap vermeyen 1 öğrenci dışında 81 öğrenci yani % 43,8'i bu düşünceye uzak bulunmaktadır. Bu çalışma ve bu madde bağlamında öğrencilerin çoğunluğu tarihselci düşünceye eğilimli bulunurlarken azımsanmayacak bir kısmı da buna karşıdır. Tarih felsefesi alanında fazla tartışma konusu olan bu husus, -bu maddeler bağlamında- önemli sayıda öğrenci tarafından benimsenmez bulunmuştur. Bu iki maddenin mündemice verdiği fatalist tutumun bu oranda karşı çıkışa sebebiyet verdiği düşünülebilir. Bu cihetten değerlendirildiğinde fatalist bir bağımlılığa sahip bulunmamanın pozitif bir durum olduğu ifade edilebilir. Buna karşın her iki karşıt cevabın oranlarının radikal bir tutumda daha yüksek yahut daha az olmaması da diğer bir olumlu neticedir. Bundan sebep düşüncelerin büyük oranda zıtlığının sağlıklı olmamasıdır.

2.9. Tarihçinin Öznelliği Hususu

Tablo 11.1

“Tarihçiler Daima Taraf Tutarak Anlatır” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	72	38,9
Katılmıyorum	71	38,4
Katılıyorum	37	20,0
Kesinlikle Katılıyorum	5	2,7
Toplam	185	100,0

Aşağıdaki madde ile bağlantılı olan ve günümüzde postmodernist ve yapısökümcü tarih düşüncesinin de önemli bir iddiası olan tarihçilerin objektifliği hususunda 42 öğrenci yani % 22,7’si neopozitivist, yapısökümcü ve postmodern düşüncenin bu iddiasını benimsemiş durumdadır. Buna karşın 143 öğrenci yani % 77,3’ü bu düşünceye karşı iken bu oranın yarısından bir öğrenci fazla olmak üzere radikal bir tutuma sahip olup tarihçilerin objektifliğine güçlü bir inanç beslediği ortaya çıkmıştır. Bu neticenin kısmen aksi yöne matuf kılınması gerektiği kanaatindeyim

Tablo 11.2

“Objektif Tarihçiler Vardır” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	8	4,3
Katılmıyorum	19	10,3
Katılıyorum	83	44,9
Kesinlikle Katılıyorum	75	40,5
Toplam	185	100,0

Yukarıdaki husus ile bağlantılı olan bu maddenin verilerine göre de 27 öğrenci yani % 14,6’si tarihçilerin objektif olacağına inanmamaktadır. Önceki tablonun verilerine göre objektifliğe olan inançsızlık oranının %8,1 düştüğü görülmektedir. Buna sebebin önceki maddedeki “daima” kelimesinin yarattığı kesinlik olduğu düşünülebilir. Objektif tarihçilerin bulunduğu ise 158 öğrenci yani % 85,4’i inanç duymaktadır. Burada dikkate değer diğer bir husus her iki maddeye de cevap vermeyen hiçbir katılımcının olmamasıdır. Bu durumu, bu türden konuların ilgi uyandırma özelliğine sahip olmakla açıklamak

mümkündür. Bu netice, bu türden konular vasıtasıyla tarih felsefesine ilgiyi artırmanın mümkün olacağına dair umut vericidir.

Tablo 11.3

“Tarih Görecelidir, Her Ulus Devlet Kendince Yorumlar” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	17	9,2
Katılmıyorum	30	16,2
Katılıyorum	107	57,8
Kesinlikle Katılıyorum	30	16,2
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

Yukarıdaki objektiflik hususuna karşın konunun ulus-devletlere yönlendirilmesinin neticesi olarak 47 öğrenci yani % 25.4’ü objektiflik konusunu benimser kalmış 137 öğrenci yani %74’ü göreceliliğe yönelmiştir. Her ne kadar bu madde doğrudan “Tarihçi”ler ile ilgili olmasa da objektifliğe olan inanç hususunda önceki durum ile çelişir bir neticedir. Buna mukabil maddenin “..her ulus-devlet” öznesi, genel diplomasi ve siyasi tutumlardan haberdarlık vaziyetini gösterir gibidir. Bu madde yukarıdaki objektifliğe olan inanca olan yüksek orana rağmen tümüyle romantik bir bakış açısına sahip bulunulmadığını göstermesi ve eleştirel bir tutuma karine teşkil etmesi cihetinden ise olumludur.

2.10.Tarihe Yön Veren Etken Hususu:

Tablo 12.1

“Tarihe Yön Veren Otorite Tutkusudur” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	32	17,3
Katılmıyorum	60	32,4
Katılıyorum	71	38,4
Kesinlikle Katılıyorum	16	8,6
Cevapsız	6	3,2
Toplam	185	100,0

Tarihin idealistlerce tin, sosyal sınıf gibi etkenlerce daha çok irade dışı unsurlardan etkilendiği hususuna karşı çıkan Feuerbach’ın bu alternatif görüşüne 92 öğrenci yani %49.7’si olumsuz yaklaşırken 87 öğrenci yani % 47’si olumlu yaklaşmıştır. Bu alternatif görüşe olan yaklaşım oranlarının bu kadar yakın olması kadar cevap vermeyen öğrenci sayısı da dikkate değerdir. Anket düzenlemesi öncesinde bu tür konularda açık uçlu, görüş belirtilmesi istenilen soru tarzını düşünmüş fakat uygulamaktan kaçınılmıştır. Bu netice bu tür konular üzerine tarih öğrencilerinin de görüşlerine başvuracak çalışmalar yapılmasının, ilgilerinin teşvik edilmesinin gerektiğini düşündürmektedir.

Tablo 12.2

“Tarihsel Olayların Kayıtsız Şartsız Belirleyicisi Ekonomidir” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	33	17,8
Katılmıyorum	83	44,9
Katılıyorum	53	28,6
Kesinlikle Katılıyorum	15	8,1
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

Tarihî olarak oldukça önemli bir konu olan ve Marksist kuramın büyük önem atfettiği ekonomiye ilişkin bu maddenin neticesine göre öğrencilerin 116 yani % 62’si bu görüşe

yakın bulunmamakta 68 öğrenci yani % 36,7'si bu görüşe eğilimli bulunmaktadır. İlgili diğer bir maddenin neticelerine bir sonraki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 12.3

“Her Dönemde Değişen Belirleyici Güçler Vardır” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	7	3,8
Katılmıyorum	8	4,3
Katılıyorum	102	55,1
Kesinlikle Katılıyorum	67	36,2
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

Yeni Kantçı Margburg Okulu'ndan ekonominin belirleyiciliğine olan karşı düşüncüyü ifade eden bu maddenin neticesine göre 169 öğrenci yani % 91,3'ü bu maddeyi öncekine nispetle daha kabul edilebilir bulmuş 15 öğrenci yani %8.1'i bu görüşü uzak bulmuştur. Bu netice önceki madde ile birlikte yorumlandığında ekonominin belirleyiciliğine olan inancın her döneme özgü sebeplerin varlığına olan inanç daha az olduğunu ortaya koymuştur. Her ne kadar, her dönemin otonom, özneliği hususu makul görünse de tarihî süreci bizzat etkileme hususunda ekonominin ağırlığı tarihî bir olgudur. Bu noktadan hareketle tarihî olaylar ve ekonominin rolü üzerine daha fazla durulması gerektiği açıktır. Ekonomiye anlamının tarih ve insanı anlamaya katkısının büyük olacağı kanaatindeyim.

2.11. Tarih Araştırmalarının Ölçütü Hususu

Tablo 13.1

“Tarih Araştırmaları Hükümet Politikalarına Göre Olmalıdır” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	103	55,7
Katılmıyorum	50	27,0
Katılıyorum	23	12,4
Kesinlikle Katılıyorum	9	4,9
Toplam	185	100,0

19. yüzyıldaki bir konu olan bu maddenin neticesine göre 153 öğrenci yani %82.7’si Hegel’in bu düşüncesine hayli uzakken 32 öğrenci yani %17.3’ü bu düşünceye yakın bulunmaktadır. Bu neticede en dikkat çekici husus kesinlikle katılmıyorum yanıtının oranıdır. Bunu tarih araştırmalarının ideolojik olmasından ziyade bilgi açığa çıkarıcı vasfa sahip olması yönünde istek olarak yorumlamak güç olmasa gerektir.

Tablo 13.2

“Tarih Her Ulus Devleti Özel Şartları ile Ele Almalıdır” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	11	5,9
Katılmıyorum	21	11,4
Katılıyorum	77	41,6
Kesinlikle Katılıyorum	73	39,5
Cevapsız	3	1,6
Toplam	185	100,0

Aydınlanma döneminden beri Tarih felsefesinde üzerinde durulan bu husus ile ilgili maddeye 150 öğrenci yani %81.1’i yakın bulunurken 32 öğrenci yani % 17.3’ü uzak bulunmaktadır. Bu soruya cevap vermeyen üç katılımcının olması ise garip bir durum olmasa gerektir. Çünkü bu madde üzerinde düşünüldüğünde tarih araştırmaları sürecindeki akıl yürütmelerde hatalara neden olacağı ve bir noktada her ulus-devlet vb. teşekkülün bir takım konulardaki tarihî hataları kabul edilebilir olarak nitelendirilerek meşruiyet kazanmaya imkân tanıyacağı açıktır. Buna karşın -yalın olarak değerlendirildiğinde- bu

neticenin olumlu olduğu ifade edilebilir ve tarihî olanın anlaşılmasına yardım edecek fikrî olgunluğa erişildiğine işaret ettiği için memnuniyet ve umut vericidir.

2.12. Tarihte İlerleme Hususu

Tablo 14.1

“Tarihte Her Toplum ve Devlet Doğar, Büyür, Gelişir ve Ölüür. Tarihî Süreç Bu Durumun Tekrarıdır” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	21	11,4
Katılmıyorum	29	15,7
Katılıyorum	91	49,2
Kesinlikle Katılıyorum	43	23,2
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

İbn-i Haldun’un döngüsellik düşüncesini sorgulayan bu maddeye göre 50 öğrenci yani %27.1’i bu görüşe uzak iken 134 öğrenci yani %72.4’ü yakın bulunmaktadır. Bu veri ise tarihselci eğilimlilik neticesini destekler bir durum arz etmektedir.

Tablo 14.2

“İlk İnsanlardan Daha Zeki ve Yetenekliyizdir. Tarihte İnsanlar Vahşi-İlkellikten Ahlaksal-Mantıksal Duruma Ulaşmıştır” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	28	15,1
Katılmıyorum	50	27,0
Katılıyorum	71	38,4
Kesinlikle Katılıyorum	33	17,8
Cevapsız	3	1,6
Toplam	185	100,0

Aydınlanma Dönemi ile birlikte 20. yüzyıla dek önemli bir inancı temsil eden bu anlayış aydınlanmacı ve bilhassa idealist düşünürler tarafından savunulmuş, neticeye göre ise 78 öğrenci yani % 42’si tarafından kabul edilebilir bulunmamış 104 öğrenci yani % 56.2’si bu düşünceye olumlu yaklaşmıştır.. Burada katılım oranının yüksek olmasını müspet yönde

yorumlamak zor görünmektedir. 21.yüzyılın teknolojik gelişiminin bu yöndeki eğilime sebebiyet vermiş olduğunu mütalaa etmek hatalı olmasa gerektir. Bu eğilimin aksi yönde değişmesi de zaruri görünmektedir.

Tablo 14.3

“Tarihte Her Konuda Tam Bir Yetkinliğe ve Özgürlüğe İlerlemekteyiz, Herşeyi Yapabilir Noktaya Ulaşacağız” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	17	9,2
Katılmıyorum	57	30,8
Katılıyorum	80	43,2
Kesinlikle Katılıyorum	25	13,5
Cevapsız	6	3,2
Toplam	185	100,0

Bir üst madde ile bağlantılı olan bu maddenin neticesine göre 74 öğrenci yani % 40'ı özgürlük ve yetkinliğin arttığı ve artacağı düşüncesine olumlu bakmamış 105 öğrenci yani %56.7'si olumlu yaklaşmıştır. Cevap vermeyen 6 öğrenci ise yüksek bir sayıdır ve nedeninin “..herşeyi yapabilir noktaya ulaşacağız” ifadesi olduğunu düşünmekteyim. Zira bazı ilerlemeler olsa da bu denli kesin konuşmaya mesafeli yaklaşılması doğal görünmektedir ki nitekim kabul ve ret oranları arasında çok büyük bir fark söz konusu değildir.

Tablo 14.4

“Tarihsel Süreçte Daima İlerleme Olmaz, Yıldızın Parladığı Ve Karardığı Zamanlar Olur” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	35	18,9
Katılmıyorum	30	16,2
Katılıyorum	70	37,8
Kesinlikle Katılıyorum	48	25,9
Cevapsız	2	1,1
Toplam	185	100,0

Önceki iki tablodaki aydınlanma dönemi düşüncesine karşı bir düşünce olup yine aydınlanma döneminde ifade edilmiş bu maddenin neticesine göre 65 öğrenci yani %

35.1'i bu düşünceye uzak iken 118 öğrenci yani % 63.7'si bu düşünceye yakın bulunmaktadır. Burada bu düşünceye olumlu yaklaşma oranının fazlalığı önceki iki maddeye oranla daha fazladır ve bu çelişkili bir durumu resmetmektedir. Buna mukabil anket formunda bu maddenin daha sonra yer alması ve katılım oranının artmış olması “koşulsuz ilerleme ”den ziyade bu düşüncenin daha kabul edilebilir olduğuna işaret etmektedir. Bu tutumu ise pozitif bir netice olarak yorumlanmak mümkündür.

2.13. Tarihte Anlam Hususu

Tablo 15

“İnsan Üzerine Eğilmediği Sürece Tarihin Bir Anlamı Yoktur, Eğilince Anlamlanır” Maddesine Verilen Cevaplar

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kesinlikle Katılmıyorum	18	9,7
Katılmıyorum	36	19,5
Katılıyorum	93	50,3
Kesinlikle Katılıyorum	37	20,0
Cevapsız	1	0,5
Toplam	185	100,0

İdealist düşünürlerin tarihî sürecin evrensel anlamı hususuna karşı “Varoluşçu” anlayışın bu düşüncesine 54 öğrenci yani % 29.2'si karşı çıkarken 130 öğrenci yani %70,3'ü yakın bulunmaktadır. Buraya kadar bu maddeler üzerinden bir düşünce haritasını çıkardığımız bu katılımcıların bu maddeye bu oranda katılım vermesi önemli bir çelişkidir. Bu çelişkinin maddenin yanlış anlaşılmasından dolayı ortaya çıktığını, maddenin “Tarih; insanı ele almadığı sürece anlamsızdır” içeriğiyle algılandığı mütalaa edilebilir.

BÖLÜM 5

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma neticesinde tarih öğrencilerinin birinci ve dördüncü sınıfta eğitim görüyor olmalarının tarih felsefesindeki çalışmamız bağlamındaki görüşlere eğilimli bulunmalarına etkide bulunmadıkları ortaya çıkmıştır. Yalnız bu etken değil yaş aralığı ve mezun olunan lise etkenlerine yorumlanabilecek bir farklılık bulunmadığı da bu araştırmanın demografik diğer bulgularıdır. Elde edilen bu bulgu üniversite eğitiminin çeşitli düşüncelere sahip olmayı sağlayacak ve destekleyecek nitelikte olma gereğini düşündürmektedir. Bunun yanında üniversite eğitimi öncesinde lise tarih ders kitaplarında temel düzeyde bazı konuların soru olarak yöneltilmesine gereksinim olduğu mütalaa edilebilir.

Tüm maddelerin neticeleri bir araya getirildiğinde, bu araştırma bağlamında tarih öğrencileri tarihî sürecin ereğinin bulunduğu ve tarihî olayların iradî olarak insan eylemleriyle meydana geldiklerine yani yasaya bağlı bulunmadığı düşüncelerine yakın bulunmaktadır. Tarihi yapanın büyük adamlar olduğu düşüncesinden uzak fakat tarihî sürecin, insanın insan ve doğaya hükmetme süreci olduğu düşüncesine yakındırlar.

Tarih öğrencileri ağırlıklı; tarihin ezberlenmesine karşı, Hermeneutiğe eğilimli ve tarihten ders alınacağı düşüncesindedirler. Tarihin bilimsel bir uğraş, tarihçinin objektif bilim insanı olduğuna inanmaktadırlar.

İlaveten;

- Tarihî bilgi hususunda kuşku noksanlığı dolayısıyla eleştirel tutuma yeterince sahip bulunmadıkları,

- Tarihî olayı değerlendirmeye dönemin etki yapmayacağı yanılgısını taşıyor bulundukları,
- Yapısöküm ve Postmodern düşüncelerin -maddeler bağlamında- uzağında belki yabancı kaldıkları,
- Tarihî süreçte ilerlemeye inandıkları,
- Ekonomi ve politikanın tarihî olaylardaki önemini yeterince kavrayamadıkları
- Tarihsel pozitivizm ile psikolojiye gereksiz derecede fazla önem atfettikleri bulgulanmıştır.

Tarih metodolojisi tarih felsefesi konularından neşet etmiş ve bu hususlar da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki eğitim kurumlarında yeterince gündeme gelmemiş yahut literatüre katkı sağlayacak gelişmeler görülmemiştir. Bunun çeşitli tarihî nedenleri bulunmakla beraber en önemli sebebi imparatorluk eğitim kurumlarının bilhassa 2. Mahmut dönemi itibariyle Batı teknik ve pratik gelişmelerine iktibas edebilme maksadıyla kısa sürede ve kısa yoldan intibak çabasına odaklanılmış olunması gibi görünmektedir. İmparatorluğun bu dönemdeki eğitim anlayışı; kendini karşısında bulduğu Avrupa devletleri gücüne eriştirecek hızlandırıcı vasıta olarak görülmesi, içerisinde bulunduğu müşküller ve olası dış tehditler yani geçirdiği meşakkat ve bunalımlı tarihî süreç dolayısıyla bir dereceye kadar anlaşılabilir ve makul bir durum olarak görülebilir. Buna mukabil yeni kurulan Cumhuriyet rejimi ve eğitim kurumları neredeyse tüm cihetiyle Batı'ya yönelmişken tarih felsefesi alanında güçlü, etkili ve kalıcı, kuramsal literatüre ait üretim verememiş olması ise üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu alanda hiç çalışma olmamıştır denemez ancak tarih öğrencileri ile potansiyel öğretmen ve tarih araştırmacısı adaylarının bu mesleğin metodolojisinin neşet ettiği fikirsel iklime yeterince dâhil edilmemiş olmaları dikkate ve düzenlemeye değer bir durumdur. Tarih felsefesi felsefecilere bırakılmamalı, tarihçilerin alanı haline getirilmelidir. Bu noktada ise tarih felsefesi meselelerine temel ve basit düzeyde tarih ve tarih öğretmenliği bölümlerinde birinci sınıfta ve teşekküllü bir biçimde üçüncü sınıfta bu konularla karşılaştırılmaları gerektiğini ifade etmek gerekir. Söz konusu olacak bu eğitimin metodu literatürün ezberlenmesi değil yoruma önem atfedilmesi ve teşvik edilmesidir. Verilecek eğitim tarih öğrencilerini bilinçli bir felsefî ekolü benimser kılabilmeli, bu araştırmanın neticesi üzerinde etkisinin bulunduğu açık olan milli bilinç-şuur çerçevesinden ziyade metodolojik ve aklî yatkınlık ile bu tutumu benimsemeli,

düşünce alanındaki çeşitlilik dolayısıyla renklilik çeşitlenmelidir. Gerek anket uygulaması sırasında ve gerekse anket neticesinde ortaya çıkan tutarlılıktan çıkarsadığım kadarıyla tarih öğrencilerinin tarih felsefesi problemlerine ilgileri bulunmakta ancak yeter düzeyde tutarlı bir düşünce sahibi olmamalarının yanında ve çelişkili cevaplardan hareketle; bir bütün olarak düşünce sistemlerinden uzak oldukları anlaşılmaktadır ve öğrenciler bu hususlar ile tanıştırılmalı, bu konulara vakıf olmalıdırlar. Öğrenciler ideolojik değil düşünsel cephelerde olmalı ve ortaya tezler, antitezler koyabilmeli, bunu sağlayacak dersler programlara eklenmelidir. Tarih ve tarih öğretmenliği bölümlerindeki öğrenciler etkili argüman üretebilmeli ve mantıkî olarak bu kuramları savunabilmeli, kuramsalcı yön edinebilmelidirler.

Tarih felsefesi literatürü ve bu çalışmanın da gösterdiği gibi erkeklerin tarih felsefesinde yeri hayli geniştir, kadınların da bu alana girmesi ve üretmesi gerekmektedir. Bu çerçeveden daha dar kapsamlı olarak; tarih öğretimine tabi tutulan öğrencilerin tarih felsefesi alanında büyük bir noksanlığa sahip oldukları gerçeği söz konusudur. Tarih felsefesine belirli oranda ilgileri bulunduğu ifade edilmişti ve bundan hareketle ilgileri törpülenmeli, bu alanda konferans, panel seminerler yapıp zamanla sayıları artırılmalı, ilgi ve bilgi düzeylerinde belirgin bir yükseliş sağlanmalıdır. Felsefe'ye, Hermeneutiğe, Pozitivizm ve Yapısöküm'e vakıf kılınmalı, çağdaş Batı dünyasını yakalayacak düzeye ulaştırılmalıdır. Tarih vasıtası ile milli bilinç oluşturma maksatlı ders, sempozyum, konferans ve paneller kadar tarih felsefesine de kültürel ve evrensel bilinç ve entelektüel seviyeye ulaşmak maksadıyla zaman ve mekân, program ve olanak sağlanmalıdır. İlk olarak 3. yahut 4. sınıf itibarıyla Hermeneutik dersi verilmeli, sonrasında yüksek lisans programları ders içeriklerinde bu dersin yükü artırılmalı, belirli bir süre sonra oluşacak olgunluk ve birikim ile müstakil bir tarih felsefesi yüksek lisans programı oluşturulmalıdır. Tarih felsefesi üzerindeki düşünsel eğilimler; öğretim-mesleğin nesnesine olan idealist tutumlardan kurtarılmalı, öğrencilerin fikrî yatkınlıklarının yaklaşım ve tutumlarını müspet yönde etkilemesi sağlanmalıdır.

Diğer bir husus olarak mahiyetsel bir anket çalışması bu konuya ilişkin bilgilerimizi derinleştirebilecektir. Örnek olarak tarih öğrencilerine ereklilik ile ilgili anket maddesi yöneltildiğinde katılma yahut katılmama durumuna göre açık uçlu “hangi erek” olduğuna dair açıklama istenebilir. Öğrencilerin tarihin özü hususunda muhayyile gücünü harekete geçirecek anlatılar verilip uzun vadede bu vasıfta yorumlar ortaya koyabilmeleri

sağlanabilir. Tarih felsefesi alanında ve tarihî konular ile tarihî olayların tarih felsefesi bağlamındaki hususlar ile değerlendirildiği tezler hazırlanabilmelidir. Bireysel görüşler oluşturup, genişletebilir, müstakil bir eser ortaya koyulabilir seviyeye ulaşabilinmelidir.

Tarihin ne yapılacağı, hangi alanda kullanılacağına dair idealist tutumlardan ziyade olana dair fikir sahibi olmaları ve realist bir tarih anlatımına ihtiyaçları söz konusu olup bunlar sağlanabilmelidir. Tarihî bilgilere karşı eleştirel tutuma sahip olabilmeli, tarihî araştırmaların kişiler ve dönemlerden bağımsız, pusulasız bir tarafsızlık ile ortaya koyulduğuna dair algıları düzeltilmelidir. İlerleme hususunda düşüncelerinin revize edilmesi gerekmektedir.

Tarihe yön veren etken üzerine özel çalışmalar, her dönem üzerine çıkarım, yorumlamalarda bulunmalarını isteyen çalışmalar verilmelidir. Ekonomi, bilgi çerçevesi abartılmamak kaydıyla psikoloji konusunda bilgileri düzeltilerek artırılmalıdır. Tarih eğitime muadil tarih felsefesi eğitimi oluşturulmalı, ekoller oluşabilmelidir.

Özetle; öğrenciler düşünmeye ve hatta üretmeye sevk edilmelidir. Tüm çalışmalar nihayetinde Tarih Anabilim Dallarına bağlı Tarih Felsefesi Yüksek lisans programının açılması uzun vadede elde edilmesi gerekli kazanım olmalıdır. Buradaki çalışmalar neticesinde özgün tarih felsefesi literatürünün ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale geleceğini tahayyül ve umut edebiliriz.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (2015). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp
- Aysevener, K. (2013). Bir ilerleme tasarımı olarak tarih. V. Engin & A. Şimşek (Ed), *Türkiye’de tarihyazımı* (s. 239-256). İstanbul: Yeditepe
- Aysevener, K. (2015). *Tarih felsefesi*. İstanbul: Say
- Bıçak, A. (1995). Kant’ın tarih anlayışında tarih bilincinin yeri. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 16, 36-74
- Burke, P. (1994). *Tarih ve toplumsal kuram*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt
- Büyüköztürk, Ş. (2006). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem
- Carr, E. H. (2009). *Tarih nedir*. Ankara: İletişim
- Collingwood, R.G. (2015). *Tarih tasarımı*. Ankara: DoğuBatı
- Çepni, S. (2001). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*, İstanbul: Üçyol
- Durmaz, Y. (2014) *SPSS Ders: T Testi* 11.06.2017 tarihinde <https://youtu.be/2TVtSCcfpYY> adresinden faydalanılmıştır
- Durmaz, Y. (2014). *SPSS Tek Yönlü Anova Analizi* 08.06.2017 tarihinde <https://youtu.be/FVpYuOQ9DTQ>. adresinden faydalanılmıştır
- Elibol, S. (1993). Tarihsel süreci açıklama girişimlerinin önündeki zorluk. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 8, 59-66
- Evans, R. (2009). *Tarihin savunusu*. Ankara: İmge
- Fichte, J.G. (2006). Çağımızın temel karakteristikleri. D. Özlem & G. Ateşoğlu (Haz.), *Tarih Felsefesi-Seçme Metinler içinde*, (102-116). Ankara: DoğuBatı
- Gökberk, M. (1997). *Kant ve Herder’in tarih anlayışları*. İstanbul: Yapı Kredi
- Haas, W. (2009). Tarih felsefesinin gelişimi ve günümüzdeki önemli sorunu. *ÇTTAD*, 8/18-19, 257-276
- Hegel, G.W.F. (2010). *Tarih felsefesi*. İstanbul: İdea
- Hobsbawm, E. (2009). *Tarih üzerine*. İstanbul: Agora

- Hocaoğlu, D. (2013). Tarih kavramı: res gestae-historia rerum gestarum. V. Engin & A. Şimşek (Ed), *Türkiye’de tarihyazımı* (s.24-33). İstanbul: Yeditepe
- Kahraman, H. (2016). *F. Nietzsche’nin tarih felsefesi ve tarih felsefesi eleştirileri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kant, I. (2006). Dünya yurttaşlığı amacına yönelik genel bir tarih düşüncesi. D. Özlem & G. Ateşoğlu (Haz.), *Tarih Felsefesi-Seçme Metinler* içinde, (30-47). Ankara: DoğuBatı
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel
- Kuş, E. (2012). *Nitel-nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı
- Macit, M.H & İplikci, A. (2017). *Tarih felsefesi*. Ankara: Pegem A
- Meyerhoff, H. (2006). *Zamanımızda tarih felsefesi* (A. Şevki, Çev.). Ankara: Hece
- Munslow, Alun. (2000). *Tarihin yapısökümü*. İstanbul: Ayrıntı
- Nietzsche, F.W. (2005). *Tarihin yaşam için yararı ve yararsızlığı üzerine*. İstanbul: Say
- Öz, Ş. (2008). Tarih felsefesinde “tarihin yasaları” üzerine. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11, 31-44
- Öz, Ş. (2008a). Marksist tarih felsefesine giriş. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 21-37
- Özlem, D. & Ateşoğlu, G. (2006). *Tarih felsefesi-seçme metinler*. Ankara: DoğuBatı
- Özlem, D. (2015). *Tarih felsefesi*. İstanbul: Notos
- Popper, K.R. (1995). *Tarihselciliğin sefaleti*. İstanbul: İnsan
- Russel, B. (2016). *Batı felsefesi tarihi, c.3: Modern felsefe*. İstanbul: Alfa
- Schelling, F. W. (2006). Tarih kavramı. D. Özlem & G. Ateşoğlu (Haz.), *Tarih Felsefesi-Seçme Metinler* içinde, (117-134). Ankara: DoğuBatı
- Schelling, F. W. (2006a). Tarihin felsefesi olur mu? D. Özlem & G. Ateşoğlu (Haz.), *Tarih Felsefesi-Seçme Metinler* içinde, (135-142). Ankara: DoğuBatı
- Schelling, F. W. (2006b). Studium generale-Akademik eğitimin yöntemi üzerine dersler. D. Özlem & G. Ateşoğlu (Haz.), *Tarih Felsefesi-Seçme Metinler* içinde, (143-155). Ankara: DoğuBatı
- Simmel, Georg. (2010). *Tarih felsefesinin problemleri*. Ankara: Doğu Batı
- Şirin, İbrahim. (2012) Genel tarih anlayışları. A.Şimşek (Der.), *Tarih Nasıl Yazılır* içinde,(s.93-118). Ankara: Tarihçi
- Topcu, B. (2017). *Wilhelm Dilthey’in tarih felsefesi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Tosh, J. (2013). *Tarihin peşinde*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt

Uçar, Ş. (1994). *Tarih felsefesi yazıları*. Ankara: Vadi

Uygur, N. (2013). Tarih felsefesinin yolu. *Kültür Kuramı* içinde, (153-174). İstanbul: YKY

White, H. (2008). *Metatarih*. Ankara: Dost

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin

EK 1: ANKET MADDE-KONU TEKABÜLÜ

KONU	SORUŞTURAN ANKET MADDESİ
1) Tarihin Erekliliği Konusu	*Tarih bir amaca ulaşmak üzerine kurulmuştur
2) Tarihin Yapıcısı Konusu	*Tarihi Tanrı belirler, insan buna göre davranır *Tarihteki olaylar önemli kişilerin (kral, komutan vb.) ürünüdürler
3) Tarihi Sürecin Özü Konusu	*Tarih, insanların doğaya hükmetme süreci olduğu kadar insanın, insana hükmetme sürecidir *Tarih politikayla özdeşir
4) İnsanın Tarihi Nasıl Değerlendireceği Konusu	*Tarih yalnızca bilinip, ezberlenmelidir *Tarihten ders ve ilkeler çıkarılamaz *Tarih yalan yanlış aktarımlar bütünüdür *Tarih parçaları anlamsızlıklar yığındır
5) Tarihi Değerlendirmeye Dönemin Etkisi Konusu	*Tarihe bakarken bugünün etkisi ile bakar, bundan kurtulamayız *Tarihe bakışımız bugünden bağımsızdır
6) Tarihin Pragmatik Açıdan Manası Konusu	*Günümüzü anlamaya yardımcı olmayan tarihi bilgiler gereksizdir *Tarih zararlıdır, bugünkü yaşayışımızı zehirlemektedir *Tarih değersiz bilgiler öğretir *Tarihi olduğu gibi aktarmak mümkün değildir
7) Tarihin Bilimliliği ve İnsaniliği Konusu	*Tarih bilirse geleceği de bilimsel bir kesinlikle saptayabiliriz *Tarih tarihçinin kurgusudur *Psikolojinin yasaları ortaya çıkarılabilirse tarihin niteliği anlaşılabilir *Tarihin farklı bir bilim olma vasfı anlamadan kaynaklanır

KONU	SORUŞTURAN ANKET MADDESİ
8) Tarihselcilik Konusu	*İnsan hakkındaki tüm bilgi ve düşüncemiz tarihten gelir *İnsan davranışlarına tarih yön verir
9) Tarihinin Öznelliği Konusu	*Tarihçiler daima taraf tutarak anlatır *Objektif tarihçiler vardır *Tarih görecelidir, her ulus devlet kendince yorumlar
10) Tarihe Yön Veren Etken Konusu	*Tarihe yön veren otorite tutkusudur *Tarihi maddi ilişkiler ağı belirler *Tarihsel olayların kayıtsız şartsız belirleyicisi ekonomidir *Her dönemde değişen belirleyici güçler vardır
11) Tarih Araştırmalarının Ölçütü Konusu	*Tarih araştırmaları hükümet politikalarına göre olmalıdır *Tarih, her ulus ve devleti özel şartları ile ele almalıdır
12) Tarihte İlerleme Konusu	*Tarihsel süreç içerisinde insan akli ve özgürlüğü gelişmiştir *Tarihte her konuda her tam bir yetkinliğe ve özgürlüğe ilerlemekteyiz, her şeyi yapabilir noktaya ulaşacağız *İlk insanlardan daha zeki ve yetenekliyizdir. Tarihte insanlar vahşi-ilkellikten başlayıp ahlaksal-mantıksal duruma ulaşmıştır *Tarih benzersizliklerle ilerleme halindedir *Tarihte her toplum ve devlet doğar, büyür, gelişir ve ölür, Tarihsel süreç bu durumun tekrarıdır *Tarih, benzer davranış ve olaylarla doludur
13) Tarihin Genel Anlamı Konusu	*İnsan, üzerine eğilmediği sürece tarihin bir anlamı yoktur, eğilince anlamlanır

EK 2: UYGULANMIŞ ANKET ÖRNEKLERİ¹

¹ Söz konusu anket tarafımdan hazırlanılmış olup izinsiz kullanılamaz.

Sevgili tarih öğretmenini aday, bu araştırmada sizin tarihe dair düşünceleriniz belirlenmeye çalışılacaktır. Anket formuna vereceğiniz cevaplar sadece bu akademik çalışmada kullanılacaktır. Anket formuna adınızı-soyadınızı yazmanıza gerek yoktur. Anket maddelerine katılım düzeyinizi ilgili sütuna (X) işareti koyarak belirtiniz. Araştırmanın güvenilirliği ve bilimsel hayata katkısı sizin cevaplarınızın içtenliği ile ilgilidir. Desteginiz için teşekkür ederim.

Sümeyra Çalışkan

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1.Cinsiyetiniz: E () K (X)
 2.Yaş Aralığınız: 17-19 () 20-21 () 22-23 (X) 24-25 () 26+ ()
 3.Öğrenim Gördüğünüz Üniversite: Gazi Üniversitesi
 Fakülte: Eğitim
 4.Sınıfınız: 1
 5.Genel Akademik Ortalamanız
 2.00'dan az () 2.01-3.00 () 3.01-3.50 (X) 3.51-4.00 ()
 70'ten az () 70-80 () 81-90 () 91-100 ()
 6.Mezun Olduğunuz Lise Türü:

Genel Lise (X)	Fen Lisesi ()	Anadolu Lisesi ()	Meslek Lisesi ()	Özel Lise (Kolej) ()	Diğer ()
----------------	----------------	--------------------	-------------------	-----------------------	-----------

MADDE NO	MADDELER	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
M1	Tarih bir amaca ulaşmak üzerine kurulmuştur			X	
M2	Tarihi Tanrı belirler, insan buna göre davranır.	X			
M3	Tarih, insanların doğaya hükmetme süreci olduğu kadar insanın, insana hükmetme sürecidir.			X	
M4	Tarih yalnızca bilinip, ezberlenmelidir.		X		
M5	Tarihten ders ve ilkeler çıkarılamaz.		X		
M6	Tarihe bakarken bugünün etkisi ile bakar, bundan kurtulamayız.		X		
M7	Günümüzü anlamaya yardımcı olmayan tarihi bilgiler gereksizdir.		X		
M8	Tarih bilirse geleceği de bilimsel bir kesinlikle saptayabiliriz.			X	
M9	İnsan hakkındaki tüm bilgi ve düşüncemiz tarihten gelir.			X	
M10	Tarihçiler daima taraf tutarak anlatır.		X		
M11	Tarihe yön veren otorite tutkusudur.		X		
M12	Tarih araştırmaları hükümet politikalarına göre olmalıdır.		X		
M13	Tarih, politikayla özdeşdir.		X		
M14	Tarihi "olduğu gibi" aktarmak mümkün değildir.		X		
M15	Tarih tarihinin kurgusudur.	X			
M16	Tarih rivayet, şiir türünden bir uğraştır.	X			
M17	İnsan davranışlarına tarih yön verir.			X	
M18	Tarihe bakışımız bugünden bağımsızdır.		X		
M19	Tarih zararlıdır, bugünkü yaşamımızı zehirlemektedir.		X		
M20	Tarihte her toplum ve devlet doğar, büyür, gelişir ve ölür.Tarihi süreç bu durumun tekrarıdır.		X		
M21	Tarih, her ulus ve devleti özel şartları ile ele almalıdır.			X	
M22	Objektif tarihçiler vardır.			X	
M23	Tarih görecelidir, her ulus devlet kendince yorumlar.			X	
M24	Tarihi maddi ilişkiler ağı belirler.		X		
M25	Tarih değersiz bilgiler öğretir.	X			
M26	Tarihsel süreçte daima ilerleme olmaz, yıldızın parladığı ve karardığı zamanlar olur.			X	
M27	Tarih parçaları anlamsızlıklar yığındır.	X			
M28	Tarihteki olaylar önemli kişilerin (kral, komutan vb.) ürünüdürler.			X	
M29	Tarihsel olayların kayıtsız şartsız belirleyicisi ekonomidir.		X		
M30	Her dönemde değişen belirleyici güçler vardır.			X	
M31	İlk insanlardan daha zeki ve yetenekliyizdir. Tarihte insanlar vahşi-ilkellikten başlayıp ahlaksal-mantıksal duruma ulaşmıştır			X	
M32	İnsan, üzerine eğilmediği sürece tarihin bir anlamı yoktur, eğilince anlamlanır.			X	
M33	Tarihte her konuda her tam bir yetkinliğe ve özgürlüğe ilerlemekteyiz. her şeyi yapabilir noktaya ulaşacağız.			X	
M34	Tarih yalan yanlış aktarımlar bütünüdür	X			
M35	Psikolojinin yasaları ortaya çıkarılabilirse Tarihin niteliği anlaşılabilir.			X	
M36	Tarihin farklı bir bilim olma vasfı "anlama"dan kaynaklanır.			X	

Sevgili tarih öğretmeni adayı, bu araştırmada sizin tarihe dair düşünceleriniz belirlenmeye çalışılacaktır. Anket formuna vereceğiniz cevaplar sadece bu akademik çalışmada kullanılacaktır. Anket formuna adınızı-soyadınızı yazmanıza gerek yoktur. Anket maddelerine katılım düzeyinizi ilgili sütuna (X) işareti koyarak belirtiniz. Araştırmanın güvenilirliği ve bilimsel hayata katkısı sizin cevaplarınızın içtenliği ile ilgilidir. Desteğiniz için teşekkür ederim.

Sümeysra Çalışkan

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1.Cinsiyetiniz: E (✓) K ()
 2.Yaş Aralığınız: 17-19 () 20-21 () 22-23 (✓) 24-25 () 26+ ()
 3.Öğrenim Gördüğünüz Üniversite
 Fakülte
 4.Sınıfınız
 5.Genel Akademik Ortalamanız
 2.00'dan az () 2.01-3.00 (✓) 3.01-3.50 () 3.51-4.00 ()
 70'ten az () 70-80 () 81-90 () 91-100 ()
 6.Mezun Olduğunuz Lise Türü:

Genel Lise ()	Fen Lisesi ()	Anadolu Lisesi (✓)	Meslek Lisesi ()	Özel Lise (Kolej) ()	Diğer ()
----------------	----------------	--------------------	-------------------	-----------------------	-----------

MADDE NO	MADDELER	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
M1	Tarih bir amaca ulaşmak üzerine kurulmuştur				X
M2	Tarihi Tanrı belirler, insan buna göre davranır.			X	
M3	Tarih, insanların doğaya hükmetme süreci olduğu kadar insanın, insana hükmetme sürecidir.				X
M4	Tarih yalnızca bilinip, ezberlenmelidir.	X			
M5	Tarihten ders ve ilkeler çıkarılamaz.				
M6	Tarihe bakarken bugünün etkisi ile bakar, bundan kurtulamayız.			X	
M7	Günümüzü anlamaya yardımcı olmayan tarihi bilgiler gereksizdir.	X			
M8	Tarih bilirse geleceği de bilimsel bir kesinlikle saptayabiliriz.		X		
M9	İnsan hakkındaki tüm bilgi ve düşüncemiz tarihten gelir.			X	
M10	Tarihçiler daima taraf tutarak anlatır.			X	
M11	Tarihe yön veren otorite tutkusudur.				X
M12	Tarih araştırmaları hükümet politikalarına göre olmalıdır.		X		
M13	Tarih, politikayla özdeşdir.			X	
M14	Tarihi "olduğu gibi" aktarmak mümkün değildir.			X	
M15	Tarih tarihçinin kurgusudur.			X	
M16	Tarih rivayet, şiir türünden bir uğraştır.		X		
M17	İnsan davranışlarına tarih yön verir.			X	
M18	Tarihe bakışımız bugünden bağımsızdır.		X		
M19	Tarih zararlıdır, bugünkü yaşayışımızı zehirlemektedir.	X			
M20	Tarihte her toplum ve devlet doğar, büyür, gelişir ve ölür.Tarihi süreç bu durumun tekrarıdır.			X	
M21	Tarih, her ulus ve devleti özel şartları ile ele almalıdır.			X	
M22	Objektif tarihçiler vardır.			X	
M23	Tarih görecelidir, her ulus devlet kendince yorumlar.			X	
M24	Tarihi maddi ilişkiler ağı belirler.			X	
M25	Tarih değersiz bilgiler öğretir.		X		
M26	Tarihsel süreçte daima ilerleme olmaz, yıldızın parladığı ve karardığı zamanlar olur.			X	
M27	Tarih parçaları anlamsızlıklar yığındır.			X	
M28	Tarihteki olaylar önemli kişilerin (kral, komutan vb.) ürünüdürler.			X	
M29	Tarihsel olayların kayıtsız şartsız belirleyicisi ekonomidir.		X		
M30	Her dönemde değişen belirleyici güçler vardır.				
M31	İlk insanlardan daha zeki ve yetenekliyizdir. Tarihte insanlar vahşi-ilkellikten başlayıp ahlaksal-mantıksal duruma ulaşmıştır			X	
M32	İnsan, üzerine eğilmediği sürece tarihin bir anlamı yoktur, eğilince anlamlanır.				X
M33	Tarihte her konuda her tam bir yetkinliğe ve özgürlüğe ilerlemekteyiz, her şeyi yapabilir noktaya ulaşacağız.			X	
M34	Tarih yalan yanlış aktarımlar bütünüdür		X		
M35	Psikolojinin yasaları ortaya çıkarılabilirse Tarihin niteliği anlaşılabilir.		X		
M36	Tarihin farklı bir bilim olma vasfı "anlama"dan kaynaklanır.			X	

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR.